

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeus- toimintaohjelma 2024–2027

Perus- ja ihmisoikeudet osana oikeusvaltiota

Valtioneuvoston julkaisu 2025:93

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2024–2027

Perus- ja ihmisoikeudet osana oikeusvaltiota

Oikeusministeriö
Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto

Valtioneuvosto Helsinki 2025

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Valtioneuvosto
Oikeusministeriö
CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-383-853-6
ISSN pdf: 2490-0966

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2025

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2024–2027 Perus- ja ihmisoikeudet osana oikeusvaltiota

Valtioneuvoston julkaisu 2025:93

Julkaisija Valtioneuvosto

Yhteisötekijä oikeusministeriö ja valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto
Kieli suomi **Sivumäärä** 91

Tiivistelmä

Neljäs kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma vuosille 2024–2027 hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksensä x.x.2025. Ohjelmalla pyritään vahvistamaan oikeusvaltion perusrakenteita ja edistämään perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa. Tavoitteena on myös lisätä tietoa oikeusvaltioperiaatteesta sekä perus- ja ihmisoikeuksien ja oikeusvaltion välisestä yhteydestä.

Toimintaohjelmassa avataan oikeusvaltiokäsitteen sisältöä muun muassa Venetsian toimikunnan oikeusvaltion tarkistuslistan ja EU:n oikeusvaltiokäsityksen kautta. Ohjelman perustana ovat Suomen saamat kansainväliset ihmisoikeussuositukset, ylimpien laillisuusvalvojien havainnot sekä kansainväliset oikeusvaltioarviot, kuten Euroopan komission oikeusvaltiokertomukset.

Ohjelma sisältää 55 hanketta, joiden valinnassa on huomioitu hallitusohjelman linjaukset. Hankkeita on kaikilta ministeriöiden hallinnonaloilta. Toimintaohjelmassa esitetään hankkeiden otsikot ja vastuuministeriöt, ja tarkemmat kuvaukset sisältyvät liitteeseen. Hankkeet on jaettu kuuteen kokonaisuuteen:

1. Oikeuslaitoksen riippumattomuuden vahvistaminen
2. Oikeussuojan saatavuus ja pääsy oikeuksiin
3. Oikeuksien yhdenvertainen toteutuminen
4. Tiedon lisääminen ihmisoikeuksista ja oikeusvaltiosta
5. Oikeuksien toteutumisen seuranta
6. Demokratia, hyvä hallinto ja sananvapaus

Asiasanat perusoikeudet, ihmisoikeudet, oikeusvaltio, toimintaohjelmat

ISBN PDF 978-952-383-853-6

Asianumero VN/2595/2023

ISSN PDF 2490-0966

Hankenumero OM123:00/2023

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-853-6>

Nationell handlingsplan för grundläggande och mänskliga rättigheter 2024–2027

Statsrådets publikationer 2025:93

Utgivare Statsrådet

Utarbetad av justitieministeriet och statsrådets nätverk för grundläggande och mänskliga rättigheter
Språk finska

Sidantal 91

Referat

Den fjärde nationella handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter 2024–2027 godkändes i form av statsrådets principbeslut x.x.2025. Planen syftar till att stärka rättsstatens grundstrukturer och främja tillgodoseendet av de grundläggande och mänskliga rättigheterna i Finland. Målet är också att öka kunskapen om rättsstatsprincipen samt sambandet mellan de grundläggande och mänskliga rättigheterna och rättsstaten.

I handlingsplanen förklaras innehållet i rättsstatsbegreppet bland annat utifrån Venedigkommissionens checklista för rättsstatsprincipen och EU:s uppfattning om rättsstatsprincipen. Planen bygger på de internationella människorättsrekommendationer som Finland fått, de högsta laglighetsövervakarnas iakttagelser samt internationella rättsstatsbedömningar, såsom Europeiska kommissionens rättsstatsrapporter.

Planen omfattar 55 projekt som har valts ut med beaktande av riktlinjerna i regeringsprogrammet. Det finns projekt inom alla ministeriers förvaltningsområden. Projektrubrikerna och de ansvariga ministerierna presenteras i handlingsplanen och närmare beskrivningar ingår i bilagan. Projekten är indelade i sex helheter:

1. Stärkande av rättsväsendets oberoende
2. Tillgång till rättslig prövning och tillgång till rättigheter
3. Jämlikt tillgodoseende av rättigheterna
4. Ökning av kunskapen om mänskliga rättigheter och rättsstaten
5. Uppföljning av tillgodoseendet av rättigheterna
6. Demokrati, god förvaltning och yttrandefrihet

Nyckelord grundläggande rättigheter, mänskliga rättigheter, rättsstatsprincipen, handlingsplan

ISBN PDF 978-952-383-853-6

Ärendenummer VN/2595/2023

ISSN PDF 2490-0966

Projektnummer OM123:00/2023

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-853-6>

National Action Plan on Fundamental and Human Rights 2024–2027

Publications of the Finnish Government 2025:93

Publisher Finnish Government

Group author Ministry of Justice and the Government Network for Fundamental and Human Rights
Language Finnish **Pages** 91

Abstract

The fourth National Action Plan on Fundamental and Human Rights, covering the years 2024–2027, was adopted by a government resolution on [date] 2025. The action plan aims to strengthen the core structures of the rule of law and to promote the realisation of fundamental and human rights in Finland. It also seeks to increase knowledge of the rule of law and the connection between fundamental and human rights and the rule of law.

The action plan elaborates on the concept of the rule of law by drawing on sources such as the Venice Commission's Rule of Law Checklist and the European Union's conception of the rule of law. The plan is based on Finland's international human rights recommendations, the observations of the highest overseers of legality, and international rule of law assessments such as the European Commission's rule of law reports.

The action plan comprises 55 projects selected with due consideration of the policies outlined in the Government Programme. The projects cover all administrative branches. The action plan presents the project titles and the responsible ministries, and more detailed descriptions are provided in the appendix. The projects are divided into six thematic entities:

1. Strengthening the independence of the judicial system
2. Access to legal protection and rights
3. Equal realisation of rights
4. Increasing knowledge of human rights and the rule of law
5. Monitoring the realisation of rights
6. Democracy, good governance and freedom of expression

Keywords fundamental rights, human rights, rule of law, action plans

ISBN PDF 978-952-383-853-6

Reference number VN/2595/2023

ISSN PDF 2490-0966

Project number OM123:00/2023

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-853-6>

Sisältö

1	Tausta	8
1.1	Neljäs toimintaohjelma osana perus- ja ihmisoikeuspolitiikan jatkumoa.....	8
1.2	Perus- ja ihmisoikeustilanteesta Suomessa.....	10
1.3	Neljännän toimintaohjelman valmistelu.....	12
1.4	Toimintaohjelman liittymäkohdat muihin hankkeisiin.....	15
2	Oikeusvaltio ja perusoikeudet	17
2.1	Oikeusvaltion käsite.....	17
2.2	Oikeusvaltion suhde perus- ja ihmisoikeuksiin.....	20
3	Oikeusvaltion tila Suomessa	22
3.1	Suomalaisen oikeusvaltion vahvuudet.....	23
3.2	Suomalaisen oikeusvaltion haasteet ja uhat.....	26
4	Oikeusvaltion perusrakenteiden vahvistaminen	30
4.1	Oikeuslaitoksen riippumattomuuden vahvistaminen.....	30
4.2	Oikeussuojan saatavuus ja pääsy oikeuksiin.....	33
4.2.1	Oikeussuojan saatavuus.....	35
4.2.2	Oikeussuojan saavutettavuus vammaisille henkilöille.....	42
4.2.3	Lasten pääsy oikeuksiin ja oikeussuojakeinoihin.....	44
4.2.4	Rikoksen uhrien pääsy oikeuksiin.....	48
4.3	Oikeuksien yhdenvertainen toteutuminen.....	54
4.3.1	Yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän torjunta.....	55
4.3.2	Vammaiset henkilöt.....	56
4.3.3	Ikääntyneet.....	59
4.3.4	Asunnottomuus.....	61
4.3.5	Alueellinen yhdenvertaisuus.....	63
4.4	Tiedon lisääminen ihmisoikeuksista ja oikeusvaltiosta.....	64
4.4.1	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus.....	65
4.4.2	Viranomaisten ihmisoikeusosaamisen kehittäminen.....	67
4.4.3	Kansainvälinen oikeusvaltioyhteistyö.....	70
4.5	Oikeuksien toteutumisen seuranta.....	71
4.5.1	Perus- ja ihmisoikeusindikaattorit.....	72
4.5.2	Kansainväliset ihmisoikeussuosukset.....	72
4.5.3	Tietopohjan kehittäminen.....	74

Julkaisun ulkopuoliset liitteet:

Liite on tallennettu omana tiedostonaan osoitteeseen

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-853-6>

4.6	Demokratia, hyvä hallinto ja sananvapaus.....	75
4.6.1	Demokratia ja osallisuus	76
4.6.2	Hyvä hallinto ja luottamus viranomaisiin	79
4.6.3	Saamelaisten itsehallinto.....	83
4.6.4	Sananvapaus ja median moniarvoisuus.....	85
5	Toimintaohjelman toteutumisen seuranta	87
5.1	Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto	87
5.2	Toimeenpanon seuranta.....	88
6	Lyhenteet	90

1 Tausta

1.1 Neljäs toimintaohjelma osana perus- ja ihmisoikeuspolitiikan jatkumoa

Suomalainen yhteiskunta rakentuu perus- ja ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen muodostamalle vahvalle perustalle. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen, mikä edellyttää johdonmukaista ja pitkäjänteistä työtä niiden edistämiseksi. Perus- ja ihmisoikeuksien vahvistaminen vaatii sekä tavoitteellisia toimia että suunnitelmallista seurantaa, jotta oikeuksien toteutuminen voidaan turvata kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla.

Pääministeri Petteri Orpon hallitus on ohjelmassaan sitoutunut edistämään demokratiaa, vahvistamaan kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja turvaamaan perus- ja ihmisoikeuksien sekä oikeusvaltioperiaatteen toteutumisen¹. Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman painopiste on konkreettisissa toimenpiteissä, joilla vahvistetaan oikeusvaltion kannalta keskeisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista ja seurantaa yhteiskunnan eri osa-alueilla. Toimenpiteet on muotoiltu hankkeiksi, joiden otsikot ja vastuuministeriöt kuvataan toimintaohjelmassa ja tarkempi sisältö toimintaohjelman liitteessä.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mukaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen systemaattiseksi edistämiseksi on tarpeellista, että perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma laaditaan jokaisella hallituskaudella. Valiokunta on todennut, että toimintaohjelmat ovat keskeinen väline perustuslain 22 §:ssä säädetyn perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoitteen toteuttamisessa. Toimintaohjelman avulla voidaan konkreettisin, poikkihallinnollisin toimenpitein puuttua havaittuihin perus- ja ihmisoikeusongelmiin sekä luoda edellytyksiä niiden ennaltaehkäisemiselle. Valiokunta pitää välttämättömänä, että ohjelma laaditaan säännöllisesti, jotta perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista voidaan edistää suunnitelmallisesti ja johdonmukaisesti.²

1 [Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023](#). Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58, s. 176–177.

2 PeVL 56/2017 vp, s. 2.

Valtioneuvoston ensimmäinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma (2012–2013) oli aloite uudentalaiselle systemaattiselle ja koordinoitulle lähestymistavalle perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi valtioneuvostossa. Tavoitteena oli vahvistaa ministeriöiden välistä yhteistyötä ja varmistaa, että perus- ja ihmisoikeuskysymykset otetaan huomioon kaikilla hallinnonaloilla. Toimintaohjelman painopiste oli konkreettisissa toimissa ja hankkeissa, jotka jakautuivat kaikkien ministeriöiden vastuulle.³

Toisessa kansallisessa perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa vuosille 2017–2019 keskityttiin perusoikeuksien toteutumisen edistämiseen neljällä keskeisellä alueella: perus- ja ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus, yhdenvertaisuus, itsemääräämisoikeus sekä digitalisaation vaikutukset perusoikeuksiin. Ohjelma koostui 43 hankkeesta, jotka jakautuivat laajasti eri hallinnonaloille.⁴

Kolmannella kansallisella perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmalla vuosille 2020–2023 vahvistettiin oikeuksien toteutumisen seurantaa Suomessa ja tuettiin siten tietoon perustuvaa päätöksentekoa sekä perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia. Osana toimintaohjelmaa kehitettiin perus- ja ihmisoikeusindikaattorit, jotka tarjoavat uuden työväliseen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurantaan sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä.

Perus- ja ihmisoikeusindikaattorit

Osana kolmatta kansallista perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaa kehitettiin indikaattorit, jotka on julkaistu osoitteessa www.perusoikeus-seuranta.fi. Sivustolla julkaistaan seurantatietoa, jonka avulla voidaan arvioida sitä mihin suuntaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen kehittyy ja mitä muutoksia oikeuksien toteutumisessa tapahtuu.

Seurantaan valittuja perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä on ryhmitelty eri elämäalueittain siten, että mukana on indikaattoreita monista eri teemoista. Indikaattorit tarjoavat sekä laadullista että määrällistä tietoa eri perus- ja ihmisoikeuskysymyksistä.

3 [Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2012–2013](#), Oikeusministeriön julkaisu 18/2012.

4 [Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017–2019](#), Oikeusministeriön julkaisu 9/2017.

Perus- ja ihmisoikeusindikaattorit tarjoavat systemaattista tietoa oikeuksien toteutumisesta eri ihmisryhmissä. Tätä tietoa tarvitaan tehokkaan ja tietoon perustuvan perus- ja ihmisoikeuspolitiikan tueksi. Indikaattoreiden vahvuutena on, että niiden avulla voidaan tunnistaa pidemmän aikavälin kehityskulkuja eli hahmottaa, mihin suuntaan tiettyjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa ollaan etenemässä. Indikaattoreiden tarjoama tieto voi myös auttaa paikantamaan sellaisia rakenteellisia ongelmia, jotka eivät muuten nousisi esiin.

1.2 Perus- ja ihmisoikeustilanteesta Suomessa

Suomen ihmisoikeustilannetta voidaan kansainvälisessä vertailussa pitää yleisesti ottaen varsin hyvänä.⁵ Kuten kaikissa valtioissa, myös Suomessa on kuitenkin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa omat haasteensa, joihin julkisella vallalla on velvollisuus tarttua. Perustuslakivaliokunnan mukaan kansallinen perus- ja ihmisoikeustilanne on tarpeen kartoittaa perusteellisesti perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelun yhteydessä. Erityisen tärkeää on tunnistaa puutteet, jotka estävät perus- ja ihmisoikeuksien täysimääräisen toteutumisen. Valmistelussa on tarpeen ottaa huomioon ylimpien laillisuusvalvojien ja erityisvaltuutettujen huomiot. Lisäksi toimintaohjelmassa tulee hyödyntää Suomelle kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten antamia suosituksia.⁶

Ylimmät laillisuusvalvojat eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri antavat vuosittain eduskunnalle kertomuksen. Eduskunnan oikeusasiamehen kertomukseen on vuodesta 2013 alkaen sisältynyt lista kymmenestä keskeisestä suomalaisesta perus- ja ihmisoikeusongelmasta. Ensimmäisen kerran kymmenen kohdan lista esiteltiin ensimmäisen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman arviointiin liittyvässä asiantuntijaseminaarissa. Lista on nostettu tyypillisiä tai pitkään jatkuneita ongelmia, jotka tulevat esiin eduskunnan oikeusasiamehen toiminnassa kanteluiden, tarkastusten ja omien aloitteiden kautta.

5 Ks. esim. World Justice Project -järjestön tiedote 23.10.2024, [World Justice Project Rule of Law Index 2024](#), s. 29. Suomi sijoittui vuonna 2024 sijalle 3/142 perusoikeuksia koskevassa vertailussa.

6 PeVL 56/2017 vp, s. 2.

Kymmenen keskeistä suomalaista perus- ja ihmisoikeusongelmaa – Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus 2024

- Puutteet vanhusten oloissa ja kohtelussa
- Puutteita lastensuojelun toteutumisessa
- Vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen puutteet
- Maahanmuuttoviraston pitkät käsittelyajat
- Vankien ja tutkintavankien olojen ja kohtelun epäkohdat
- Terveyspalveluiden saatavuuden ja lainsäädännön puutteet
- Perusopetuksen opiskeluympäristössä ja päätöksenteossa puutteita
- Oikeusprosessien pitkä kesto ja oikeuslaitoksen rakenteellisen riippumattomuuden puutteet
- Ongelmat hyvän hallinnon ja julkisuuden toteutumisessa
- Perus- ja ihmisoikeusloukkausten ennaltaehkäisyssä ja hyvittämisessä puutteita

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksessa vuodelta 2024⁷ esiin nostettuja ongelmia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa käydään tarkemmin läpi neljännessä luvussa siltä osin kuin ne liittyvät kuhunkin luvussa käsiteltävään kokonaisuuteen.

Perustuslakivaliokunta on ilmaissut huolensa siitä, että samat perus- ja ihmisoikeusongelmat nousevat esiin oikeusasiamiehen kertomuksissa vuodesta toiseen. Julkisen vallan vastuulla on reagoida perus- ja ihmisoikeusepäkohtiin sellaisin toimenpitein, jotka ennaltaehkäisevät vastaavien tilanteiden syntymisen. Perustuslakivaliokunta on kiirehtinyt valtioneuvostoa ja viranomaisia ryhtymään konkreettisiin toimiin näiden pitkään tiedettyjen ongelmien ratkaisemiseksi.⁸ Tässä yhteydessä se on todennut, että perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma tarjoaa tärkeän työkalun tavoitteelliseen ongelmien käsittelyyn, mutta pannut myös merkille, että monien näiden ongelmien taustalla on resurssien niukkuus, mikä vaatii erityistä huomiota.⁹

7 Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2024, K 17/2025 vp, s. 98–104.

8 PeVM 2/2017 vp, s. 1–2.

9 PeVL 56/2017 vp, s. 2.

Tämän toimintaohjelman tarkoituksena on kiinnittää huomiota eräisiin keskeisiin perusoikeuksien toteutumista koskeviin ongelmiin ja puuttua niihin hallituksen käytettävissä olevin keinoin. Kysymys riittävien resurssien merkityksestä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiselle on varsinkin nykyisessä taloustilanteessa hallituksen mielestä edelleen ajankohtainen.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto FRA julkaisee vuosittain raportin perusoikeuksien toteutumisesta EU:ssa. FRA:n tuoreimmassa raportissa tarkastellaan perusoikeuksien tilan kehitystä EU:ssa vuonna 2024, ja siinä nostetaan esiin huolirasimista ja viharikoksista, tekoälyn vaikutuksista yksityisyyteen sekä ihmisoikeusloukkauksista EU:n ulkorajoilla. FRA kehottaa jäsenvaltioita vahvistamaan toimia perusoikeuksien turvaamiseksi muuttuvassa yhteiskunnallisessa ja teknologisessa ympäristössä.¹⁰

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja niiden valvontaelinten antamat suositukset ovat keskeisiä työkaluja ihmisoikeustilanteen arvioinnissa ja kehittämisessä. Suomi on sitoutunut noudattamaan useita kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia, ja näiden sopimusten valvontaelimet antavat säännöllisesti suosituksia, jotka auttavat hahmottamaan ihmisoikeustilanteen vahvuuksia ja heikkouksia. Suomen saamista ihmisoikeussuosituksista on valikoitu perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaan erityisesti sellaisia, joilla on liittymäkohtia oikeusvaltioon ja siten ohjelman teemaan. Näitä suosituksia tuodaan esiin ohjelman neljännessä luvussa aihekohtaisesti valikoiden.

1.3 Neljännen toimintaohjelman valmistelu

Pääministeri Petteri Orpon hallitus linjasi hallitusohjelmassaan, että hallitus vahvistaa oikeusvaltion perusrakenteita valmistelemalla ja panemalla täytäntöön Suomen neljännen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman. Hallitusohjelman mukaan hallitus edistää tietoon perustuvaa päätöksentekoa jatkamalla perus- ja ihmisoikeuksien viranomaisraportointia ja seurantaan. Suomi edistää demokratian, oikeusvaltioperiaatteen ja ihmisoikeuksien toteutumista.¹¹

Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelu käynnistyi alkuvuodesta 2024. Hallitusohjelman mukaisesti toimintaohjelman teemaksi valittiin oikeusvaltio ja perusoikeudet. Teemavalintaa tuki tarve lisätä tietoisuutta oikeusvaltioperiaatteesta

10 FRA, [Fundamental Rights Report 2025](#), s. 10–15.

11 [Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023](#), s. 177 ja 194.

sekä perus- ja ihmisoikeuksien ja oikeusvaltion välisestä yhteydestä ja keskinäisestä riippuvuudesta. Valmistelu aloitettiin hahmottelemalla teemoja, jotka tunnistettiin keskeisiksi sekä oikeusvaltion että perusoikeuksien näkökulmasta. Nämä teemat on lueteltu alla, ja ne muodostavat rungon ohjelman neljännelle luvulle, johon on koottu ministeriöiden hankkeet. Valmisteluprosessin aikana teemoja on kehitetty muun muassa kuulemistilaisuudessa saadun palautteen myötä.

Oikeusvaltion perusrakenteiden vahvistaminen:

- Oikeuslaitoksen riippumattomuuden vahvistaminen
- Oikeussuojan saatavuuden edistäminen ja pääsy oikeuksiin
- Haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien suojelu ja tukeminen
- Ihmisoikeuskasvatus ja tietoisuuden lisääminen perusoikeuksista
- Oikeuksien toteutumisen seuranta
- Demokratia, osallisuus ja sananvapaus

Helmikuussa 2024 oikeusministeriö asetti nelivuotiskaudeksi uuden valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkoston, jonka tehtäviin kuuluu koordinoida ohjelman valmistelua ministeriöissä ja seurata sen toimeenpanoa ohjelman hyväksymisen jälkeen¹². Verkoston toimintaohjelmatyö käynnistettiin pyytämällä ministeriöitä kokoamaan omalla hallinnonalallaan: 1) Keskeisimmät toimintaohjelman teemoihin liittyvät kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten suositukset ja laillisuusvalvojen havainnot; sekä 2) Näihin tunnistettuihin perus- ja ihmisoikeusongelmiin liittyvät muutostarpeet ja mahdolliset käynnissä tai suunnitteilla olevat hankkeet niiden korjaamiseksi. Päävastuu toimintaohjelmavalmistelun kokonaisuudesta valtioneuvostossa on oikeusministeriöllä. Oikeusministeriö on osallistunut toimintaohjelmahankkeiden valmisteluun yhteistyössä muiden ministeriöiden kanssa, mutta viime kädessä jokainen ministeriö itse vastaa siitä, mitä hankkeita toimintaohjelmaan esittää.

Perus- ja ihmisoikeuksien tehokkaan edistämisen näkökulmasta on tärkeää, että ohjelmaan sisällytettävät hankkeet eivät jää irrallisiksi vaan ne kytketään siihen työhön, jota valtioneuvostossa muutenkin jo tehdään. Näin edistetään sekä resurssien tehokasta käyttöä että koherenttia perus- ja ihmisoikeuspolitiikkaa. Toimintaohjelmaa on valmisteltu hallitusohjelman puitteissa, ja merkittävä osa toimintaohjelman hankkeista pohjautuu hallitusohjelmaan. Vallitseva talous- ja resurssitilanne

12 [Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto 2024–2027 -hankesivu](#), hanketunnus OM184:00/2023. Perus- ja ihmisoikeusverkostosta ja sen tehtävistä kerrotaan tarkemmin luvussa 5.

ministeriöissä on vaikuttanut mahdollisuuksiin ideoida ja luoda hankkeita. Tästä huolimatta toimintaohjelmaan on saatu myös uusia, esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan toimijoilta tai kansainvälisistä suosituksista kummunneita hankkeita, joita toteutetaan olemassa olevin resurssein. Lisäksi on pystytty tuomaan perusoikeuksien kannalta keskeisiin hankkeisiin vahvemmin näkyville perus- ja ihmisoikeuskökökulmaa ja näin edistetty perus- ja ihmisoikeuspolitiikan valtavirtaistamista. Se, että perusoikeusliitännäisiä hankkeita kootaan yhteen ja seurataan osana perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaa, on myös itsessään arvokasta ja omiaan lisäämään tietoisuutta siitä, millaisia vaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen valtioneuvoston hankkeilla on.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on pitänyt avointa vuorovaikutusta kansalaisyhteiskunnan kanssa tärkeänä ja korostanut, että valmisteltaessa perus- ja ihmisoikeuselontekoja ja -toimintaohjelmia tulee tehdä yhteistyötä kansalaisjärjestöjen ja muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden sekä alan tutkijoiden kanssa¹³. Toimintaohjelmavalmistelu alkuvaiheessa valmistelun lähtökohtia ja teemoja esiteltiin Ihmisoikeuskeskuksen yhteydessä toimivalle Ihmisoikeusvaltuuskunnalle¹⁴.

Valtioneuvoston neljännen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmisteluun liittyvä kuulemistilaisuus järjestettiin 7.11.2024. Tilaisuuteen osallistui 83 henkilöä, pääosin kansalaisjärjestöjen ja viranomaisten edustajia sekä tutkijoita. Kuulemistilaisuudessa esiteltiin toimintaohjelman valmisteluprosessia ja sisältöä hyödyntäen osallistujille etukäteen toimitettua muistiota toimintaohjelman keskeisestä sisällöstä. Kuulemistilaisuuden puheenvuoroissa pidettiin toimintaohjelman keskittymistä perusoikeuksien ja oikeusvaltion suhteeseen hyvänä valintana. Puhujat painottivat kuitenkin, että perusoikeuksien ja oikeusvaltion suhdetta tarkastellessa täytyy huolehtia riittävän kattavasta lähestymistavasta. Monessa puheenvuorossa nousi esiin huoli siitä, että tietyt ryhmät eivät näy lainkaan etukäteen toimitetussa taustamuistiossa, vaikka heidän oikeuksiensa toteutumisessa on tunnistettu haasteita. Haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien osalta pidettiin perustellumpi puhua suojelun ja tukemisen sijaan näihin ryhmiin kuuluvien oikeuksien

13 PeVL 56/2017 vp.

14 Ihmisoikeusvaltuuskunta on Ihmisoikeuskeskuksen kansallinen yhteistyöelin, joka edistää eri toimijoiden välistä tiedonkulkua ja käsittelee laajakantoisia ja periaatteellisesti tärkeitä ihmisoikeuskysymyksiä. Valtuuskunnan pysyviä jäseniä virkansa puolesta ovat eduskunnan oikeusasiamies (tai hänen edustajansa), valtioneuvoston oikeuskansleri (tai hänen edustajansa), yhdenvertaisuusvaltuutettu, tasa-arvovaltuutettu, lapsiasiavaltuutettu, tietosuojavaltuutettu, tiedusteluvalvontavaltuutettu, vanhusasiavaltuutettu ja saamelaiskäräjien puheenjohtaja. Lisäksi valtuuskuntaan kuuluu kansalaisyhteiskunnan, perus- ja ihmisoikeustutkimuksen sekä muiden perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja turvaamiseen osallistuvien toimijoiden edustajia.

toteutumisesta. Ohjelman toteutumisen seuranta ja jatkuva arviointi nähtiin tärkeänä, jotta ohjelman vaikutukset voidaan varmistaa. Lisäksi todettiin, että kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten suositukset tulisi huomioida vahvasti ohjelman perustana. Suosituksilla on vahva painoarvo toimintaohjelman valmistelussa, ja niitä on tuotu esiin oikeusvaltion perusrakenteiden vahvistamista koskevassa neljännessä luvussa. Kuulemistilaisuudessa esitettyjä kommentteja ja huomioita on esitelty tarkemmin tilaisuudesta laaditussa yhteenvedossa¹⁵.

1.4 Toimintaohjelman liittymäkohdat muihin hankkeisiin

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelu tietyn, selkeästi määritellyn teeman ympärille vahvistaa ohjelman vaikuttavuutta ja tukee sen tavoitteiden tehokasta toteuttamista¹⁶. Perus- ja ihmisoikeuskysymykset ovat laaja ja moninainen kokonaisuus, mutta liian laaja-alaisen ohjelman riskinä on pirstaleisuus ja priorisoinnin vaikeus. Resurssien tehokas käyttö ja selkeät tavoitteet parantavat ohjelman kykyä vaikuttaa konkreettisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen yhteiskunnassa. Keskittyminen rajattuun teemaan parantaa koordinaatiota eri toimijoiden kesken ja tehostaa tavoitteiden saavuttamista.

Neljäs kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma keskittyy oikeusvaltioon liittyviin perus- ja ihmisoikeuskysymyksiin. Toimintaohjelman tavoitteena ei ole katkaa kaikkia keskeisiä perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä, eikä sillä oteta kantaa siihen, mitkä perus- ja ihmisoikeuskysymykset ovat juuri nyt kaikkein tärkeimpiä tai kiireellisimpiä. Ohjelman sisältö perustuu hallitusohjelmaan.

Valinnat ja rajaukset ovat keskeinen osa valmisteluprosessia. Niihin vaikuttavat muun muassa ohjelman valmistelusta ja toimeenpanosta vastaavien ministeriöiden ja muiden viranomaisten resurssit. Toimintaohjelmaan ei ole sisällytetty hankkeita, joiden toteuttaminen ei olisi realistista käytettävissä olevien voimavarojen puitteissa. Perus- ja ihmisoikeuksien edistäminen on laaja-alainen tehtävä, johon kaikilla

15 Kuulemistilaisuutta koskevat materiaalit ja yhteenvedo tilaisuudessa esiin nostetuista huomioista on julkaistu [Kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2024–2027 valmistelun hankesivulla](#), hanketunnus OM123:00/2023.

16 Ensimmäisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman arviointiraportin mukaan ”Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman arvioinnin perusteella keskittyminen tiettyihin tärkeisiin ihmisoikeusteemoihin edistäisi paremmin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen tavoitetta kuin valittu varsin hajanainen joukko hankkeita.” Jukka Viljanen – Pauli Rautiainen – Heta Heiskanen – Tarja Seppä, [Kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman 2012–2013 arviointi](#), Oikeusministeriön julkaisu 19/2014, s. 68.

ministeriöillä ja muilla viranomaisilla on velvollisuus osallistua. Tämä toimintaohjelma on yksi valtioneuvoston useista politiikkaohjelmista ja hankkeista, joilla tuetaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista yhteiskunnassa. Eri ohjelmat linkittyvät toisiinsa, täydentävät toisiaan ja vahvistavat yhteisiä tavoitteita. On keskeistä varmistaa tiedonkulku ja hankkeiden yhteensovittaminen, jotta perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen käytettävät resurssit hyödynnetään mahdollisimman tehokkaasti. Tässä toimintaohjelmavalmistelussa on tunnistettu liittymäkohtia erityisesti seuraaviin käynnissä ja valmisteilla oleviin hankkeisiin:

- Hallituksen tasa-arvo-ohjelma
- Ihmiskaupan vastainen toimenpideohjelma (valmisteilla)
- Kansalaisjärjestöstrategia 2023–2027
- Kansallinen lapsistrategia ja sen toimeenpanosuunnitelma 2024–2027
- Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi
- Kansalliskielistrategia
- Kielipoliittinen ohjelma
- Korruptionvastainen strategia
- Oikeudenhoidon selonteko (valmisteilla)
- Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen -työryhmä sekä alatyöryhmät
- Suomen romanipoliittinen ohjelma 2023–2030
- Työperäisen hyväksikäytön vastainen toimenpideohjelma
- Uhripoliittinen toimenpideohjelma (valmisteilla)
- Uutta vauhtia yhdenvertaisuuteen Suomessa -toimenpideohjelma
- Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO) 2024–2027
- Valtioneuvoston Ahvenanmaa-strategia
- YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2023–2027

2 Oikeusvaltio ja perusoikeudet

2.1 Oikeusvaltion käsite

Oikeusvaltio on keskeinen käsite keskustelussa suomalaisen yhteiskunnan perustasta, jota halutaan kehittää ja suojella. Suomalainen yhteiskunta rakentuu oikeusvaltioperiaatteen, demokratian ja perusoikeuksien muodostamalle kokonaisuudelle. Tämä kolmiyhteys on myös Euroopan unionin oikeuden keskeinen perusta, ja oikeusvaltioperiaate kuuluu EU:n perusarvoihin.

Viime vuosina kiinnostus oikeusvaltiota kohtaan on kasvanut, ja aiheesta käytävä julkinen keskustelu on vilkastunut. Oikeusvaltioon liittyvät näkökulmat ovat vahvistuneet esimerkiksi Ihmisoikeuskeskuksen työssä¹⁷, ja niihin kiinnitetään aiempaa enemmän huomiota niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Samalla on kuitenkin havaittavissa, että oikeusvaltion eri ulottuvuuksia ja sen perustavalaatuista merkitystä demokraattiselle yhteiskunnalle ja perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiselle ei aina täysin tunnisteta. Tästä syystä on tärkeää jatkaa tietoisuuden lisäämistä ja oikeusvaltioperiaatteen merkityksen avaamista laajemmalle yleisölle.

Oikeusvaltion käsitettä hahmotetaan usein sen sisältämien elementtien kautta. Tämä johtuu siitä, että oikeusvaltion käsitteellä tai oikeusvaltioperiaatteella ei ole kansallisessa tai EU-oikeudessa yhtä yleisesti määriteltyä sisältöä tai universaalia yksiselitteistä oikeudellista määritelmää. Perustuslain 2 §:n 3 momentissa säädetään kahdesta oikeusvaltioperiaatteen keskeisestä ainesosasta eli lakisidonnaisuudesta ja lainalaisuudesta: ”Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.” Pykälää koskevissa perustuslain esitöissä todetaan, että erityisesti perusoikeussäännöksillä on keskeinen merkitys julkisen vallan väärinkäytön ehkäisyssä, sillä ne täsmentävät 3 momentin julkisen vallan käyttämiselle asettamia vaatimuksia.¹⁸ Laillisuusperiaate ilmentää ajatusta, että oikeusvaltiossa laki rajaa vallankäyttäjän valtaa, eli laki ei ole vain vallankäytön väline¹⁹.

17 Ks. [Ihmisoikeuskeskuksen toimintasuunnitelmat vuosille 2021–2025](#).

18 HE 1/1998 vp, s. 74.

19 Juha Raitio, [Mitä oikeusvaltio tarkoittaa?](#) Helsinki Law Review 1/2022, s. 18.

Laillisuusperiaate on tärkeä, mutta ei suinkaan ainoa oikeusvaltion elementti. Oikeusvaltio käsitetään nykyään laajemmin kuin mitä perustuslain ja sen esitöiden sanamuodosta sellaisenaan on pääteltävissä. Oikeusvaltion ja oikeusvaltioperiaatteen tulkintaan on vaikuttanut merkittävästi Suomen EU-jäsenyys ja se, miten oikeusvaltio hahmotetaan EU-oikeudessa. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 2 artiklassa nostetaan oikeusvaltio osaksi unionin perustana olevia arvoja, joita ovat sen lisäksi ihmisarvon kunnioittaminen, vapaus, kansanvalta, tasa-arvo ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen, vähemmistöihin kuuluvien oikeudet mukaan luettuina. Euroopan unionin tuomioistuimen (EUT) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännöllä on ollut merkittävä vaikutus siihen, että oikeusvaltioperiaatteen sisältö on täsmentynyt ja tarkentunut Suomea sitovalla tavalla. Aihetta koskevassa kirjallisuudessa on katsottu, että Suomessa oikeusvaltiollisuus ymmärretään nykyään osana yleiseurooppalaista mallia, jossa erityisesti kansanvaltaisuudella sekä yksilön perus- ja ihmisoikeuksilla, joita riippumattomat tuomioistuimet turvaavat, on korostunut asema²⁰.

EU:n oikeusvaltiomekanismi on prosessi, jossa komissio, EU:n neuvosto ja Euroopan parlamentti käyvät vuosittain oikeusvaltiokysymyksiin liittyvää vuoropuhelua jäsenvaltioiden sekä kansallisten parlamenttien, kansalaisyhteiskunnan ja muiden sidosryhmien kanssa. Mekanismin puitteissa komissio laatii jäsenvaltioita kuullen vuosittain oikeusvaltiokertomuksen. Lisäksi komissio voi oikeusvaltioperiaatteen turvaamiseksi hyödyntää EU:n rahoitusinstrumentteja ja tarvittaessa turvautua rikkomusmenettelyyn. Viimesijaisena keinona EU:n oikeusvaltioperiaatteen turvaamiseksi voidaan käyttää Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 7 artiklan mukaista menettelyä, joka mahdollistaa jäsenvaltiolle kuuluvien oikeuksien pidättämisen väliaikaisesti, jos valtio loukkaa vakavasti ja jatkuvasti EU:n perustana olevia arvoja. Vuonna 2020 voimaan tullut ehdollisuusmekanismi mahdollistaa lisäksi EU-rahoituksen keskeyttämisen tai rajoittamisen oikeusvaltiorikkomusten vuoksi. Oikeusvaltiorikkomuksiin voidaan puuttua EU:ssa myös EU-tuomioistuimessa. Suomi on osallistunut väliintulijana useisiin aiheeseen liittyviin EU-tuomioistuimen tapauksiin puolustaen oikeusvaltioperiaatteen noudattamisen tehokasta valvontaa EU:ssa ja rikkomusten tuomitsemista.

Euroopan neuvosto on keskeinen toimija oikeusvaltioperiaatteen edistämässä ja turvaamisessa Euroopassa. Oikeusvaltioperiaate on elimellinen osa Euroopan ihmisoikeussopimusta, ja Suomen liittyminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen

20 Ks. esim. Juha Raitio – Allan Rosas – Pekka Pohjankoski, [Oikeusvaltiollisuus Euroopan unionissa ja Suomessa](#), Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:39, s. 9. sekä [Mitä oikeusvaltio tarkoittaa?](#), s. 18–23.

vuonna 1990 vahvisti merkittävästi oikeusvaltioperiaatetta myös Suomessa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin käsittelee säännöllisesti tapauksia, jotka koskevat oikeusvaltion eri osa-alueita, kuten oikeudenkäyntimenettelyä tai tuomioistuinten riippumattomuutta.

Venetsian toimikunta, viralliselta nimeltään Demokratiaa oikeusteitse -komissio, on Euroopan neuvoston alaisuudessa toimiva neuvoo-antava elin, joka koostuu riippumattomista valtiosääntöasiantuntijoista. Venetsian toimikunta pyrkii määrittämään oikeusvaltioperiaatteen toteuttamiseen liittyviä parhaita käytäntöjä, ja sen päätehtävänä on antaa oikeudellista neuvontaa jäsenvaltioille niiden uudistaessa perustuslakejaan, vaalilakejaan ja muuta lainsäädäntöään.

Venetsian toimikunta on todennut, että tietyistä näkemyseroista huolimatta oikeusvaltiota tarkoittavien Rule of Law-, Rechtsstaat- ja État de droit -käsitteiden ydintekijöistä vallitsee yksimielisyys. Nämä eivät ole pelkästään muodollisia vaan myös aineellisia. Venetsian toimikunnan laatimassa oikeusvaltion tarkistuslistassa²¹ käsitellään yksityiskohtaisesti oikeusvaltion osa-alueita. Näihin kuuluvat laillisuus, mukaan lukien lakien noudattaminen ja läpinäkyvä, vastuullinen ja demokraattinen lainsäädäntöprosessi; oikeusvarmuus; toimivallan väärinkäytön estäminen; yhdenvertaisuus lain edessä ja syrjimättömyys sekä oikeuden saavutettavuus, joka sisältää oikeuslaitoksen riippumattomuuden ja puolueettomuuden sekä oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Lisäksi tarkistuslistassa tunnustetaan, että oikeusvaltio voi toteutua täysimittaisesti vain sellaisessa ympäristössä, jossa ihmisoikeuksia suojellaan. Toimikunnassa on parhaillaan käynnissä tarkistuslistan päivittytyö, ja tarkoituksena on julkaista päivitetty versio vuoden 2025 kuluessa²².

21 Euroopan neuvoston Demokratiaa oikeusteitse -komissio, [Oikeusvaltion tarkistuslista](#), CDL-AD(2016)007, 18.3.2016. Demokratiaa oikeusteitse -komissio (jäljempänä Venetsian toimikunta) on Euroopan neuvoston puitteissa toimiva neuvoo-antava toimielin, joka koostuu riippumattomista perustuslakiasiantuntijoista.

22 Venetsian toimikunnan tiedote 10.9.2024, [Rule of law checklist – Update – Parliamentary Assembly Committee on Legal Affairs and Human Rights](#).

Oikeusvaltion ydintekijät Venetsian toimikunnan oikeusvaltion tarkistuslista mukaan:

- (1) laillisuus
- (2) oikeusvarmuus
- (3) toimivallan väärinkäytön estäminen
- (4) oikeuden saavutettavuus
- (5) ihmisoikeuksien kunnioittaminen
- (6) syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus lain edessä.

2.2 Oikeusvaltion suhde perus- ja ihmisoikeuksiin

Oikeusvaltiota ei voi olla ilman perus- ja ihmisoikeuksia, eivätkä perus- ja ihmisoikeudet voi toteutua täysimääräisesti ilman oikeusvaltiota. Yhdessä demokratian kanssa ne muodostavat toisiaan vahvistavan ja toisistaan riippuvaisen yhteiskunnallisen perustan.

Ihmisoikeuksien ja oikeusvaltioperiaatteen suhdetta on muovannut muun muassa EU-tuomioistuimen oikeuskäytäntö. EU-tuomioistuimen vakiintuneen lähtökohdan mukaan ihmisoikeuksien kunnioittaminen on EU:n säädösten laillisuuden edellytys eikä EU:ssa voida hyväksyä sellaisia toimia, jotka ovat ristiriidassa ihmisoikeuksien kunnioituksen kanssa²³. Oikeusvaltioperiaate, demokratia ja ihmisoikeudet ovat perusarvoja niin YK:ssa, Euroopan neuvostossa kuin EU:ssa, ja myös ehtoja EU-jäsenyydelle.

Oikeusvaltio luo institutionaaliset ja oikeudelliset puitteet perusoikeuksien toteutumiselle. Oikeusvaltiossa perusoikeuksia kunnioitetaan, ja julkisen vallan on aktiivisesti pyrittävä turvaamaan niiden yhdenvertainen toteutuminen. Eräät perusoikeudet, kuten oikeuksien kuuluminen kaikille yhdenvertaisesti sekä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet, ovat keskeisiä oikeusvaltion elementtejä. Riippumattoman oikeuslaitoksen rooli tässä kokonaisuudessa on keskeinen, sillä se varmistaa perusoikeuksien oikeudellisen suojan ja estää mielivaltaista vallankäyttöä.

23 Ks. EUT:n ratkaisu 3.9.2008, Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. neuvosto ja komissio, kohta 284 ja ratkaisu 12.6.2003, Schmidberger v. Itävalta, kohta 73.

Perus- ja ihmisoikeudet puolestaan vahvistavat oikeusvaltiota. Ne asettavat rajat julkisen vallan käytölle, turvaavat yhdenvertaisuutta ja ehkäisevät mielivaltaa. Perusoikeuksien kunnioittaminen kokonaisuudessaan on oikeusvaltion keskeinen osa, minkä lisäksi tietyt yksittäiset perusoikeudet ovat erityisen tärkeitä sen rakenteiden ylläpitämiselle. Sananvapaus on demokraattisen yhteiskunnan perusedellytys, ja riippumattomien tuomioistuinten merkitys jää vähäiseksi, ellei yksilön oikeusturva toteudu tehokkaasti.

Oikeusvaltion puolustaminen edellyttää perus- ja ihmisoikeuksien turvaamista sekä niiden toteutumisen jatkuvaa seurantaa. Oikeusvaltiota voidaan haastaa paitsi heikentämällä keskeisiä instituutioita ja niiden riippumattomuutta, myös rajoittamalla perusoikeuksia tai sallimalla ihmisten eriarvoisen kohtelun. Kansalaisyhteiskunta on niin ikään kiinteä osa demokratiaa ja oikeusvaltiota. Vapaa ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta luo edellytykset kansalaisten osallistumiselle päätöksentekoon, valvoo vallankäyttöä ja edistää yhteiskunnallista vuoropuhelua. Kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksien turvaaminen on siten keskeistä demokratian ja oikeusvaltion elinvoimaisuudelle. Tämä edellyttää muun muassa sananvapauden ja kokoontumisvapauden kunnioittamista, järjestäytymisoikeuden turvaamista sekä hallinnon läpinäkyvyyttä ja kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon.

Hallitusohjelman mukaan Suomi edistää demokratian, oikeusvaltioperiaatteen ja ihmisoikeuksien toteutumista²⁴. Tämä tarkoittaa sekä kansallisia toimia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen varmistamiseksi että aktiivista osallistumista kansainväliseen yhteistyöhön oikeusvaltiokehityksen edistämiseksi.

24 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023, s. 177.

3 Oikeusvaltion tila Suomessa

Suomalaisen oikeusvaltion tila on kansainvälisissä vertailuissa arvioitu vahvaksi. Samaan aikaan on kuitenkin tunnistettu myös haasteita oikeusvaltioperiaatteen toteutumisessa esimerkiksi oikeusturvan saatavuuteen ja oikeuslaitoksen resursseihin liittyen. Julkinen keskustelu oikeusvaltiosta on ollut Suomessa viime vuosina vilkasta.

Globaalisti tarkasteltuna oikeusvaltiokehitys herättää huolta: kolme neljännestä maailman väestöstä elää maissa, joissa oikeusvaltio on viime vuosina heikentynyt²⁵. Oikeusvaltiota haastetaan myös Euroopassa. Kansainvälistä kehitystä on syytä seurata tarkkaan, jotta Suomessa voidaan varautua mahdollisiin tuleviin uhkiin ja puuttua huolestuttavaan kehitykseen varhaisessa vaiheessa. Oikeusvaltion puolustaminen edellyttää sekä olemassa olevien rakenteiden vahvistamista että varautumista pyrkimyksiin heikentää oikeusvaltiota. Oikeusvaltion rakenteiden ylläpitäminen ja vahvistaminen on jatkuva prosessi, joka vaatii yhteistyötä eri toimijoiden, kuten poliittisten päätöksentekijöiden, oikeuslaitoksen, kansalaisyhteiskunnan ja median välillä.

World Justice Project (WJP) on kansainvälinen kansalaisjärjestö, jonka tarkoituksena on tukea ja edistää oikeusvaltioperiaatteen toteutumista globaalisti. Järjestön mukaan oikeusvaltio on vakaa ja kestävä järjestelmä, joka muodostuu lainsäädännöstä, instituutioista ja sitoutumisesta ja jossa toteutuvat neljä yleismaailmallista periaatetta: vastuullisuus, oikeudenmukainen lainsäädäntö, hallinnon avoimuus sekä oikeuden saavutettavuus ja puolueeton oikeudenhoito.²⁶

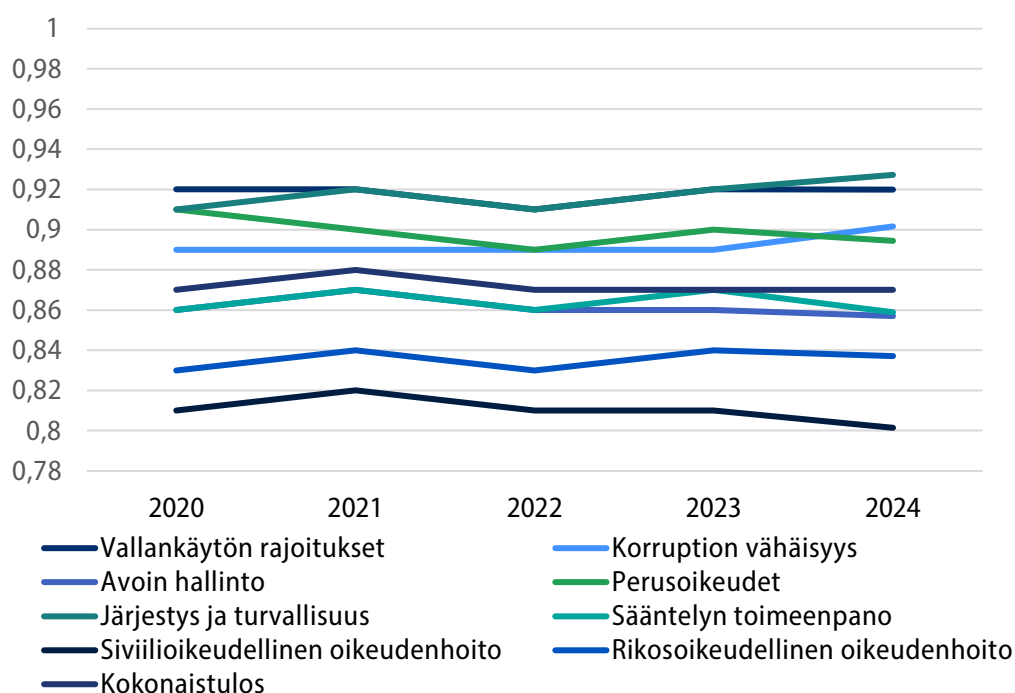
WJP julkaisee vuosittain oikeusvaltioindeksin, jossa se arvioi oikeusvaltioperiaatteen toteutumista valtioittain. Arvioinnissa käytetään kriteeristöä, joka kattaa seuraavat kahdeksan päätekijää: vallankäytön rajoitukset, korruption vähäisyys, avoin hallinto, perusoikeudet, järjestys ja turvallisuus, sääntelyn toimeenpano, siviilioikeudellinen oikeudenhoito sekä rikosoikeudellinen oikeudenhoito. Kunkin peruselementin

25 [World Justice Project Rule of Law Index 2024](#).

26 [World Justice Project Rule of Law Index 2024](#), s. 14.

toteutumista arvioidaan asteikolla 0–1, jossa arvo 1 merkitsee täydellistä toteutumista. Vuoden 2024 oikeusvaltioindeksissä Suomi sijoittuu kansainvälisessä vertailussa kolmannelle sijalle keskiarvolla 0,87.²⁷

Kuvio 1. Suomen sijoitus WJP:n oikeusvaltioindeksissä

3.1 Suomalaisen oikeusvaltion vahvuudet

Suomalainen oikeusjärjestelmä on kansainvälisesti tunnustettu erityisesti tuomioistuintensa riippumattomuudesta ja tehokkuudesta. Tuomioistuinten riippumattomuus on oikeusvaltion kulmakivi, joka takaa puolueettoman ja oikeudenmukaisen oikeudenkäytön ilman poliittista tai muuta ulkopuolista vaikutusta. Tämä riippumattomuus ei ainoastaan turvaa yksilöiden oikeusturvaa, vaan myös vahvistaa

²⁷ World Justice Project Rule of Law Index 2024, s. 10 ja 15.

kansalaisten luottamusta oikeuslaitokseen ja koko oikeusjärjestelmään. Euroopan komission vuoden 2025 oikeusvaltiokertomus vahvistaa tämän näkemyksen korostaen, että Suomessa tuomioistuinten riippumattomuutta kunnioitetaan laajasti²⁸.

Suomessa on sitouduttu vahvasti oikeudenhoidon toimintakyvyn ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Tästä kertoo muun muassa se, että haastavasta valtiontalouden tilanteesta huolimatta hallitus on pystynyt lisäämään merkittävästi oikeudenhoidon määrärahoja. Oikeusministeriön hallinnonalalle kohdistetuissa säästötavoitteissa on otettu huomioon tarve turvata oikeusvaltion ydintoiminnot.

Korruption vähäisyys on toinen merkittävä vahvuus, joka tukee oikeusvaltion toimintaa Suomessa. Transparency Internationalin Corruption Perceptions Index sekä WJP:n oikeusvaltioindeksi sijoittavat Suomen säännöllisesti maailman vähiten korruptoituneiden maiden joukkoon. Tämä heijastaa julkishallinnon ja oikeusjärjestelmän korkeaa eettisyyttä ja läpinäkyvyyttä.²⁹ Alhainen korruptiotaso on omiaan lisäämään kansalaisten luottamusta julkisiin instituutioihin ja vahvistamaan oikeusvaltion periaatteiden toteutumista.

Perus- ja ihmisoikeuksien suoja on keskeinen osa oikeusvaltiota. Suomi on sitoutunut kattavasti kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, ja perustuslaki takaa laajan kirjon perusoikeuksia, jotka turvaavat muun muassa oikeuden yhdenvertaiseen kohteluun ja oikeusturvaan. Kunnianhimoinen perus- ja ihmisoikeuspolitiikka edellyttää, että ongelmiin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa puututaan määrätietoisesti.

Olennainen osa Suomen oikeusvaltiota ovat myös hallinnon avoimuus ja julkisuusperiaate. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (julkisuuslaki, 621/1999) turvaa laajan oikeuden saada tietoa viranomaisten toiminnasta. Julkisuusperiaate lisää hallinnon vastuullisuutta ja vähentää korruption riskiä, sillä julkinen valvonta toimii tehokkaana ennaltaehkäisevänä mekanismina. WJP:n oikeusvaltioindeksissä Suomi sijoittuu korkealle juuri hallinnon avoimuuden osalta³⁰. Oikeusministeriön asettama työryhmä antoi loppuvuodesta 2023 mietinnön, jossa ehdotetaan julkisuuslain

28 Euroopan komissio, [Oikeusvaltiokertomus 2025](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, SWD(2024) 826 final, s. 4.

29 [World Justice Project Rule of Law Index 2024](#), s. 29. Suomi sijoittui vuonna 2024 sijalle 5 vähiten korruptoituneiden maiden vertailussa.

30 [World Justice Project Rule of Law Index 2024](#), s. 30. Suomi sijoittui vuonna 2024 sijalle 2 hallinnon avoimuudessa.

soveltamisalan laajentamista³¹. Euroopan komissio on oikeusvaltioraporteissaan suositellut Suomelle, että se etenee julkisuuslain uudistamisessa, jotta voidaan varmistaa asiakirjojen tosiasiallinen ja laajempi saatavuus ottaen huomioon virallisten asiakirjojen julkisuutta koskevat eurooppalaiset vaatimukset.³² Julkisuuslain ajantasaistamistyötä jatketaan vuonna 2025 käynnistämällä lain salassapitoperusteiden muutostarpeiden arviointi³³.

Oikeusvaltioon kuuluu vahva sananvapaus ja lehdistönvapaus. Yksi Euroopan komission vuosittaisen oikeusvaltioraportoinnin neljästä osa-alueesta on tiedotusvälineiden moniarvoisuus ja vapaus. Riippumattomat ja vapaat tiedotusvälineet toimivat demokratian valvojina, joiden ansiosta vallanpitäjien ja instituutioiden toimia voidaan arvioida.³⁴ Suomi pärjää kansainvälisissä medianvapautta koskevissa vertailuissa erinomaisesti. Toimittajat ilman rajoja -järjestön medianvapausindeksissä Suomi on sijalla viisi. Suomea koskevassa arviossa todetaan, että lehdistönvapaudella on vahva perustuslaillinen suoja ja suurin osa tiedotusvälineistä on poliittisesti riippumattomia. Poliittiset yritykset vaikuttaa sisältöihin ovat harvinaisia eikä niitä suvaita. Toisaalta toimittajiin kohdistuva häirintä on ongelma myös Suomessa.³⁵ Media Pluralism Monitorin arvioinnissa Suomi todetaan kohtalaisen matalan riskin maaksi arvioitaessa uhkia median moninaisuudelle.³⁶

31 Liisa Leppävirta – Heidi Mäntylä – Petteri Jartti, [Julkisuuslain ajantasaistaminen: Työryhmän mietintö](#), Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:32.

32 [Oikeusvaltiokertomus 2025](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 2 ja Euroopan komissio, [Oikeusvaltiokertomus 2024](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, SWD(2024) 826 final, s. 2.

33 Oikeusministeriön tiedote 17.1.2025, [Julkisuuslain uudistamista jatketaan salassapitoperusteiden muutostarpeiden arvioinnilla](#).

34 Euroopan komissio, [Oikeusvaltiokertomus 2023](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, SWD(2023) 826 final, s. 20.

35 Reporters Without Borders, [World Press Freedom Index 2025 – Country Fact File: Finland](#), 2025.

36 EUI, [Median moniarvoisuuden seuranta Euroopan unionissa: MPM2025-tulokset. Maa-raportti: Suomi](#), 2025, s. 5.

3.2 Suomalaisen oikeusvaltion haasteet ja uhat

Vahvuuksista huolimatta jokaisessa oikeusvaltiossa on myös haasteita, jotka vaativat huomiota. Suomessa oikeusprosessien pituus, oikeudenkäyntien kalleus ja rikostutkinnan heikko tehokkuus ovat keskeisiä ongelmia oikeusvaltion näkökulmasta ja voivat heikentää kansalaisten mahdollisuuksia saada oikeutta³⁷.

Vuonna 2022 julkaistussa oikeudenhoidon selonteossa todetaan, että oikeudenhoidon määrärahojen riittämättömyys ja toimijoiden toimintaedellytykset ovat olleet merkittäviä huolia jo kauan. Selonteossa pidettiin tehdyistä määrärahalisäyksistä huolimatta oikeudenhoidon tilannetta epätyytyttävänä.³⁸ Tuomioistuinten resurssipulaan on kiinnitetty huomiota myös Euroopan komission oikeusvaltiokertomuksessa. Komissio on vuonna 2023 todennut, että suomalaisissa tuomioistuimissa esiintyy resurssipulaa, mikä vaikuttaa negatiivisesti niiden toiminnan tehokkuuteen. Riittämättömät resurssit voivat johtaa työtaakan kasvuun ja käsittelyaikojen piteneemiseen, mikä heikentää oikeusturvan saatavuutta.³⁹ Oikeudenhoidon toimijoiden resursseja on viime vuosina lisätty pysyvästi. Määrärahalisäyksiä on käsitelty tarkemmin luvussa 4.2.1.

Oikeusministeriö asetti 1.2.2023 Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen -työryhmän, jonka tehtävänä on mm. seurata ja arvioida oikeuslaitoksen kehittämistä ja tuottavuutta sekä tehdä ehdotuksia näiden edistämiseksi. Lisäksi työryhmä voi arvionsa pohjalta tehdä ehdotuksia oikeuslaitoksen palvelukyvyn parantamiseksi, toiminnan sujuvoittamiseksi ja oikeuksiin pääsyn edistämiseksi. Työryhmän toimikausi kestää vuoden 2027 loppuun.⁴⁰ Euroopan komissio on oikeusvaltiokertomuksessaan katsonut tällä saralla tapahtuneen merkittävää edistystä ja kehottanut Suomea jatkamaan työryhmän työtä oikeuslaitoksen riippumattomuuden vahvistamiseksi ja oikeussuojan laadun parantamiseksi⁴¹.

Digitaalinen siirtymä on yksi väline, jonka avulla voidaan pyrkiä parantamaan oikeusturvan saatavuutta ja parantamaan oikeuslaitoksen toiminnan tehokkuutta. Oikeuslaitoksen digitalisaatiota on ollut hitaampaa kuin joidenkin muiden alojen⁴², mitä voidaan pitää tietynlaisena heikkoutena myös oikeusvaltion näkökulmasta.

37 [Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta](#), Valtioneuvoston julkaisuja 2022:67, s. 11.

38 [Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta](#), s. 3.

39 [Oikeusvaltiokertomus 2023](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 15.

40 [Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen -työryhmän hankesivu](#), hanketunnus OM012:00/2023.

41 [Oikeusvaltiokertomus 2024](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 2 ja 5.

42 [Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta](#), s. 14.

Sähköisten palveluiden ja asiakirjahallinnan kehittämistä on pidetty välttämättömänä oikeuslaitoksen modernisoimiseksi ja sen tehokkuuden parantamiseksi⁴³. Etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia yleisissä tuomioistuimissa on lisätty 1.3.2025 voimaan tulleella muutoksella, jonka tarkoituksena on parantaa oikeuden saatavuutta, lisätä oikeudenkäyntien joustavuutta ja vähentää oikeudenkäyntien viivästymistä⁴⁴. Lisäksi valmisteilla on muutos, jolla lisättäisiin etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia hallintotuomioistuimissa⁴⁵.

Suomen ongelmakohtaksi on tunnistettu myös rikostutkinnan heikko tehokkuus⁴⁶. Rikosasioiden pitkät käsittelyajat, suuri määrä avoimia tapauksia, perinteisten rikosten heikko selvittämistäaste ja uusien rikollisuusmuotojen torjunnan kasvavat voimavaratarpeet heikentävät myös rikosvastuun toteutumista. Poliisin esitutkinnan lopettamista koskevat päätökset sekä syyttäjien rajoittamisasioiden määrät ovat lisääntyneet merkittävästi. Käsittelyjen pitkittyminen aiheuttaa epävarmuutta ja kuormitusta rikoksen uhreille, heidän läheisilleen sekä epäillyille, heikentää henkilötodistelun luotettavuutta ja voi vähentää luottamusta rikosoikeusjärjestelmään. Erityisen huolestuttavia ovat pitkät käsittelyajat haavoittuvassa asemassa olevien, kuten lasten, tapauksissa. Vuosina 2011–2021 poliisin keskimääräinen esitutkinta-aika oli kasvanut 86 päivästä 167 päivään, ja esitutkinnassa avoimena olevien tapausten määrä oli vuoden 2021 lopussa lähes 130 000.⁴⁷ Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota siihen, että rikostutkinnan tehostaminen poliisin ja syyttäjän harkintavaltaa lisäämällä voi heikentää rikosprosessijärjestelmän ennustettavuutta ja rikosten asianosaisten yhdenvertaista kohtelua sekä tuottaa muutokin oikeusturvaongelmia⁴⁸. Oikeusministeriön keväällä 2025 julkaisemassa arviomuistiossa käsitellään rikosprosessin sujuvoittamiseen tähtääviä toimenpiteitä ja niiden osana esitutkintaprosessin kehittämistä⁴⁹.

43 [Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta](#), s. 22–24.

44 [Etäyhteydet oikeudenkäynneissä yleisissä tuomioistuimissa -hankesivu](#), hanketunnus OM075:00/2022.

45 [Tuomareiden etäosallistumismahdollisuus hallintoprosessissa -hankesivu](#), hanketunnus OM044:00/2023.

46 [Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta](#), s. 11–12.

47 [Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta](#), s. 32–33. Ks. myös [Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2024](#), s. 128, 136–138; [Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2023](#), K 15/2024 vp, s. 150–152; [Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2022](#), K 11/2023 vp, s. 154–156.

48 [Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2022](#), s. 148.

49 Jurkka Jämsä, [Rikosprosessin sujuvoittaminen: Arviomuistio](#), Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:18.

Venetsian toimikunta on Suomelle antamassaan lausunnossa nostanut esiin oikeusvaltiotamme koskevia huolia ja kehittämistarpeita. Yksi tarkastelun aihe on ollut lainsäädännön perustuslaillisuuden ja ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisuuden valvonta, jota tehdään sekä ennakkollisesti eduskunnan perustuslakivaliokunnassa että jälkikäteisesti tuomioistuimissa. Venetsian toimikunta on nostanut esiin sen, että ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen varmistamiseksi jälkikäteinen valvonta on tärkeää, sillä niiden tulkintakäytäntö kehittyy mm. Euroopan unionin tuomioistuinten antamien uusien ratkaisujen myötä, eikä tätä tulevaa kehitystä luonnollisesti voida ennakoida lainsäätämisvaiheessa. Tämän ja ennakkovalvonnan politisoitumisen riskin vuoksi Venetsian toimikunta on tuonut esiin tuomioistuimissa tapahtuvan lainsäädännön jälkikäteisen valvonnan tärkeyttä.⁵⁰

Oikeusvaltion keskeinen lähtökohta on ihmisten yhdenvertaisuus lain edessä. Yhdenvertaisuuden haasteet ja erot oikeuksien toteutumisessa eri ihmisryhmissä ovat siten myös haaste oikeusvaltioperiaatteen näkökulmasta. Syrjintä on vuonna 2023 julkaistun tutkimuskatsauksen mukaan Suomessa yhä merkittävä ongelma⁵¹.

Suomalaisen oikeusvaltion tulevaisuuteen vaikuttavia muutostekijöitä on kartoitettu osana valtioneuvoston tulevaisuusselonteon valmistelua. Loppuvuodesta 2024 julkaistussa strategisessa toimintaympäristöanalyysissä todetaan, että on tärkeää tunnistaa ajoissa mahdollisia muutostekijöitä, jotka voivat johtaa oikeusvaltion negatiiviseen kehitykseen Suomessa, ja puuttua niihin. Toimiva oikeusvaltio nähdään analyysissä keskeisenä kansalaisten luottamuksen, oikeuksien toteutumisen, demokratian ja vakaan taloudellisen toiminnan kannalta.⁵²

Oikeusvaltion ja demokratian uhkina voidaan toimintaympäristöanalyysin mukaan pitää seuraavia ilmiöitä⁵³:

- Oikeusvaltiokriittinen populismi
- Hyvän hallinnon periaatteiden heikkeneminen
- Tuomioistuinten riippumattomuuden heikentäminen lainsäädännön keinoin
- Tuomioistuinten nimitysten politisoituminen

50 Venetsian toimikunta, [Opinion on the Constitution of Finland](#), CDL-AD(2008)010, 7.4.2008, kohta 118.

51 Simo Mannila, [Syrjintä Suomessa 2020–2023: Tietoraportti](#), Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2024:11, s. 7.

52 [Tulevaisuusselonteon 1. osan strateginen toimintaympäristöanalyysi](#), Valtioneuvoston julkaisuja 2024:54, s. 450–451.

53 [Tulevaisuusselonteon 1. osan strateginen toimintaympäristöanalyysi](#), s. 451.

- Viranomaiset eivät noudata laillisuusvalvojen määräyksiä
- Rakenteet heikkenevät, jolloin hallinnon ennakoitavuus ja riippumattomuus haastetaan
- Ennakollisen perus- ja ihmisoikeuskontrollin puute lainvalmistelussa
- Parlamentaarisen immunitetin heikkeneminen
- Julkisuus- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön velvollisuudet jäävät toteutumatta

Edellä mainituilla oikeusvaltion ja demokratian uhilla olisi toteutuessaan merkittäviä vaikutuksia sekä yhteiskuntaan että yksilöihin. Todennäköisinä vaikutuksina on tunnistettu, että yhdenvertainen pääsy oikeuksiin ei toteudu, oikeuksien toteutuminen heikkenee, oikeus tulla kuulluksi ei toteudu, kansalaisten luottamus tuomiovaltaan heikkenee ja osallisuus demokraattisiin prosesseihin heikkenee.⁵⁴ Näiden uhkien torjumiseksi on tehtävä määrätietoista työtä.

54 [Tulevaisuusselonteon 1. osan strateginen toimintaympäristöanalyysi](#), s. 451.

4 Oikeusvaltion perusrakenteiden vahvistaminen

4.1 Oikeuslaitoksen riippumattomuuden vahvistaminen

Perustuslain mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä ja jokaisella on oikeus saada oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Oikeuslaitoksen tehtävänä on viimekädessä varmistaa se, että oikeus toteutuu. Oikeuslaitoksen riippumattomuudella on keskeinen merkitys sen kannalta, että oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan toteutuu yhdenvertaisesti. Riippumattoman ja puolueettoman oikeuslaitoksen on voitava arvioida lainsäädäntö- ja toimeenpanovallan käytön perustuslainmukaisuutta ja laillisuutta.

Riippumattomuus tarkoittaa, etteivät oikeuslaitos tai tuomarit toimi ulkopuolisen painostuksen eivätkä etenkin toimeenpanovallan poliittisen vaikuttamisen tai manipuloinnin alaisena⁵⁵. Tällaisen ulkoisen tai institutionaalisen riippumattomuuden lisäksi merkittävää on sisäinen riippumattomuus. Tuomioistuinten onkin oltava keskinäisesti riippumattomia ja myös yksittäisen tuomarin tulee olla riippumaton suhteessa tuomioistuimen johtoon lainkäyttötoiminnassaan. Tuomioistuimen tulee olla myös riippumaton eli puolueeton käsittelemässään asiassa.⁵⁶ Vahvistamalla riippumattomuutta voidaan turvata suomalaisen oikeusvaltion oikeudenmukaista ja tehokasta toimintaa.

Euroopan unionin tuomioistuimen rooli oikeuslaitoksen riippumattomuutta koskevien vaatimusten määrittelyssä on ollut keskeinen. Tuomioistuinten riippumattomuus edellyttää muun muassa, että asianomainen tuomioistuin hoitaa lainkäyttötehtävänsä itsenäisesti ja suojattuna sellaisilta ulkoisilta toimenpiteiltä, jotka voisivat vaarantaa sen jäsenten päätöksenteon riippumattomuuden

55 [Oikeusvaltion tarkistuslista](#), kohta 74. Ks. myös EUT:n ratkaisu 25.2.2025 yhdistetyissä asioissa *Sąd Rejonowy w Białymstoku*] ja *Adoreiké*, kohta 49 ja siinä viitatu ratkaisut. EUT:n mukaan tuomioistuinten riippumattomuuden käsite edellyttää muun muassa, että asianomainen tuomioistuin hoitaa lainkäyttötehtävänsä itsenäisesti olematta missään hierarkkisessa tai alisteisessa suhteessa mihinkään tahoon ja ottamatta vastaan määräyksiä tai ohjeita miltään taholta ja on siten suojattu sellaisilta ulkoisilta toimenpiteiltä tai painostuksilta, jotka voisivat vaarantaa sen jäsenten päätöksenteon riippumattomuuden ja vaikuttaa heidän ratkaisuihinsa.

56 [Oikeudenkäytön kehitystyöryhmän arviomuistio](#), Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:39, s. 26.

ja vaikuttaa heidän ratkaisuihinsa. Erityisesti tuomareiden nimittämiseen ja virassapysymisoikeuteen liittyvät seikat ovat riippumattomuuden kannalta keskeisiä. Euroopan unionin tuomioistuimen käytännössä onkin otettu kantaa mm. tuomareiden nimitysmenettelyyn⁵⁷, tuomareiden eläkeiän alentamiseen⁵⁸, tuomareihin kohdistuviin kurinpitotoimiin⁵⁹, tuomareiden siirtämiseen⁶⁰ ja tuomarin tehtävien vaativuutta vastaavan palkkauksen merkitykseen riippumattomuudelle.⁶¹ Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä onkin viime vuosina kehittynyt EU:n jäsenvaltioita sitovia yhteisiä vähimmäisvaatimuksia tuomioistuinten riippumattomuudelle.

Perustuslain 3 §:n 3 momentin mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, ylimpinä tuomioistuimina korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus. Oikeuslaitoksen kannalta merkitykselliset perustuslain säännökset koskevat erityisesti lakisidonnaisuutta ja lainalaisuutta, valtiollisten tehtävien jakoa, oikeusturvaperusoikeutta sekä lainkäyttöä. Perustuslaki sisältää säännöksiä muun muassa ylimpien tuomioistuinten kokoonpanosta, tuomareiden nimittämisestä ja virassapysymisoikeudesta sekä valtakunnansyyttäjästä. Muiden oikeuslaitoksen toimijoiden osalta ei ole nimenomaisia säännöksiä perustuslaissa.

Suomen oikeuslaitos on tunnettu riippumattomuudestaan, ja Suomi on kansainvälisissä vertailuissa saanut erinomaiset arviot siitä, että perustuslaki takaa riippumattoman oikeuslaitoksen, ja tuomioistuimet toimivat käytännössä ilman poliittista puuttumista⁶². Vuonna 2025 kaikkiaan 89 prosenttia kansalaisista ja 90 prosenttia yrityksistä piti tuomioistuinten ja tuomareiden riippumattomuutta ”melko tai erittäin hyvänä”.⁶³ Kuten kaikkialla maailmassa, myös Suomessa on tarpeen varmistua siitä, että oikeuslaitoksen riippumattomuudelle on tarvittava institutionaalinen tuki myös tulevaisuudessa.

Venetsian toimikunta on arvioinut Suomen perustuslakia ja huomannut tuomioistuinlaitoksen riippumattomuuden suhteen eräitä kehityskohteita jo vuonna 2008. Toimikunta katsoi muun muassa, että koska tuomareiden nimittäminen on

57 Ks. esim. EUT:n ratkaisu 9.7.2020, VQ v. Land Hessen.

58 EUT:n ratkaisu 24.6.2019, komissio v. Puola (I) ja ratkaisu 5.11.2019, komissio v. Puola (II).

59 Ks. esim. EUT:n ratkaisu 18.5.2021, Romanian Judges v. Inspecția Judiciară ja muut (I) ja ratkaisu 15.7.202, komissio v. Puola (III).

60 Ks. esim. EUT:n ratkaisu 6.10.2021, W.Ż. v KRS.

61 Ks. esim. EUT:n ratkaisu 27.2.2018, Portuguese Judges ja ratkaisu 25.2.2025 yhdistetyissä asioissa Sąd Rejonowy w Białymstoku ja Adoreiké, kohta 49.

62 Ks. esim. Freedom House, [Finland: Freedom in the World 2025 Country Report](#), 2025, jossa Suomi sai tuomioistuinten riippumattomuudesta täydet pisteet.

63 [Oikeusvaltiokertomus 2025](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 4. Kansalaisten käsitys oikeuslaitoksen riippumattomuudesta parantui verrattuna vuoteen 2024 (83 %) ja vuoteen 2021 (83 %). Yritysten käsitys oikeuslaitoksen riippumattomuudesta heikentyi hieman vuodesta 2024 (91 %), mutta parantui vuodesta 2021 (86 %).

elintärkeää heidän riippumattomuutensa ja puolueettomuutensa takaamiseksi, suositellaan nimitysmenettelyn sääntelyn tarkempaa määrittelyä perustuslaissa. Lisäksi riippumattomuuden ja puolueettomuuden varmistamiseksi tulisi perustuslaissa vahvistaa tuomareiden virassapysymisoikeutta mm. määrittelemällä perusteet tuomareiden erottamiselle tai eroamiselle.⁶⁴ Näitä seikkoja on käsitelty myös oikeusministeriön asettaman oikeudenkäytön kehitystyöryhmän arviomuistiossa, jossa on nostettu esille tarve arvioida muun muassa tuomioistuineläytöksen riippumattomuuden takeiden vahvistamista perustuslaissa sekä Syyttäjälaitoksen riippumattomuudesta, ylimpien syyttäjien asemasta ja nimitysmenettelystä säätämistä perustuslaissa. Arviomuistiossa on esitetty arvioitavaksi myös asianajajalaitoksen ja oikeudenkäyntiavustajien riippumattomuuden valtiosääntöistä vahvistamista.⁶⁵ Yksilöiden oikeuksien toteutumisen kannalta onkin välttämätöntä, että koko oikeudenhoidon ketju hoitaa tehtävänsä asianmukaisesti, eikä siinä ole heikkoja lenkkejä.

Euroopan komissio on vuoden 2025 oikeusvaltiokertomuksessaan todennut, että Suomi on noudattanut kaikilta osin komission aiemmin antamaa suositusta, jonka mukaan Suomen tulisi jatkaa Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen -työryhmän työtä oikeuslaitoksen riippumattomuuden vahvistamiseksi ja oikeus-suojan laadun parantamiseksi. Lisäksi Suomea kehoitettiin edistämään lautamiesten nimitysuudistusta ottaen huomioon oikeuslaitoksen riippumattomuutta koskevat eurooppalaiset vaatimukset.⁶⁶

Oikeusministeriön alkuvuodesta 2023 asettaman Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen -työryhmän (”Oikeuslaitostyöryhmä”) yhtenä kuudesta tehtävästä on arvioida oikeuslaitoksen vahvan riippumattomuuden näkökulmasta tarpeelliset perustuslain ja muun lainsäädännön muutostarpeet sekä tehdä ehdotukset tämän toteuttavista lainsäädäntöhankkeista. Oikeuslaitostyöryhmä katsoi tämän arvioinnin ja ehdotusten tekemiseksi tarkoituksenmukaiseksi asettaa tammikuussa 2024 yhteyteensä erillisen Oikeuslaitoksen riippumattomuuden perustuslailliset takeet -työryhmän (”Riippumattomuustyöryhmä”). Työryhmän suomalaisen oikeusvaltion perustuslaillisia rakenteita tukeva työ on käynnistynyt vuonna 2024.

Hankkeet

1. Oikeuslaitoksen riippumattomuutta turvataan (OM)

64 [Opinion on the Constitution of Finland](#), kohdat 107–114.

65 [Oikeudenkäytön kehitystyöryhmän arviomuistio](#). Ks. myös [Oikeusvaltiollisuus Euroopan unionissa ja Suomessa](#).

66 [Oikeusvaltiokertomus 2025](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 3–5.

4.2 Oikeussuojan saatavuus ja pääsy oikeuksiin

Oikeussuoja on erottamaton osa oikeusvaltiota. Oikeussuojan saatavuus on edellytys sille, että kaikilla on pääsy oikeuksiinsa ja ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä.

Perustuslakivaliokunta on pitänyt oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja asioiden viivytyksettömään käsittelyyn liittyviä perusoikeuksia oikeusvaltion kulmakivinä.⁶⁷ Oikeusturvan tärkeimmistä osa-alueista säädetään perustuslaissa:

21 § Oikeusturva

Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Merkittävä vastuu oikeusturvan toteutumisesta käytännössä on riippumattomilla tuomioistuimilla, jotka vastaavat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisesta ja asioiden viivytyksettömästä käsittelystä. Oikeusturvan toteutumisen kannalta on keskeistä, että myös muut lainkäyttöviranomaiset, kuten syyttäjät ja ulosottoviranomaiset, tekevät työnsä lainmukaisesti ja tehokkaasti. Lisäksi oikeusavulla on keskeinen merkitys oikeusturvan toteutumisessa, sillä se takaa oikeudellisen neuvonnan ja avun jokaiselle riippumatta hänen taloudellisesta tilanteestaan.

Oikeusturvaa koskevan perustuslain 21 §:n 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Momentissa mainitut hyvän hallinnon elementit nivoutuvat erottamattomasti

⁶⁷ PeVL 29/2014 vp; PeVL 14/2016 vp.

yhteen oikeusturvan kanssa, ja niistä on säädetty tarkemmin muun muassa hallintolaissa (434/2003), julkisuuslaissa (621/1999) ja laissa oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019). Hyvän hallinnon periaatteilla on ratkaiseva merkitys oikeusturvan toteutumisen kannalta, kun kyse on yksilön elämän ja oikeuksien kannalta keskeisistä, esimerkiksi sosiaaliturvaa, maahanmuuttoa tai verotusta koskevista hallintopäätöksistä. Oikeusturvan kannalta on keskeistä taata riittävät oikeusturvakeinot myös sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaalle ja potilaalle. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita koskevilla päätöksillä voi olla merkittäviä vaikutuksia yksilön terveyteen, toimintakykyyn ja elämänlaatuun. Asiakkaalla ja potilaalla voi olla asiasta riippuen oikeus muutoksenhakuun, muistutukseen ja kanteluun.

Oikeusvaltion perusedellytyksiin kuuluu, että viranomaiset noudattavat toiminnassaan lakia. Tämä tarkoittaa, että kaikki julkisen vallan käyttö perustuu lakiin ja viranomaiset toimivat lain asettamissa rajoissa. Virkamiesten virkavastuusta säädetään perustuslain 118 §:ssä, ja se kattaa sekä rikosoikeudellisen että vahingonkorvausoikeudellisen vastuun. Virkamiesten toiminnan laillisuutta valvotaan ensisijaisesti viranomaisten sisäisten prosessien ja menettelytapojen kautta, mutta tarvittaessa valvonta voi kattaa esimerkiksi esitutkintaviranomaisen toimia.

Ylimmät laillisuusvalvojat valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies valvovat viranomaisten ja muiden julkista tehtävää hoitavien toiminnan lainmukaisuutta. Oikeuskansleri ja oikeusasiamies käsittelevät kanteluita, puuttuvat epäkohtiin omasta aloitteestaan ja suorittavat tarkastuksia. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvonta on olennainen osa molempien laillisuusvalvojien tehtäviä. Oikeusasiamies keskittyy erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvontaan yksilötasolla, erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden oikeuksien ja kohtelun osalta. Oikeuskanslerin laillisuusvalvonta puolestaan keskittyy perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen rakenteellisten kysymysten tarkasteluun julkisen hallinnon kehittämisessä. Ylimpien laillisuusvalvojien toimivalta viranomaisten ja julkista tehtävää hoitavien yksityisten toiminnan laillisuuden valvonnassa on edelleen yhdenmukainen, mutta pääsääntöisesti asia siirretään keskinäisesti sille laillisuusvalvojalle, jolle asian käsittely on uudessa laissa keskitetty.⁶⁸

68 [Oikeusasiamies ja oikeuskansleri -sivu Eduskunnan oikeusasiamies -sivustolla](#) [viitattu 3.9.2025]; [Valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies -sivu Valtioneuvoston oikeuskansleri -sivustolla](#) [viitattu 3.9.2025]. Ks. myös Laki valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta (330/2022).

Oikeusministeriö on helmikuussa 2023 asettanut työryhmän oikeusvaltion vahvistamiseksi ja oikeuslaitoksen kehittämiseksi⁶⁹. Työryhmän tehtävänä on seurata ja arvioida oikeuslaitoksen kehittämistä ja tuottavuutta sekä tehdä ehdotuksia näiden edistämiseksi. Työryhmän tulee myös arvioida niin sanotun rikosketjun eri toimijoiden yhteistyötä ja tehdä ehdotuksia yhteistyön kehittämiseksi. Lisäksi työryhmä voi arvionsa pohjalta tehdä ehdotuksia oikeuslaitoksen palvelukyvyyn parantamiseksi, toiminnan sujuvoittamiseksi ja oikeuksiin pääsyn edistämiseksi. Oikeuslaitostyöryhmä on asettanut kuusi alatyöryhmää:

1. Rikollisuus ja rikosasioiden käsittely sekä rangaistukset ja niiden täytäntöönpano
2. Siviiliasioiden käsittely, sovittelu ja vaihtoehtoiset riidanratkaisukeinot
3. Hallinto-oikeudelliset asiat ja erityistuomioistuinasiat
4. Oikeudellinen neuvonta ja avustaminen
5. Täytäntöönpano ja ulosottolaitoksen toiminta
6. Hallinto-, henkilöstö- ja koulutusasiat

Oikeuslaitostyöryhmä järjesti syksyllä 2024 lausuntokierroksen ja kuulemistilaisuuden alustavista toimenpide-ehdotuksista⁷⁰. Työryhmän toimikausi jatkuu vuoden 2027 loppuun saakka.

4.2.1 Oikeussuojan saatavuus

Oikeudenkäyntien kesto ja asioiden viivytyksetön käsittely

Oikeudellisten prosessien pitkä kesto on yksi oikeuden saatavuuteen liittyvistä keskeisistä haasteista Suomessa, ja pahimmillaan viivästyksset voivat heikentää oikeusvaltioperiaatteen toteutumista. Perustuslakivaliokunta on todennut, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja asioiden viivytyksettömään käsittelyyn liittyvät perusoikeudet ovat oikeusvaltion kulmakiviä⁷¹. Valiokunta on myös todennut, että tuomioistuinten ja muiden oikeusturvasta vastaavien viranomaisten toimintaedellytysten turvaaminen riittävällä tavalla on tärkeää myös taloudellisesti haastavina aikoina⁷².

69 Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen -työryhmän hankesivu.

70 Ks. lausuntokierroksen tiedot [Lausuntopalvelu.fi-sivustolta](https://lausuntopalvelu.fi/sivustolta).

71 PeVL 19/2022 vp, s. 2–3; PeVL 29/2014 vp, s. 2.

72 PeVL 14/2016 vp, s. 9; PeVL 9/2016 vp, s. 5; PeVL 29/2014 vp, s. 2.

Eduskunnan oikeusasiamiehen viimeisimmissä kertomuksissa oikeusprosessien pitkä kesto on luokiteltu yhdeksi kymmenestä merkittävästä perus- ja ihmisoikeusongelmasta. Oikeudenkäyntien ja muun asian käsittelyn viivästykset voivat merkittävästi heikentää yksilön mahdollisuuksia saada nopeasti ja asianmukaisesti oikeudellista suojaa, mikä on perusoikeuksien toteutumisen kannalta ratkaisevaa. Oikeusasiamiehen vuoden 2024 kertomuksen mukaan oikeudenkäyntien viivästyksiset ovat edelleen merkittävä ongelma Suomessa. Tämä johtuu sekä puutteellisista resursseista että keskeneräisistä korjaustoimista, joita ei ole saatu päätökseen 1990-luvun prosessi uudistusten jälkeen. Oikeusasiamies toteaa oikeuslaitoksen rahoitustilanteen parantuvan vuoden 2025 talousarviossa. Parannuksen taustalla on viime vaalikaudella laadittu oikeudenhoidon selonteko, jossa tunnistettiin oikeusministeriön hallinnonalan rahoitusvaje. Vuoden 2025 budjettiin sisältyi 65 miljoonan euron lisämääräraha oikeudenhoidon turvaamiseksi, mikä on 35 miljoonaa euroa enemmän kuin edellisenä vuonna. Lisärahoitusta on kohdennettu erityisesti tuomioistuimille, syyttäjille, rangaistusten täytäntöönpanoon, ulosottotoimeen ja oikeuspalveluihin. Oikeusministeriön hallinnonalalle on kuitenkin kohdistunut myös leikkauksia. Oikeusasiamies nostaa esiin oikeusministeriössä valmisteilla olevan ehdotuksen yksinkertaistetusta pienten riita-asioiden menettelystä, jonka on katsottu voivan laskea oikeudenkäyntikynnystä ja parantaa oikeuden saatavuutta.⁷³

Vuonna 2022 julkaistussa oikeudenhoitoa koskevassa selonteossa on tunnistettu, että menettelyjen kesto on yksi oikeuslaitoksen keskeisistä ongelmista. Resurssiongelmiin todetaan vaikuttaneen suoraan viranomaisessa asioivan henkilön perusoikeuksien toteutumatta jäämiseen esimerkiksi pitkien käsittelyaikojen muodossa, kun laissa säädettyjä määräaikoja ei ole kyetty noudattamaan.⁷⁴ Rikosasioiden käsittelyajat ovat pidentyneet, mikä kuormittaa kaikkia osapuolia ja heikentää luottamusta oikeusjärjestelmään. Erityisen huolestuttavia ovat pitkät käsittelyajat haavoittuvassa asemassa olevien, kuten lasten, tapauksissa. Poliisin esitutkinta-aika on lähes kaksinkertaistunut vuosina 2011–2021, ja avoimien tapausten määrä on kasvanut merkittävästi.⁷⁵

Eduskunta edellytti vastauksessaan oikeudenhoidon selontekoon, että hallitus huolehtii oikeudenhoidon toimintaedellytyksistä ja ryhtyy välittömiin toimenpiteisiin oikeudenhoidon rahoitusvajeen korjaamiseksi lisäämällä olennaisesti oikeudenhoidon pysyviä määrärahoja selonteossa esitettyjen resurssitarpeiden perusteella

73 [Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2024](#), s. 102–103; [Apulaisoikeusasiamiehen lausunto pienriitamenettelyä koskevasta arviomuistiosta](#), EOAK/471/2023.

74 [Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta](#), s. 18, 26.

75 [Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta](#), s. 32–33.

vaalikaudet ylittävällä, kestäväällä ja pitkäjänteisellä tavalla. Lisäksi eduskunta edellytti muun muassa, että hallitus antaa eduskunnalle syyskuun 2026 loppuun mennessä uuden kokonaisvaltaisen selonteon oikeudenhoidon toimintaedellytyksistä ja tarvittavista toimenpiteistä. Selonteossa tulee arvioida myös oikeusvaltioon liittyviä yleisempiä, periaatteellisempia kysymyksiä sekä oikeuden saatavuuteen liittyviä sisällöllisiä kysymyksiä kuten myös oikeudenhoidon EU:n ja kansainvälisen tason liittyviä.⁷⁶

Myös Euroopan komissio on oikeusvaltiokertomuksissaan kiinnittänyt huomiota oikeuslaitoksen resursseihin ja niiden vaikutukseen oikeudenkäyntien kestoon. Vuonna 2022 komissio totesi, että sidosryhmiltä saatujen tietojen valossa erityisesti monimutkaisissa tapauksissa oikeudenkäyntien kestoon liittyy ongelmia⁷⁷. Viime vuosina oikeusvaltiokertomuksessa on todettu, että joidenkin sidosryhmien mielestä menettelyjen keston suhteen on edelleen parantamisen varaa⁷⁸.

Oikeuslaitoksen resurssitilannetta on haastavasta taloustilanteesta huolimatta pyritty parantamaan viime vuosina. Oikeudenhoidon selonteon resurssilaskelmiin perustuen oikeudenhoidon toimijoiden resursseja on pysyvästi lisätty 75 miljoonalla eurolla. Tästä on kohdennettu pysyvää määrärahaa tuomioistuinlaitokselle 29,1 miljoonaa euroa, Rikosseuraamuslaitokselle 20,8 miljoonaa euroa, Oikeuspalveluvirastolle 14,3 miljoonaa euroa, Ulosottolaitokselle 6,5 miljoonaa euroa, Syyttäjälaitokselle 2,9 miljoonaa euroa ja muille toimijoille 1,4 miljoonaa euroa. Osana julkisen talouden kestävyystavoitetta oikeusministeriön hallinnonalalle on myös kohdennettu hallitusohjelman mukaiseen valtionhallinnon tuottavuusohjelmaan liittyviä säästöjä sekä hallituksen vuosina 2024 ja 2025 päättämiä toimintameno-säästöjä. Oikeushallintoon kohdennetut säästöt ovat olleet yleistä linjaa pienempiä. Vuodesta 2027 lukien säästöt ovat 38,5 milj. euroa, josta 6,5 miljoonaa euroa on kohdennettu muihin määrärahoihin kuin oikeusministeriön hallinnonalan viranomaisten toimintamenoihin. Säästöistä huolimatta oikeusministeriön hallinnonalan määrärahatasoa on merkittävästi lisätty. Resurssilisäysten odotetaan tuovan konkreettisia parannuksia oikeuslaitoksen toimintaan ja näin ollen vahvistavan oikeusvaltioperiaatteen toteutumista Suomessa.

76 Eduskunnan kirjelmä EK 84/2022 vp – VNS 13/2022 vp.

77 Euroopan komissio, [Oikeusvaltiokertomus 2022](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa -luku, SWD(2022) 526 final, s. 7.

78 [Oikeusvaltiokertomus 2025](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 7; [Oikeusvaltiokertomus 2024](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 9, [Oikeusvaltiokertomus 2023](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 8.

Oikeuksiin pääsy edellyttää, että asian käsittelyn tehokkuus ja viivytyksettömyys varmistetaan myös muissa viranomaisissa kuin tuomioistuimissa. Tämä oikeusturva-perusoikeuden elementti on huomioitu myös perustuslain 21 §:ssä, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä. Viivytyksettömän käsittelyn toteutumisessa on havaittu ongelmia esimerkiksi rikosasioiden tutkinnassa. Näitä ongelmia on käsitelty tarkemmin luvussa 3.2.

Oikeudenkäynnin kustannukset asianosaisille

Oikeudenkäynnistä aiheutuvat kustannukset muodostavat merkittävän tekijän arvioidessa oikeussuojan saatavuutta. Kaikilla tulee olla taloudellisesta tilanteestaan riippumatta yhdenvertainen pääsy oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja oikeus pätevään oikeusapuun. Korkeat oikeudenkäyntikulut voivat johtaa tilanteisiin, jossa ihmiset eivät uskalla tai yksinkertaisesti pysty viemään asioita tuomioistuimen ratkaistavaksi, jolloin heidän oikeusturvansa jää toteutumatta. Tästä näkökulmasta on merkille pantavaa, että Suomessa on Euroopan tasolla tarkasteltuna kaikkein vähiten oikeuteen päätyviä riita-asioita.⁷⁹

Oikeussuojan saatavuutta tarkastellaan myös EU-komission vuosittain julkaisemassa oikeusalan tulostaulussa. Kyseessä on yksi oikeusvaltioperiaatteen noudattamista tukevista EU:n työvälaineistä, jonka avulla komissio on vuodesta 2013 seurannut jäsenmaiden oikeuslaitosten uudistuksia. Oikeusalan tulostaulussa vertaillaan EU-jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmien tehokkuutta, laatua ja riippumattomuutta. Saatavuutta tarkastellaan tulostaulussa osana oikeusjärjestelmän laatua. Vuoden 2024 oikeusalan tulostaulussa oikeussuojan saatavuutta tarkastellaan oikeudenkäyntien kustannusten ja oikeusavun saatavuuden kautta. Tulostaulusta ilmenee, että oikeudenkäyntimaksu oikeudenkäynnin vireillepanosta arvoltaan vähäistä vaatimusta koskevassa asiassa oli Suomessa vertailun kolmanneksi korkein.⁸⁰

Oikeusapu

Oikeusavun tavoitteena on, että jokainen saa tarpeellisen avun oikeudellisen ongelmansa ratkaisuun, vaikka hänen taloudellinen asemansa olisi heikko. Väestön ikääntyminen, heikentyneestä taloustilanteesta aiheutuva syrjäytyminen ja asiakaskunnan kansainvälistyminen lisäävät palvelun tarvetta.

79 Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2023, s. 113.

80 Euroopan komissio, EU:n oikeusalan tulostaulu 2024: Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan keskuspankille, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle, COM(2024) 950 final, kaavio 24.

Julkista oikeusapua tarjoavia valtion oikeusaputoimistoja on tällä hetkellä 23. Oikeusaputoimistojen toimipaikkaverkosto on kattava. Oikeudenkäyntiasioissa oikeusapua tarjoavat julkisten oikeusavustajien lisäksi myös asianajajat ja luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat. Asiakkaan taloudellisen aseman perusteella oikeusapua annetaan korvauksetta tai osakorvausta vastaan. Tietyissä erityistilanteissa asiakasta voidaan palvella myös täyttää korvausta vastaan. Vuonna 2024 oikeusaputoimistojen hoitamista asioista 74 prosenttia hoidettiin korvauksetta⁸¹. Nykyisin osa pienimistä tuloluokista jää oikeusavun ulottumattomiin, eikä oikeusavun kattavuus siten ole enää niin laaja kuin miksi se alun perin on tarkoitettu. Julkisen oikeusavun oikea kohdentuminen muodostaa keskeisen ratkaistavan haasteen.

Oikeuspalveluvirasto aloitti toimintansa 1.1.2025. Valtakunnallinen Oikeuspalveluvirasto järjestää oikeusavun, yleisen edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan palveluja. Näiden palvelujen järjestämisestä vastasivat aiemmin kuusi valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiiriä. Lisäksi vuoden alusta lukien oikeusministeriössä hoidetut oikeusapu- ja edunvalvontapiirejä koskevat keskushallinnon viranomaisen tehtävät siirtyivät viraston tehtäväksi. Ministeriöön jäi edelleen virastoa koskeva säädösvalmistelu ja strateginen suunnittelu. Oikeuspalveluviraston perustamisen tavoitteena on järjestää oikeusapu- ja edunvalvontaorganisaatio siten, että sen tarjoamien palveluiden laatu, saatavuus, yhdenvertaisuus ja asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutuminen voidaan turvata.

EU:n perusoikeuskirjassa turvataan oikeus tehokkaiseen oikeussuojakeinoihin ja osana sitä maksuton oikeusapu niille, joilla ei ole riittäviä varoja⁸². EU:n oikeusalan tulostaulussa vertaillaan jäsenvaltioiden oikeusavun myöntämisen tulorajoja suhteessa Eurostatin määrittelemään köyhyysrajaan. Suomessa ei välttämättä ole oikeutta täysimääräiseen oikeusapuun, vaikka tulot olisivat alle köyhyysrajan, mutta osittaista oikeusapua voi toisaalta saada myös sellainen henkilö, jonka tulot ylittävät kyseisen rajan⁸³. Tulostaulun mukaan oikeudenkäynnin vireillepanomaksu vähäistä vaatimusta koskevassa asiassa oli Suomessa vertailussa kolmanneksi korkein⁸⁴. Vuoden 2024 tulostaulussa esiteltiin myös ensimmäistä kertaa tietoja rikosasianajajille

81 [Oikeusministeriön kirjanpitoyksikön \(KPY 150\) tilinpäätös vuodelta 2024](#), Oikeusministeriön julkaisu, Toiminta ja hallinto 2025:1.

82 EU:n perusoikeuskirja, artikla 47(3).

83 [EU:n oikeusalan tulostaulu 2024](#), kaavio 23.

84 [EU:n oikeusalan tulostaulu 2024](#), kaavio 24.

tietyissä rikosprosesseissa maksetun oikeusavun määrästä⁸⁵. Vertailun mukaan Suomessa asianajajille maksetaan neljänneksi eniten, joskin kaikista jäsenvaltioista ei saatu tietoja.

Valtioneuvosto korotti vuoden 2025 alussa yksityisten oikeusavustajien palkkioiden tasoa, joka on määritelty asetuksessa yksityisen oikeusavun palkkioperusteista⁸⁶. Oikeusministeriön teettämässä selvityksessä todettiin, että yksityisten oikeudenkäyntiavustajien hoitamien rikosasioiden määrä on kasvanut. Tämä kehitys on tapahtunut siitä huolimatta, että rikosasioiden kokonaismäärä tuomioistuimissa on pysynyt vakaana. Avustajien saatavuus arvioitiin selvityksessä pääosin hyväksi. Samalla kuitenkin esitettiin huolta siitä, miten tilanne kehittyy pitkällä aikavälillä. Selvityksen mukaan poliisit ja tuomarit turvautuvat avustajaa etsiessään lähes yksinomaan yksityisiin avustajiin. Valintaan vaikuttavat erityisesti avustajien hyvä saatavuus ja sujuva yhteydenpito. Näissä tekijöissä yksityiset avustajat arvioitiin julkisia oikeusavustajia paremmiksi. Selvityksessä ehdotettiin toimenpiteitä, joilla parannettaisiin yksityisten avustajien palkkioiden ja kulukorvausten ennakoitavuutta sekä käsittelyn sujuvuutta. Lisäksi esitettiin, että julkisten oikeusavustajien tavoitettavuutta tulisi kehittää.⁸⁷

Kielelliset oikeudet

Kielellisten oikeuksien toteutuminen tuomioistuimissa ja oikeudenhoidon palveluissa on keskeinen osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja oikeussuojan saatavuutta. Perustuslain 17 §:n mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi, ja jokaisella on oikeus käyttää asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, asioidessaan tuomioistuimissa tai muussa viranomaisessa. Kielilaki (423/2003) täsmentää tätä oikeutta ja velvoittaa viranomaisia huolehtimaan siitä, että yksilön kielelliset oikeudet toteutuvat ilman, että hänen tarvitsee erikseen vedota niihin. Pääsääntönä on, että kaksikielisissä kunnissa ja valtion viranomaisissa on tarjottava palvelua sekä suomeksi että ruotsiksi. Kielilaissa on lisäksi tarkempia säännöksiä asian käsittelykielistä tuomioistuimissa sekä asiakirjojen kielestä. Oikeudesta käyttää saamen kieltä tuomioistuimissa ja muussa viranomaisessa sekä julkisen vallan velvollisuuksista toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia on säädetty erikseen, saamen kielilaissa (1086/2003).

85 [EU:n oikeusalan tulostaulu 2024](#), kaavio 26. Vastaajat ovat kertoneet, paljonko asianajajille maksettaisiin valtion budjetista kuvitteellisessa asiassa.

86 Oikeusministeriön tiedote 23.1.2025, [Yksityisten oikeusavustajien palkkion tasoa korotetaan](#).

87 Laura Sarasoja, [Selvitys yksityisten oikeudenkäyntiavustajien palkkioista](#), Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2025:27.

Oikeusministeriö seuraa kielellisten oikeuksien toteutumista neljän vuoden välein julkaistavilla kielibarometreilla. Vuoden 2024 kielibarometrissä⁸⁸ on selvitetty tyytyväisyyttä tuomioistuinten kielellisiin palveluihin. Ruotsinkieliset, jotka asuvat kunnassa, jossa vähemmistökieli on ruotsi, antavat tuomioistuinten kielellisille palveluille arvosanan 7,7. Vastaavasti ruotsinkieliset, jotka asuvat kunnassa, jossa ruotsin kieli on enemmistökieli, antavat arvosanan 8,1. Suomenkieliset, jotka asuvat kunnassa, jossa suomen kieli on vähemmistökieli antavat arvosanan 8,4. Tulokset vastaavat pitkälti aiempien barometrien tuloksia. Ruotsinkieliset kokevat kautta linjan, että he saavat heikompaa omakielistä palvelua kuin suomenkieliset, vaikka barometreissä on kysytty vain niiden suomenkielisten näkemystä, jotka asuvat alueilla, joilla ruotsin kieli on enemmistökieli.

Saamebarometrissa 2024⁸⁹ selvitettiin saamen kielilain piiriin kuuluvien viranomaisten näkemyksiä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Selvityksessä todetaan, että oikeudellisissa instituutioissa, kuten Oikeus.fi-sivustolla ja tuomioistuimissa, saamenkielistä sisältöä on rajallisesti tai ei lainkaan, ja saamenkielisiä palveluja tarjotaan pääasiassa tulkkauksen kautta. Oikeuspalveluvirastoa koskeva uusi laki tuli voimaan 2025 ja toi muutoksia oikeusavun ja yleisen edunvalvonnan järjestämiseen, mutta saamenkielisten palveluiden tarjonta ja saavutettavuus vaativat edelleen huomiota ja kehitystä.⁹⁰

Viittomakielilain (359/2015) mukaan viranomaisen on edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään. Lisäksi useissa eri laeissa säädetään viranomaisen järjestämästä tulkkitsemisestä ja kääntämisestä viittomakielelle. Viittomakielibarometrissä 2024 selvitettiin viittomakielisten kokemuksia heidän kielellisten oikeuksiensa toteutumisesta. Selvityksen perusteella oikeuslaitos kuuluu niihin viranomaispalveluihin, joissa parhaiten huomataan tilata tulkki viittomakieliselle asiakkaalle. Kuitenkin tuomioistuimissakin viranomaisen oli huolehtinut tulkin tilaamisesta koko tilanteen ajaksi vain vajaassa 40 %:ssa tilanteista, joten viittomakielinen henkilö joutuu usein itse huolehtimaan tulkkauksen järjestämisestä.⁹¹

88 [Kielibarometri 2024](#), Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:7.

89 Kati Erikson – Laura Arola – Ante Aikio, [Saamebarometri 2024: Selvitys saamen kielilain piiriin kuuluvien viranomaisten näkemyksistä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta](#), Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:9.

90 [Saamebarometri 2024](#), s. 22.

91 Päivi Rainö, [Viittomakielibarometri 2024](#), Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:13, s. 50.

Kielellisten oikeuksien toteutumista tuomioistuimissa on tarkoitus käsitellä tarkemmin eduskunnalle vuonna 2025 annettavassa hallituksen kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta 2025.

Hankkeet

2. Oikeuden saatavuutta parannetaan uudella yksinkertaisemmalla pienten riita-asioiden menettelyllä (OM)

3. Rikosprosessia sujuvoitetaan eri tavoin (OM)

4. Tuomioistuinten ruotsinkielisiä palveluita kehitetään (OM)

4.2.2 Oikeussuojan saavutettavuus vammaisille henkilöille

YK:n vammaisyleissopimuksen⁹² 13 artiklan mukaan sopimuspuolet varmistavat vammaisille henkilöille oikeussuojan tehokkaan saavutettavuuden yhdenvertaisesti muiden kanssa, muun muassa järjestämällä menettelyllisiä ja ikään perustuvia mukautuksia, helpottaakseen heidän tehokasta suoraa ja välillistä osallistumistaan, myös todistajina, kaikkiin oikeudellisiin menettelyihin, tutkintavaihe ja muut valmisteluvaiheet mukaan lukien. Osana oikeussuojan tehokkaan saavutettavuuden varmistamista vammaisille henkilöille sopimuspuolet edistävät lainkäytön alalla työskentelevien, kuten poliisin ja vankilahenkilöstön, asianmukaista koulutusta.

YK on julkaissut periaatteet, jotka tukevat valtioita ja muita toimijoita oikeusjärjestelmien suunnittelussa ja toteutuksessa, jotta kaikille vammaisille henkilöille taataan yhdenvertainen oikeussuoja ja oikeusturva riippumatta heidän asemastaan oikeusprosessissa⁹³. Periaatteet pohjautuvat vammaisyleissopimukseen, erityisesti sen artikloihin 12 (yhdenvertaisuus lain edessä) ja 13 (oikeuden saatavuus), joiden velvoitteita ne konkretisoivat. Ne tarjoavat käytännön ohjeita oikeuslaitoksille, kansallisille ihmisoikeusinstituutioille ja kansalaisyhteiskunnalle tietoisuuden lisäämiseksi ja mukautusten toteuttamiseksi. Periaatteissa näkyy vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta korostava ihmisoikeusperustainen lähestymistapa.

92 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26–27/2016) tuli Suomessa voimaan 10.6.2016. Myös EU on ratifioinut vammaisyleissopimuksen, ja se tuli unionin osalta voimaan jo vuonna 2011.

93 YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien erityisraportoi, [International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities](#), 2020.

Oikeussuojan saavutettavuuden periaatteet YK:n mukaan⁹⁴:

- Oikeuskelpoisuus
- Esteettömyys ja saavutettavuus
- Menettelylliset mukautukset
- Tiedonsaanti
- Aineelliset ja menettelylliset oikeusturvatakeet
- Maksuton tai kohtuuhintainen oikeusapu
- Osallistuminen oikeudenhoitoon
- Valitusmekanismit ja oikeussuojakeinot
- Tehokkaat seurantamekanismit
- Koulutus ja tietoisuuden lisääminen

EU:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa strategiassa todetaan, että vammaisten henkilöiden oikeusturvaan liittyy oikeudellisia ja käytännön esteitä, jotka estävät vammaisia henkilöitä toimimasta oikeudellisissa menettelyissä todistajina tai puolustamasta oikeuksiaan uhreina, epäiltyinä tai syytettyinä. Oikeudellisia esteitä on erityisesti kehitysvammaisilla, psykososiaalisesti vammaisilla tai mielenterveysongelmista kärsivillä henkilöillä, koska heidän oikeustoimikelpoisuuttaan voidaan rajoittaa tai se voidaan viedä heiltä. Strategiassa komissio on sitoutunut muun muassa antamaan jäsenvaltioille ohjeistusta vammaisten henkilöiden oikeudenmukaisesta pääsystä oikeuksiin EU:ssa hyödyntäen YK:n kansainvälistä ohjeistusta. Lisäksi komissio kehittää toimenpiteitä, jotka tukevat jäsenvaltioita vammaisten henkilöiden osallistumista oikeuslaitoksen ammattilaisina, ja kerää hyviä käytäntöjä tuetusta päätöksenteosta.⁹⁵

Oikeudenhoidon selonteossa on todettu, että sähköisten asiointipalveluiden löydettävyyttä, käytettävyyttä ja saavutettavuutta tulee kehittää toiminnan sujuvoittamiseksi ja kielellisten palvelujen saatavuuden varmistamiseksi. Asiointipalvelut ovat vielä monilta osin viranomaislähtöisiä ja sidosryhmille ja asiakkaille vaikeita käyttää.

94 [International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities](#), s. 11.

95 Euroopan komissio, [Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva strategia 2021–2030](#), 2021, s. 16–17.

Selonteossa katsotaankin, että asiakastarpeiden kartoittamiseen sekä palveluiden käytettävyyteen ja asiakkaalle tarjottavaan tukeen on tarve panostaa tulevaisuudessa. Lisäksi huomautetaan siitä, että yhdenvertaiset oikeudet ja oikeuspalvelut on turvattava myös jatkossa niille ihmisille, jotka eivät asioi internetissä tai käytä sähköisiä palveluja.⁹⁶

Vuoden 2022 EU:n oikeusalan tulostaulussa tarkasteltiin erityisjärjestelyitä, joita eri jäsenvaltioissa on käytössä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeussuojan turvaamiseksi. Suomen osalta täyttyi neljä arvioiduista seitsemästä tekijästä, ja Suomea paremmin vertailussa sijoittui 13 jäsenvaltiota⁹⁷.

Hankkeet

5. Kehitetään oikeussuojan saavutettavuutta vammaisille henkilöille (OM)

4.2.3 Lasten pääsy oikeuksiin ja oikeussuojakeinoihin

Lapset ovat erityisen haavoittuvia oikeusjärjestelmässä, koska he ovat tyypillisesti täysin riippuvaisia toisista ihmisistä, yleensä vanhemmistaan. Lasten riippuvainen asema, tiedon puute oikeuksistaan ja heikot mahdollisuudet puolustaa niitä voivat olla esteitä pääsulle oikeuksiin. Tämän vuoksi tarvitaan erityisiä toimenpiteitä lasten oikeussuojan turvaamiseksi.

Vaikka kansallisessa lainsäädännössä säädetyt oikeusturvakeinot ovat periaatteessa lasten käytettävissä, vaativat ne usein huoltajan aktiivisuutta, jolloin lapsen oma ääni voi jäädä helposti huomiotta. Lapsiasiavaltuutetun kertomuksen mukaan oikeusturvamenettelyt eivät aina täytä lapsiystävällisen oikeudenkäytön vaatimuksia, ja kehitettävää on edelleen paljon. Oikeusturvan näkökulmasta on keskeistä, että lapset tuntevat oikeutensa ja osaavat kertoa tilanteista, joissa heidän oikeutensa ovat vaarantuneet tai niitä on loukattu. Lisäksi on tärkeää, että lapset ja nuoret tietävät, miten toimia ja mihin tahoon olla yhteydessä, jos heidän oikeuksiaan

⁹⁶ Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta, s. 24.

⁹⁷ EU:n oikeusalan tulostaulu 2022, kaavio 30. Suomessa täyttyvät seuraavat arviointiperusteet: 1) Tieto saavutettavassa muodossa, 2) Pistekirjoitus/viittomakieli/helposti luettavat ja muut erityismuodot saatavilla pyydettyäessä, 3) Menettelylliset mukautukset ja 4) Vammaisia henkilöitä voidaan kuulla henkilökohtaisesti ja he voivat ilmaista tahtonsa.

loukataan. Lapsiasiavaltuutetulle tulevista yhteydenotoista käy ilmi, että huoltajillakaan ei ole riittävästi tietoa käytettävissä olevista oikeusturvakeinoista ja -menettelyistä.⁹⁸

Lapsen oikeuksien kannalta ensisijaista on ennaltaehkäistä oikeudenloukkauksia. On tärkeää, että kaikki lasten kanssa toimivat tahot puuttuvat epäkohtiin oikea-aikaisesti, riittävän varhaisessa vaiheessa. Lapsen oikeuksien loukkauksiin liittyvät asiat tulee käsitellä viivytyksettä ja tehokkaasti, mikä edellyttää viranomaisille riittäviä resursseja. Lapsen oikeusturvan kannalta keskeistä on myös, että lainsäädäntö on selkeää ja täsmällistä, jotta sitä voidaan soveltaa yhdenmukaisesti.⁹⁹

Euroopan neuvoston ministerikomitea on julkaissut suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudesta. Ministerikomitean mukaan lähtökohtana on lasten oikeus saada tietoa oikeuksistaan ja tulla kuulluksi heitä koskevissa oikeudellisissa prosesseissa. Lapsen edun ensisijaisuus tarkoittaa, että päätöksenteossa on huomioitava lapsen hyvinvointi ja oikeudet kokonaisvaltaisesti. Lapsia tulee kohdella arvokkaasti ja kunnioittavasti, ja heidän fyysistä ja psyykkistä koskemattomuuttaan on suojeltava. Keskeinen periaate on syrjimättömyys. Ministerikomitea korostaa, että lapsilla on samat oikeudet oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuin aikuisilla, mukaan lukien oikeus oikeudelliseen neuvontaan ja valitusoikeus. Suuntaviivojen mukaan kaikkien lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten on saatava koulutusta lasten oikeuksista ja tarpeista. Monialainen lähestymistapa, jossa eri alojen ammattilaiset tekevät yhteistyötä, on tärkeä lapsen edun arvioimiseksi. Lasten vapaudenriistoa tulee käyttää vain viimeisenä keinona ja mahdollisimman lyhyen ajan.¹⁰⁰

Lapsen oikeusturva on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen keskeinen lähtökohta. Lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen oikeuksien toteutumiseksi on välttämätöntä, että oikeuksien loukkausten hyvittämiseksi on käytettävissä tehokkaita oikeussuojakeinoja. Lasten erityinen ja riippuvainen asema aiheuttaa heille vaikeuksia käyttää oikeussuojakeinoja, joten valtioiden on varmistettava, että lapsille ja heidän edustajilleen on tarjolla lapsilähtöisiä menettelyjä. Näihin tulisi sisältyä lapsiystävällisten tietojen, neuvojen ja tuen tarjoaminen, pääsy riippumattomiin valitusmenettelyihin ja tuomioistuimiin sekä tarvittava oikeudellinen apu. Jos

98 Merike Helander, [Kansallisen lainsäädännön kehitys 2018–2021 YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanon näkökulmasta](#), julkaisussa Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022, K 3/2022, s. 120.

99 [Kansallisen lainsäädännön kehitys 2018–2021 YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanon näkökulmasta](#), s. 120.

100 Euroopan neuvoston ministerikomitea, [Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudesta](#), CM/Del/Dec(2010)1098/10.2abc-app6, 2010.

lapsen oikeuksia todetaan loukatun, saatavilla tulisi olla asianmukaisia korvauskeinoja ja toimenpiteitä, jotka edistävät lapsen ruumiillista ja henkistä toipumista, kuntoutumista ja yhteiskunnallista sopeutumista.¹⁰¹

YK:n lapsen oikeuksien sopimus sisältää useita velvoitteita, jotka liittyvät lasten pääsyyn oikeuksiin. Tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten tulee ottaa ensisijaisesti huomioon lapsen etu kaikissa toimissa, jotka koskevat lapsia. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. Lapselta ei saa riistää hänen vapauttaan laittomasti tai mielivaltaisesti. Vapaudenriiston kohteeksi joutuneella lapsella on oikeus pikaiseen oikeus- ja muuhun apuun samoin kuin oikeus kiistää vapaudenriiston laillisuus tuomioistuimessa. Jokaisella lapsella, jonka väitetään syyllistyneen rikokseen, on oikeus tulla kohdelluksi tavalla, joka edistää lapsen ihmisarvoa ja arvokkuutta.¹⁰²

Lapsen oikeuksien komitea julkaisee yleiskommentteja, jotka tukevat yleissopimuksen toimeenpanoa ja tarjoavat komitean tulkinnan sopimuksessa taatuista oikeuksista. Komitea valmistelee parhaillaan yleiskommenttia lasten pääsystä oikeuksiin ja tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin. Tulevassa yleiskommentissa selkeytetään käsitteistöä ja valtioiden velvollisuuksia sekä käydään läpi muun muassa lasten menettelyllisiä oikeuksia ja tarjotaan opastusta oikeusjärjestelmän muuttamiseen lapsiystävällisemmäksi.¹⁰³ Lapsen oikeuksien komitea on aikaisemmin julkaissut yleiskommentin muun muassa lapsen oikeuksista rikosoikeusjärjestelmässä¹⁰⁴ lapsen oikeudesta tulla kuulluksi¹⁰⁵ ja lapsen oikeudesta olla joutumatta väkivallan uhriksi¹⁰⁶.

101 YK:n lapsen oikeuksien komitea, [Yleiskommentti nro 5. \(2003\) Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet \(4 ja 42 artiklat sekä 44 artiklan 6 kohta\)](#), CRC/GC/2003/5, 2003, kohta 24.

102 Yleissopimus lasten oikeuksista (SopS 60/1991), artiklat 3(1), 12(2), 37 ja 40(1).

103 YK:n lapsen oikeuksien komitea, [Concept Note: General comment on children's rights to access to Justice and Effective Remedies](#), CRC/C/KIR/CO/2-4, 2024. Lausuntokierros yleiskommentin luonnoksesta järjestettiin loppukeväästä 2025, ks. tarkemmin [YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston sivuilta](#).

104 YK:n lapsen oikeuksien komitea, [General Comment No. 24 \(2019\) on children's rights in the child justice system](#), CRC/C/GC/24, 2019.

105 YK:n lapsen oikeuksien komitea, [General Comment No. 12 \(2009\) The right of the child to be heard](#), CRC/C/GC/12, 2009.

106 YK:n lapsen oikeuksien komitea, [General Comment No. 13 \(2011\) The right of the child to freedom from all forms of violence](#), CRC/C/GC/13., 2011.

Lapsen oikeuksien komitea ilmaisi vuonna 2023 Suomelle antamissaan loppupäätelmissä huolensa oikeudenkäyntien kestosta, lasten eristämisestä tutkintavankeuden aikana, lasten sijoittamisesta suorittamaan rangaistuksiaan samoihin tiloihin aikuisten kanssa ja säilöönottotiloissa annettavan opetuksen puutteellisuudesta. Komitea antoi Suomelle suositukset puuttua näihin ongelmiin lapsen oikeuksien toteutumisessa. Lisäksi komitea suosittelee, että Suomi edistää rikoksesta syytetyille lapsille kohdennettuja tuomioistuinten ulkopuolisia toimenpiteitä, kuten sovittelua ja terapiapalveluja, sekä mahdollisuuksien mukaan muiden kuin vapausrangaistusten käyttöä. Komitean mukaan Suomen tulisi laatia lasten rikollisuuden ehkäisemiseksi strategia, joka perustuu erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden osalta juurisyiden analyysiin, ja jossa varmistetaan varhainen puuttuminen sekä perheiden tukeminen.¹⁰⁷

YK:n lapsen oikeuksien komitea oli huolissaan lapsiin kohdistuvasta väkivallasta. Yhtenä keskeisenä keinona tehostaa työtä lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan puuttumiseksi lasten oikeuksien komitea katsoi, että Suomen tulee huolehtia Barnahus-mallin vakiinnuttamisesta ja siihen liittyvän monialaisen koordinaation mahdollistamisesta.¹⁰⁸ Barnahus-malli on lapseen kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvittämiseen kehitetty malli, joka perustuu monialaiseen työskentelyyn ja lapsen edun ohjaamaan moniammatilliseen yhteistyöhön. Barnahus-mallin avulla pyritään lisäämään lapsiystävällisyyttä ja parantamaan väkivaltaa kokeneiden lasten saaman tuen ja hoidon saatavuutta ja laatua. Barnahus-mallia voivat soveltaa esimerkiksi poliisit, syyttäjät ja sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset. Malli kattaa esitutkinnan, lapsen kuulemisen, lääketieteelliset tutkimukset, lapsen suojelun sekä psyykkisen tuen tarpeen.¹⁰⁹ Sosiaali- ja terveysministeriö on myöntänyt 1,9 miljoonaa euroa valtionavustusta Barnahus-mallin jatkokehittämiseen ja vakiinnuttamiseen vuosille 2025–2027¹¹⁰.

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaan työtä väkivallattoman lapsuuden turvaamiseksi jatketaan ja lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan tapauksissa varmistetaan lapsen edun mukainen tutkinta ja monialainen tuki eri viranomaisten yhteistyönä. Perhe- ja lähisuhdeväkivallan ennaltaehkäisyä ja tunnistamista

107 YK:n lapsen oikeuksien komitea, [Loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennestä ja kuudennesta raportista](#), CRC/C/FIN/CO/5–6, 2023, kohdat 40 ja 41.

108 YK:n lapsen oikeuksien komitea, [Loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennestä ja kuudennesta raportista](#), kohta 23.

109 [Lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen tutkinta, tuki ja turva -sivu Barnahus-sivustolla \[viitattu 4.9.2025\]](#).

110 STM:n tiedote 21.2.2025, [Väkivaltaa kokeneiden lasten auttamiseen myönnettiin valtionavustusta 1 900 000 euroa](#).

vahvistetaan erityisesti viranomaisissa, kunnissa ja hyvinvointialueilla ja lisätään uhrien tietoisuutta mahdollisuuksista saada suojelua ja turvaa.¹¹¹ Hallitus on antanut eduskunnalle esityksen, jonka tavoitteena on vähentää lasta seksuaalisesti esittävien kuvien ja väkivaltakuvausten kysyntää ja tarjontaa. Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidolle säädettäisiin törkeä tekemuoto, mikä mahdollistaisi ankarammat rangaistukset lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidosta.¹¹²

Hankkeet

6. Vahvistetaan lapsen edun toteutumista rikostutkinnassa ja oikeudenkäynneissä lakimuutoksella (STM)

7. Kehitetään lasten oikeuksiin ja alaikäisten kohtaamiseen liittyvää koulutusta (SM)

4.2.4 Rikoksen uhrien pääsy oikeuksiin

Rikoksen uhrien auttaminen ja tukeminen on keskeinen osa kriminaalipolitiikkaa. Rikoksen uhrien kannalta on olennaista, että heillä on pääsy riittäviin tukipalveluihin ja että heidän tarpeensa otetaan huomioon rikosprosessin aikana. Uhreille suunnatuista palveluista saatava apu, tuki ja neuvonta auttavat heitä selviytymään rikoksen jälkiseurauksista, valmistautumaan rikosprosessiin ja kohtaamaan siihen liittyvät haasteet. Tämä tuki edistää myös rikosprosessin sujuvuutta ja rikosvastuun toteutumista. Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista ja palveluista on julkaistu oikeusministeriön ylläpitämällä Oikeus.fi-sivustolla¹¹³. Sivustolla on tietoa rikoksen uhreille suomen ja ruotsin lisäksi myös pohjoissaameksi, englanniksi ja viidellä muulla kielellä sekä selkokielellä.

Oikeusministeriössä on valmisteilla hallitusohjelmakirjauksen mukaisesti uhriliittinen toimenpideohjelma, jonka tarkoituksena on varmistaa rikoksen uhrien tukipalveluiden rahoitus ja parantaa uhrien asemaa rikosoikeudellisissa menettelyissä. Rikosoikeudellisissa menettelyissä keskeisiä osa-alueita ovat muun muassa uhrin sensitiivinen kohtelu, uhreille kohdennettava ja viranomaisten välinen viestintä sekä uhrin suojelu rikosprosessin aikana. Erityistä huomiota kiinnitetään

111 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023, s. 195.

112 HE 61/2025; CAM-materiaalin hallussapidon rangaistavuuden tiukentaminen -hanke-sivu, hanketunnus OM092:00/2023.

113 Rikoksen uhrina -sivu Oikeus.fi-sivustolla [viitattu 3.9.2025].

haavoittuvassa asemassa oleviin uhriryhmiin, kuten lapsiin, perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhreihin sekä kunniaan liittyvän väkivallan uhreihin. Lisäksi huomioidaan järjestelmällisen häirinnän kohteeksi joutuneet virkamiehet ja työntekijät.¹¹⁴

Yksi keino rahoittaa uhrien tukipalveluita ovat rikosuhrimaksut. Rikosuhrimaksu tarkoittaa rikoksen tekijöiltä perittävää maksua, jolla rahoitetaan rikoksen uhrien tukipalveluita. Eduskunta on hyväksynyt lain, jolla korotetaan rikosuhrimaksun rahamääriä 50 prosentilla. Muutos tulee voimaan 1.1.2026. Keskeisenä tavoitteena on turvata tukipalvelujen saatavuus rikoksen uhreille ja lisätä rikosentekijöiden vastuuta niiden rahoituksesta.¹¹⁵

Naisiin kohdistuva väkivalta

Naisiin kohdistuva väkivalta on Suomessa merkittävä ihmisoikeusongelma. Tuoreen tutkimuksen mukaan 57,1 % suomalaisista naisista on joskus elämänsä aikana joutunut fyysisen väkivallan, väkivallalla uhkaamisen tai seksuaaliväkivallan uhriksi.¹¹⁶ Parisuhdeväkivallasta johtuva kuolleisuus on Suomessa selvästi korkeampi kuin muissa Pohjoismaissa ja Euroopan unionin vanhoissa jäsenmaissa¹¹⁷.

Ylimmät laillisuusvalvojat ovat kiinnittäneet merkittävästi huomiota naisiin kohdistuvan väkivallan torjunnan puutteisiin. Ongelmia on havaittu mm. lähisuhdeväkivallan riskin arvioinnissa¹¹⁸, rikosilmoitusten kirjaamisessa¹¹⁹ sekä lähisuhdeväkivaltaa ja seksuaalirikoksia koskevien esitutkintojen aiheettomissa viivytyksissä¹²⁰.

114 [Uhripoliittinen toimenpideohjelma -hankesivu](#), hanketunnus OM084:00/2023. Toimenpideohjelmassa huomioidaan pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman kirjaukset, joiden mukaan mm. työtä väkivallattoman lapsuuden turvaamiseksi jatketaan, perhe- ja lähisuhdeväkivallan ennaltaehkäisyä ja tunnistamista vahvistetaan sekä tunnistetaan ja torjutaan kunniaan liittyvää väkivaltaa (s. 195).

115 HE 220/2024 vp. Esityksen mukaan vankeusuhkaiseen rikokseen syyllistyneelle henkilölle määrättävä 40 euron rikosuhrimaksu nousisi 60 euroon ja 80 euron maksu 120 euroon. Yhteisöosakkoon tuomittavan oikeushenkilön, kuten yrityksen tai yhteisön, rikosuhrimaksu nousisi 800 eurosta 1200 euroon.

116 FRA, EIGE, [EU gender-based violence survey – Key results: Experiences of women in the 27 EU Member States](#), Eurostat 2024, s. 15; Tilastokeskus, [Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa 2021: Loppuraportti](#), 2023.

117 Karoliina Suonpää – Tarja Koskela – Mika Sutela – Miisa Törölä – Mikko Aaltonen, [Naisiin kohdistuvat parisuhdetapot: Tapahtumaketjut, taustat ja ehkäisy](#), Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:16, s. 27.

118 Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu 6.3.2025 OKV/1905/10/2022.

119 Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu 7.3.2025 OKV/2205/10/2024.

120 Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu 23.11.2022 OKV/325/70/2022.

Poliisihallitus on antanut useita ohjeita ohjataksaan poliisin toimintaa naisiin kohdistuvien väkivaltatapauksen selvittämisessä. Myös kansainväliset ihmisoikeus-sopimusten valvontaelimet ovat kiinnittäneet huomiota naisiin kohdistuvaan väkivaltaan arvioidessaan Suomen ihmisoikeustilannetta. YK:n ihmisoikeuskomitea toisti huhtikuussa 2024 suosituksensa, joiden mukaan Suomen tulisi edistää naisiin kohdistuvista väkivaltatapauksista ilmoittamista sekä parantaa naisten turvallisuutta muun muassa kehittämällä lähestymiskieltojen saatavuutta ja tehokkuutta. Suomen tulisi myös varmistaa, että naisiin kohdistuva väkivalta tutkitaan perusteellisesti ja että rikosentekijöitä syytetään ja tuomitaan asianmukaisesti. Ihmisoikeuskomitea kiinnitti myös huomiota siihen, että koko maassa ja erityisesti syrjäseuduilla asuvilla uhreilla tulee olla pääsy tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin sekä suojeluun ja apuun, kuten turvakoteihin ja muihin tukipalveluihin. Komitea esitti huolensa turvakotien rahoituksen ja alueellisen saatavuuden riittämättömyydestä ja kulttuurisesti sopivien saamenkielisten turvakotien puutteesta. Lisäksi viranomaisten osaa-mista naisiin kohdistuvasta väkivallasta sekä aihetta koskevaa tiedonkeruuta tulisi kehittää.¹²¹

Istanbulin sopimuksen¹²² täytäntöönpanoa valvova Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan vastaisen toiminnan asiantuntijaryhmä (GREVIO) on todennut¹²³, että Suomi on edistynyt merkittävästi muun muassa muuttamalla raiskauksen määritelmän suostumusperusteiseksi, mahdollistamalla pakkoavioliittojen purkamisen, uudistamalla lähestymiskieltoa koskevan lain sekä laajentamalla SERI-tukikeskusten verkostoa. GREVIO nosti esiin tarpeen lisätä yleistä tietoisuutta lähisuhdeväkivallasta, keskeisten ammattiryhmien osaamista ja terveydenhuollon palveluita naisiin kohdistuvan väkivallan tunnistamisessa. Tiedonkeruuta ja tilastointia väkivaltatapauksista on myös kehitettävä. Lisäksi Suomen tulisi GREVIO:n mukaan mm. lisätä kulttuurisensitiivisiä ja omakielisiä tukipalveluja vähemmistöryhmille ja saamelaisille sekä kiinnittää huomiota oikeusprosessien viivästymiseen ja lähestymiskieltojen tehottomuuteen.

Naisiin kohdistuvan, lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyyn liittyviä tehtäviä on useilla eri viranomaisilla hallinnon eri tasoilla, minkä lisäksi järjestöillä on merkittävä rooli väkivallan eri osapuolille suunnattujen palvelujen tuottamisessa. Naisiin

121 YK:n ihmisoikeuskomitea, [Evaluation of the information on follow-up to the concluding observations on Finland](#), CCPR/C/140/2/Add.1, 2024, s. 3–5.

122 Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 53/2015).

123 GREVIO, [First thematic evaluation report: Building trust by delivering support, protection and justice: Finland](#), GREVIO(2024)9, 2024.

kohdistuvan väkivallan raportoijana toimii yhdenvertaisuusvaltuutettu¹²⁴ ja Istanbulin sopimuksen edellyttämien toimenpiteiden yhteensovittamisesta, seurannasta ja vaikutusten arvioinnista vastaa naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta (NAPE), joka on valmistellut Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman luonnoksen vuosille 2026–2033¹²⁵. Lähisuhdeväkivallan ehkäisyn rakenteet, koordinaatio ja palveluiden tilanne vaihtelevat merkittävästi hyvinvointialueiden välillä, mikä on herättänyt huolta alueellisesta yhdenvertaisuudesta¹²⁶. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaan naisiin kohdistuvan sekä perhe- ja lähisuhdeväkivallan ennaltaehkäisyä ja tunnistamista vahvistetaan erityisesti viranomaisissa, kunnissa ja hyvinvointialueilla. Hallitus arvioi kuntia ja hyvinvointialueita velvoittavan lainsäädännön tarvetta väkivallan ehkäisyn ja väkivallan vastaisen työn rakenteiden vahvistamisessa.¹²⁷

Lähisuhdeväkivallan sovittelu kiellettiin lainmuutoksella, joka astui voimaan vuoden 2025 alussa. Muutoksen tavoitteena on varmistaa, ettei lähisuhdeväkivallan uhreja voida painostaa sovitteluun, ja sillä halutaan ehkäistä tapaukset, joissa tekijä on voinut sovittelun avulla välttää rangaistuksen jopa toistuvasta väkivallasta.

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaan väkivallan eri muotoja torjutaan määrätietoisesti ja monin keinoin. Edellä mainittujen toimien lisäksi hallitusohjelman mukaan lisätään perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhrien tietoisuutta mahdollisuuksista saada suojelua ja turvaa sekä pyritään vahvistamaan turvakotien ja raiskauskriisikeskusten palveluiden saavutettavuutta¹²⁸. Hallitus on myös sitoutunut arvioimaan pakottavan kontrollin kriminalisoinnin tarpeen¹²⁹.

124 [Naisiin kohdistuvan väkivallan raportoija -sivu Yhdenvertaisuusvaltuutettu-sivustolla](#) [viitattu 4.9.2025].

125 [Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025](#), Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022:7. Ks. NAPE:n tehtävistä lisää esim. valtioneuvoston asetus (1008/2016) ja [NAPE – Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta -sivu STM:n sivustolla](#) [viitattu 4.9.2025].

126 [THL:n ja hyvinvointialueiden lähisuhdeväkivaltakoordinaattoreiden verkoston kirjoitus 29.8.2024, Lähisuhdeväkivallan vastaiseen työhön tarvitaan vankempia rakenteita.](#)

127 [Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023](#), s. 194–195.

128 [Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023](#), s. 194–195.

129 [Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023](#), s. 196.

Kunniaan liittyvä väkivalta

Kunniaan liittyvä väkivalta tarkoittaa väkivaltaa, joka tapahtuu perheen, suvun tai yhteisön sisällä ja jota perustellaan yhteisön kunnianormeilla.¹³⁰ Tyypillisiä uhreja ovat tytöt ja naiset, mutta väkivalta voi kohdistua myös miehiin ja esimerkiksi henkilöihin, jotka irtautuvat yhteisöstään tai uskontokunnistaan.¹³¹ Tilastokeskuksen mukaan lähes joka kymmenes 16–74-vuotias on kokenut tai havainnut kunniaan liittyvää väkivaltaa Suomessa, ja ilmiö on yleisintä ulkomaalaistaustaisten sekä uskonnollisten ja etnisten vähemmistöjen keskuudessa.¹³²

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaan kunniaan liittyvää väkivaltaa tunnistetaan ja torjutaan tehokkaasti¹³³. Kuluvalle hallituskaudella on jo toteutettu lakimuutoksia, jotka parantavat kunniaan liittyvän väkivallan uhrien oikeuksien toteutumista. Vuoden 2025 alussa tulivat voimaan rikoslain muutokset, joilla selkeytettiin avioliittoon pakottamisen rangaistavuutta sekä tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kriminalisointia.

Oikeusministeriössä järjestettiin helmikuussa 2025 pyöreän pöydän keskustelu kunniaan liittyvästä väkivallasta ja oikeussuojan toteutumisesta. Keskustelussa osallistujat korostivat muun muassa uhrien suojelun tärkeyttä tilanteissa, joissa he ilmoittavat kunniaan liittyvästä väkivallasta. Esille nousivat myös perheen ja yhteisön roolin sekä asenteiden huomioiminen, kotoutumisen onnistumisen merkitys sekä huoli siitä, että vaikka tietoisuus aiheesta on lisääntynyt, konkreettisia työkaluja väkivaltaan puuttumiseen ei ole riittävästi. Oikeusministeriö on tilannut selvityksen siitä, miksi oikeussuojakeinot eivät toteudu kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa. Tarkoitus on myös kartoittaa hyviä käytäntöjä kunniaan liittyvän väkivallan ehkäisemiseksi. Selvitys on määrä julkaista vuonna 2026.¹³⁴

Ihmiskaupan uhrit

Ihmiskaupparikosten tutkinnassa on Suomessa havaittu vakavia puutteita. Apulaisoikeuskansleri totesi vuonna 2021, että poliisi ei tunnista rikosten tunnusmerkistöä riittävän hyvin. Esitutkinnoissa esiintyy lainvastaisia viivästyksiä, ja pisimmillään

130 Ks. esim. [Kunniaan liittyvä väkivalta](#) -sivu Rikosuhripäivystys-sivustolla [viitattu 4.9.2025].

131 THL, [Kunniaan liittyvään väkivaltaan on puututtava ilman yhteisöjen leimaamista](#) -blogi, 23.9.2021 [viitattu 4.9.2025].

132 [Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa 2021: Loppuraportti](#).

133 [Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023](#), s. 195.

134 Oikeusministeriön tiedote 14.2.2025, [Ministeri Meri: Kunniaan liittyvä väkivalta ei kuulu suomalaiseen yhteiskuntaan](#).

tutkinta oli kestänyt yli neljä vuotta.¹³⁵ Myös kansainväliset toimijat, kuten Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastainen toimikunta GRETA, ovat arvostelleet Suomen ihmiskaupparikosten vähäistä syyte- ja tuomiomäärää sekä rikosprosessien hitautta. GRETA suositteli vuonna 2024, että Suomi tehostaa tutkintaa, lisää resursseja ja koulutusta viranomaisille sekä varmistaa uhrien oikeusavun mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.¹³⁶

Vuonna 2024 julkaistiin oikeusministeriön selvitys, jossa tarkastellaan lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa ja siihen liittyviä käytäntöjä Itämeren alueen maissa. Selvityksen mukaan lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan todellinen uhrimäärä vaikuttaa olevan suurempi ja hyväksikäytön muodot moninaisemmat kuin tunnistettujen tai rikosprosessiin edenneiden tapausten määrä osoittaa. Tehokkaiden ihmiskaupan torjunta- ja uhrien auttamiskeinojen kehittämiseksi on välttämätöntä kerätä luotettavaa ja vertailukelpoista tietoa lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan määrästä, piirteistä ja uhrien tarpeista. Lisäksi on tärkeää parantaa ihmiskaupan vastaisten ja uhreja tukevien toimien vaikuttavuuden seurantaa ja arviointia.¹³⁷

EU:n ihmiskauppadirektiiviä muutettiin kesällä 2024¹³⁸, jotta voidaan puuttua ihmiskaupan uusiin suuntauksiin ja komission havaitsemiin puutteisiin sekä tehostaa edelleen toimia tällaisten rikosten torjumiseksi. Uusi sääntely koskee muun muassa ihmiskaupan uhrien tarjoamien palveluiden käyttöä koskevaa kriminalisointivelvoitetta, tietojenkeruujärjestelmää, kansallisia mekanismeja, joiden tarkoituksena on ihmiskaupan uhrien varhainen tavoittaminen ja tunnistaminen sekä ihmiskaupan uhreille tarjottavaa erikoistunutta apua ja tukea. Ihmiskauppadirektiivin muutosdirektiivin kansallista täytäntöönpanoa valmistellaan työryhmässä.¹³⁹

135 Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu OKV/1233/70/2021

136 GRETA, [Evaluation Report Finland](#), GRETA(2024)06, 2024, s. 53 ja kappaleet 53 ja 102–103.

137 [Parhaat käytännöt lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan torjumiseksi sekä uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi: Selvitys Itämeren alueen maista](#), Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:8, s. 51–52.

138 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2024/1712 ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta annetun direktiivin 2011/36/EU muuttamisesta.

139 [Ihmiskauppadirektiivin muutosdirektiivin täytäntöönpano -hankesivu](#), hanketunnus OM002:00/2025.

Hallitusohjelman mukaan ihmiskauppaa ehkäistään poikkihallinnollisesti ja kokonaisvaltaisesti. Ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman päivitystä valmistellaan parhaillaan, ja työryhmän ehdotus päivitettyksi toimintaohjelmaksi valmistuu vuoden 2025 loppuun mennessä. Ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman hyväksyy sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon ministerityöryhmä. Työryhmä seuraa ja tukee toimintaohjelman toimeenpanoa vuoden 2027 loppuun.¹⁴⁰

Hankkeet

- 8. Turvataan rikoksen uhrien tukipalvelujen rahoitus (OM)**
- 9. Rikoksen uhrien asemaa parannetaan rikosoikeudellisissa menettelyissä (OM)**
- 10. Poliisin esitutkintaprosessia kehitetään seksuaali- ja lähisuhdeväkivaltarikoksissa (SM)**
- 11. Vahvistetaan Nollalinjan palveluita (STM)**
- 12. Varmistetaan seksuaaliväkivaltaa kokeneille tarkoitettujen Seri-tukikeskusten toiminnan yhtenäisyys koko suomen tasolla (STM)**
- 13. Vahvistetaan turvakotipalveluita saamelaisalueilla (STM)**
- 14. Lisätään tietoa kunniaan liittyvästä väkivallasta ja oikeussuojakeinoista (OM)**
- 15. Vahvistetaan kunniaan liittyvää väkivaltaa kokeneiden avun saamista (STM)**
- 16. Lisätään uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien ihmisten tietoisuutta syrjintään ja häirintään liittyvistä oikeussuojakeinoista (OM)**
- 17. Arvioidaan tarvetta ja mahdollisuuksia parantaa lähestymiskiellon tehokkuutta (OM)**
- 18. Haavoittuvuuden huomioimista turvapaikkaprosessissa parannetaan (SM)**

4.3 Oikeuksien yhdenvertainen toteutuminen

Oikeusvaltiossa ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Perustuslain 6 §:n 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjinnän kieltä on turvattu myös kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.

¹⁴⁰ Ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman päivittäminen -hankesivu, hanketunnus OM079:00/2023.

Oikeusvaltioperiaate edellyttää, että laki koskee yleisesti kaikkia. Lakia on siis sovellettava yhdenvertaisesti ja se on pantava täytäntöön yhdenmukaisesti. Pelkkä muodollinen yhdenvertaisuus ei kuitenkaan riitä, vaan yhdenvertaisuuden on toteuduttava myös tosiasiallisesti. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on pitänyt tärkeänä, että valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman toimenpiteillä edistetään erityisesti vanhusten, lasten ja vähemmistöjen sekä muiden haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien toteutumista¹⁴¹. Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys edistävät yhteiskunnallista yhteenkuuluvuutta ja ehkäisevät sosiaalista jännitteitä ja konflikteja. Kokemus oikeudenmukaisesta ja yhdenvertaisesta kohtelusta lisää luottamusta yhteiskuntaan. Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys ovat myös välttämättömiä edellytyksiä toimivalle demokratialle.

Tähän lukuun on koottu hankkeita, joilla pyritään edistämään perus- ja ihmisoikeuksien yhdenvertaista toteutumista. Hankkeet on ryhmitelty sen mukaan, minkä ryhmän oikeuksiin ne erityisesti liittyvät. Ryhmittely on tehty esitystavan selkeyttämiseksi, eikä se kata kaikkia ryhmiä tai oikeuksiin liittyviä haasteita.

4.3.1 Yhdenvertaisuuden edistäminen ja syrjinnän torjunta

Pääministeri Petteri Orpon hallitus on sitoutunut edistämään yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja syrjimättömyyttä suomalaisessa yhteiskunnassa¹⁴². Vuonna 2023 hallitus antoi eduskunnalle tiedonannon, jonka tavoitteena on vahvistaa toimia rasismien torjumiseksi¹⁴³. Tiedonannon pohjalta käynnistettiin laaja toimenpideohjelma Uutta vauhtia yhdenvertaisuuteen Suomessa, joka sisältää 62 konkreettista toimenpidettä. Ohjelma keskittyy muun muassa yhteiskunnallisen ilmapiirin parantamiseen, rasismien torjuntaan työelämässä ja koulutuksessa sekä uhrien tukemiseen.¹⁴⁴

Suomi on saanut useilta kansainvälisiltä sopimusvalvontaelimiltä suosituksia tehostaa syrjinnän vastaisia toimiaan. Useat kansainväliset ihmisoikeusvalvontaelimet ovat kehottaneet Suomea tehostamaan syrjinnän vastaista työtä. Suosituksissa

141 PeVL 56/2017, s. 2.

142 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023, s. 193.

143 Valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa, Valtioneuvosto 31.08.2023.

144 Uutta vauhtia yhdenvertaisuuteen Suomessa: Valtioneuvoston toimenpideohjelma rasismien torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi, Valtioneuvoston julkaisuja 2024:40.

korostetaan muun muassa oikeusavun saatavuutta, koulutuksen yhdenvertaisuutta, vihapuheen torjuntaa ja rakenteellisen syrjinnän purkamista.¹⁴⁵ Euroopan unionin perusoikeusvirasto on nostanut esiin huolen rotusyrjinnän lisääntymisestä EU:ssa.¹⁴⁶

Hankkeet

19. Vahvistetaan yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumista koulutuksessa (OKM)

20. Arvioidaan yhdenvertaisuuslainsäädännön osittaisuudistuksen vaikutuksia työelämäasioissa (OM ja TEM)

21. Vahvistetaan ja vakiinnutetaan valtioneuvoston sateenkaariyhteistyöverkoston toimintaa (STM)

22. Järjestetään hallituskaudella toinen ministeri Grahn-Laasosen koolle kutsuma pyöreän pöydän keskustelu sateenkaari-ihmisten oikeuksista (STM)

4.3.2 Vammaiset henkilöt

Suomi ratifioi YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen vuonna 2016, ja sopimuksella on merkittävä rooli vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämässä Suomessa. Se vahvistaa muissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa kaikille yhtäläisesti taattuja oikeuksia ja asettaa valtioille velvollisuuden edistää, suojella ja taata vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien täysimääräinen ja yhdenvertainen toteutuminen. Eduskunnan oikeusasiamiehellä, Ihmisoikeuskeskuksella ja sen ihmisoikeusvaltuuskunnalla on laissa säädetty velvoite huolehtia YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanon edistämisestä, suojelusta ja seurannasta.

Esteettömyys on yksi vammaisyleissopimuksen läpileikkaavista periaatteista, sillä esteettömyyden ja saavutettavuuden vaatimukset ovat usein edellytyksenä muiden oikeuksien toteutumiselle. Elinympäristön, palveluiden ja tuotteiden esteettömyys ja saavutettavuus luovat edellytykset sille, että vammaiset henkilöt voivat yhdenvertaisesti muiden kanssa elää mahdollisimman itsenäistä ja omatoimista

145 Ks. esim. YK:n ihmisoikeuskomitea, [Concluding observations on the seventh periodic report of Finland](#), CCPR/C/FIN/CO/7, 2021, kohta 15; YK:n TSS-komitea, [Concluding observations on the seventh periodic report of Finland](#), E/C.12/FIN/CO/7, 2021, kohta 14 ja YK:n lapsen oikeuksien komitea, [Concluding observations on the combined fifth and sixth reports of Finland](#), CRC/C/FIN/CO/5-6, 2023, kohta 36.

146 FRA, [Being Black in the EU – Experiences of people of African descent](#), Publications Office of the European Union, 2024.

elämää elämänkaaren eri vaiheet huomioiden. Esteettömyys ja saavutettavuus ovat myös edellytys sille, että vammaiset henkilöt voivat osallistua yhteiskuntaan eri elämänalueilla.

Saavutettavuuden ja esteettömyyden toteutumiseksi on tärkeää, että eri toimijat ovat tietoisia vaatimuksista ja niiden toteutumista seurataan. Digi- ja väestötietovirasto sekä Etelä-Suomen aluehallintovirasto ovat viime vuosina edistäneet saavutettavien digitaalisten palvelujen tuottamista opetusvideoilla, verkkokursseilla ja julkaisemalla saavutettavuusvalvonnassa käytettävän työkalun lähdekoodin yleiseen käyttöön¹⁴⁷. Vuoden 2025 alussa voimaan tuli lakimuutos, jolla esteettömyys- ja saavutettavuusvalvonta keskitettiin Liikenne- ja viestintävirasto Traficomille¹⁴⁸.

Eduskunnan oikeusasiamies on useana vuotena peräkkäin nimennyt vuosikertomuksessaan puutteet vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisessa yhtenä kymmenestä keskeisestä suomalaisesta perus- ja ihmisoikeusongelmasta. Oikeusasiamies toteaa, että vammaisten henkilöiden yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet eivät toteudu, ja esteitä on toimitilojen esteettömyydessä, asiointin ja digitaalisten palveluiden saavutettavuudessa sekä kohtuullisten mukautusten toteuttamisessa. Laitoshoidossa ja palveluasumisen yksiköissä itsemääräämisoikeuden rajoittamiskäytännöt vaihtelevat, ja palvelusuunnitelmien laatiminen viivästyy usein. Hyvinvointialueiden vammaispalvelujen soveltamiskäytännöt ovat epäyhtenäisiä, ja palvelujen kilpailutus voi vaarantaa yksilöllisten tarpeiden mukaiset palvelut. Oikeusasiamiehen määräämillä äänestyspaikkojen tarkastuksilla havaittiin vuonna 2024 jälleen puutteita äänestystilan tai sinne johtavan reitin esteettömyydessä, vaikka kokonaisuutena äänestyspaikkojen esteettömyyden katsottiin parantuneen. Puutteet äänestyspaikan esteettömyydessä voivat johtaa esimerkiksi vaalialaisuuden vaarantumiseen tai pahimmillaan rajoittaa äänioikeuden

147 Aluehallintoviraston tiedote 16.1.2023, [Aluehallintovirasto julkaisi kehittämänsä verkkosivuston saavutettavuuden testausohjelmiston lähdekoodin](#). Ks. lisätietoa saavutettavuudesta ja sen valvonnasta [Saavutettavuusvaatimukset-sivustolta](#) [viitattu 4.9.2025].

148 Valtioneuvosto antoi 8.11.2024 eduskunnalle hallituksen esityksen laeiksi digitaalisten palvelujen tarjoamisesta annetun lain, sähköisen viestinnän palveluista annetun lain 308 §:n sekä eräiden tuotteiden esteettömyysvaatimuksista annetun lain 18 §:n muuttamisesta (HE 71/2024 vp). Ehdotetut muutokset tulivat voimaan 1.1.2025 ja lain muutoksilla Etelä-Suomen aluehallintoviraston saavutettavuusvalvontayksikkö siirrettiin osaksi Liikenne- ja viestintävirastoa.

käyttämistä.¹⁴⁹ Hallitus on sitoutunut varmistamaan äänestyspaikkojen esteettömyyden, ja siihen liittyviä lakimuutoksia valmistellaan parlamentaarisisessa työryhmässä¹⁵⁰.

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimii vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE, joka koordinoi YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa valtion hallinnossa. VANE laatii hallituskausittain vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanemiseksi toimintaohjelman, jossa on määritelty ne toimenpiteet, joilla vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa edistetään eri hallinnonaloilla. Toimintaohjelmaa laadittaessa on kuultu vammaisjärjestöjä ja muita sidosryhmiä. Toimintaohjelmassa korostuvat vammaisten henkilöiden osallisuus ja yhdenvertaisuus. Ohjelmatyössä on erityisesti haluttu korostaa vammaisten naisten ja lasten oikeuksia sekä intersektionaalista näkökulmaa. Taloudellisesti haastavina aikoina on katsottu olevan erityisen tärkeää arvioida hankkeiden vaikutuksia ja yhteisvaikutuksia vammaisten henkilöiden oikeuksiin. Yhtenä toimintaohjelman tärkeänä tavoitteena on lisätä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista.

Vuonna 2023 VANE teetti selvityksen ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa. Kyselyssä 75 % vastaajista oli kokenut syrjintää viimeksi kuluneen vuoden aikana. Lähes puolet arvioi vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutuvat huonosti ja yli 40 % vaihtelevasti. Selvityksen mukaan negatiiviset asenteet vammaisuutta kohtaan estävät vammaisten henkilöiden täysimääräisen yhdenvertaisuuden toteutumisen, ja he kohtaavat arjessaan jatkuvaa syrjintää.¹⁵¹

Vuoden 2025 alussa tuli voimaan uusi vammaispalvelulaki (675/2023), joka tukee vammaisen henkilön osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja itsenäistä elämää. Vammaispalvelut myönnetään jatkossa saman lain perusteella kaikille eri tavalla vammaisille henkilöille, jolloin vammaisten henkilöiden keskinäinen yhdenvertaisuus lisääntyy ja palvelujen myöntäminen perustuu entistä vahvemmin jokaisen yksilöllisiin tarpeisiin. Uusi vammaispalvelulaki sisältää laajan palveluvalikoiman, joka tukee esimerkiksi vammaisia lapsia ja heidän perheitään aiempaa paremmin. Edellytysten

149 Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2024, s. 100–101.

150 Parlamentaarinen työryhmä kehittämään eräitä äänestämiseen ja vaaleihin liittyviä käytäntöjä -hankesivu, hanketunnus OM137:00/2023. Ks. tarkemmin äänestyspaikkojen esteettömyyden turvaamisesta toimintaohjelman hanke 47.

151 Hisayo Katsui – Reetta Mietola – Matti Laitinen – Juho Honkasilta – Alma Ritvaniemi, [Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta: Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa](#), VANE, 2023, s. 21–22,

täyttyessä vammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus lähes kaikkiin vammais- palvelulain mukaisiin palveluihin. Tarkoituksena on, että jokainen vammaisen hen- kilö voi saada yksilöllisiä tarpeitaan vastaavan palvelukokonaisuuden.

Hankkeet

23. Tuetaan uuden vammaispalvelulain toimeenpanoa (STM)

24. Vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista vahvistetaan Euroopan sosiaalirahasto plus -hankehaulla (STM)

25. Edistetään yleisten alueiden esteettömyyssäätelyä (YM)

26. Seurataan esteettömyysdirektiivin kansallista täytäntöönpanoa (LVM ja VM, SM, STM, YM)

27. Kehitetään digitaalisten palveluiden ja tuotteiden esteettömyys- ja saavu- tettavuusvalvontaa (LVM, VM)

4.3.3 Ikääntyneet

Suomen väestö ikääntyy, sillä syntyvyys on matala ja eliniät pitenevät. Yhteiskun- nan toimivuuden kannalta on tärkeää, että ikääntyneet pystyvät osallistumaan sen toimintaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Suomessa valtaosa iäkkäistä voi van- husasiavaltuutetun mukaan hyvin ja he tukevat merkittävästi panoksilla muiden hyvinvointia ja yhteiskunnan toimivuutta. Kuitenkin huolestuttavaa on se, että liian pienet tulot, esteelliset asuinympäristöt, vaikeudet saada sotepalveluita ja muita välttämättömiä palveluja aiheuttavat vakavaa haittaa sadoilletuhansille iäkkäille.¹⁵² Iän myötä asioiden hoitaminen itse voi vaikeutua ja yhteiskunnan digitalisoituessa varsinkin sähköiseen asiointiin voi kaivata tukea. On huolestuttava havainto, että ikääntyneet ihmiset saatetaan myös sivuuttaa heitä itseään koskevissa asioissa.¹⁵³

Eduskunnan oikeusasiamies on nostanut puutteet vanhusten oloissa ja kohte- lussa vuosikertomuksessaan kymmenen keskeisen perus- ja ihmisoikeusongel- man joukkoon. Muiden seikkojen ohella oikeusasiamies kiinnittää huomiota siihen, että viranhaltijoiden tuntemus sovellettavasta sosiaalihuollon lainsäädännöstä on usein puutteellinen, eikä vanhuksille ja heidän omaisilleen anneta ymmärrettävällä tavalla tietoa heidän oikeuksistaan. Oikeusturvan kannalta on ongelmallista, jos

¹⁵² Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024, K 3/2024 vp, s. 13.

¹⁵³ Ks. esim. Päivi Ahosola – Saidi Backman – Mia Niemi – Päivi Topo – Marjut Vuorela, [Esi- selvitys ageismista ja ikäsyrynnästä: Ikääntyneisiin kohdistuvan ikäsyrynnän tunnistami- nen päätöksenteossa](#), Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:27.

viranomainen ei tee hallintopäätöstä huolimatta siitä, että on tehty hakemus esimerkiksi ympärivuorokautisen palveluasumisen saamisesta tai kotipalvelun lisäämisestä. Kun viranomainen ei tee päätöksiä palvelujen järjestämisestä, hyvinvointialue ei saa tietoa puuttuvista palveluista, eikä asiakkaan oikeus saattaa kunnan hyvinvointialueen järjestämisvelvollisuuden laajuutta koskeva kysymys hallintotuomioistuimen tutkittavaksi toteudu. Lisäksi oikeusasiamies pitää viranomaisten palveluiden digitalisaatiota riskinä ikääntyneiden palveluiden saatavuudelle.¹⁵⁴

Ikääntyneiden kokemat haasteet oikeusturvan toteutumisessa nousevat esiin myös vanhusasiavaltuutetun kertomuksessa eduskunnalle vuodelta 2024. Vanhusasiavaltuutettu on saanut viestejä oikeusturvan toteutumisen puutteista viestejä iäkkäiltä henkilöiltä, heidän omaisiltaan sekä iäkkäiden parissa toimivilta ammattilaisilta. Yhteydenotoissa toistuvat erityisesti vaikeudet saada kirjallinen päätös sosiaalipalveluissa ja muissa palveluissa, oikeusturvaan liittyvän tiedon saamisen vaikeudet, itsemääräämisoikeuteen liittyvät puutteet lainsäädännössä, ikääntyneiden kansalaisten eriarvoistavat käytännöt hyvinvointialueiden kesken sekä henkilökortin uusimisen vaikeudet.¹⁵⁵

Vanhusasiavaltuutettu kiinnittää kertomuksessaan huomiota siihen, että ikääntyneiden palveluista puuttuu itsemääräämisoikeutta turvaava lainsäädäntö. Valtuutettu katsoo, että sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden ja potilaiden itsemääräämisoikeutta turvaava lainsäädäntö tulisi laatia tämän hallituskauden aikana. Lainsäädännön tulisi lähteä liikkeelle ennakoivista toimista, joilla ehkäistään rajoitustoimien käyttöä. Rajoitustoimien on aina oltava henkilön hyvinvoinnin kannalta hyödyllisiä, eikä niitä voida hyväksyä pelkästään sillä perusteella, että ne helpottavat työn tekemistä.¹⁵⁶ Sosiaali- ja terveysministeriössä on käynnissä asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamista koskeva hanke, jonka tavoitteena on uudistaa sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä niin, että asiakkaiden ja potilaiden itsemääräämisoikeudesta ja sen rajoittamisesta eri palveluissa on säädetty kattavasti. Valmistelu aloitetaan ikääntyneiden ympärivuorokautisesta palveluasumisesta, jossa kysymykset itsemääräämisoikeudesta ja rajoitustoimista voivat olla päivittäisiä ja pidempiaikaisia.¹⁵⁷

154 Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2024, s. 98–99.

155 Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024, s. 77–78.

156 Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024, s. 84–85.

157 STM:n tiedote 27.8.2024, [Itsemääräämisoikeuden vahvistamista koskevan hankkeen seurantaryhmälle jatkoa](#).

Oikeusministeriö julkaisi joulukuussa 2024 selvityksen ikäsyrynnästä. Selvityksen mukaan ikäsyryntä ja ageismi voivat Suomessa muun muassa rajoittaa ikääntyneiden pääsyä palveluihin, heikentää heidän osallistumismahdollisuuksiaan ja ylläpitää asenteita, jotka estävät sukupolvien välistä yhdenvertaisuutta ja ymmärrystä. Erilaisiin vähemmistöryhmiin kuuluvat ikääntyneet kohtaavat usein myös moniperusteista syrjintää.¹⁵⁸ Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmaan sisältyy useita toimia, joilla pyritään parantamaan ikääntyneiden henkilöiden oikeuksien toteutumista. Hallitus lupaa esimerkiksi kehittää palveluohjausta, jotta paljon palveluita tarvitsevat ikäihmiset saavat sujuvasti tarvitsemansa palvelut yhdenvertaisesti. Ikäihmisten digitaitoja tuetaan kuntien ja järjestöjen yhteistyöllä, ja varmistetaan, että palveluja on tarjolla myös niille, jotka eivät voi käyttää sähköisiä palveluja. Hallitus edistää ikääntyneille tarkoitettujen neuvolapalveluiden tarjoamista hyvinvointialueilla kustannusvaikuttavuus huomioiden. Ikääntyvien perhehoitoa lisätään, ja yhteisöllisen asumisen lainsäädäntöä selkeytetään ja varmistetaan sen yhteensopivuus muun sääntelyn kanssa. Laatusuositukset päivitetään hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi, ja niissä painotetaan hoidon ja hoivan vaikuttavuuden varmistamista.¹⁵⁹ Hallituksen toimeksiannosta laaditussa selvityksessä on kartoitettu konkreettisia keinoja, joilla yli 55-vuotiaiden työllistymistä voitaisiin edistää ja mielekkäitä työuria pidentää¹⁶⁰.

Hankkeet

28. Edistetään ikä- ja muistiystävällistä asumista (YM)

4.3.4 Asunnottomuus

Jokaisella on oikeus saada itselleen ja perheelleen tyydyttävä elintaso, joka käsittää riittävän ravinnon, vaatetuksen ja sopivan asunnon. Jos elämän peruspilarit eivät ole paikallaan, on muista oikeuksista nauttiminen tai yhteiskuntaan osallistuminen haasteellista. Suomen asunnottomuustyössä sovellettu Asunto ensin -malli perustuu ajatukseen, että yhteiskunnan tukea tarvitsevalla ihmisellä on oltava ensin pysyvä asuinpaikka, minkä jälkeen muut tukimuodot voidaan ottaa käyttöön.

158 Ks. esim. [Esiselvitys ageismista ja ikäsyrynnästä – Ikääntyneisiin kohdistuvan ikäsyrynnän tunnistaminen päätöksenteossa](#).

159 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023, s. 35–36.

160 Jari Lindström, [Konkarit töihin – Suomen malli ja sen kokeilu: 55+ -hankkeen loppuraportti](#), Valtioneuvoston julkaisu 2025:38.

Asunnottomuudelle altistavia tekijöitä ovat muun muassa päihderiippuvuus, mielenterveysongelmat ja vankilatuomio. Lisäksi etnisestä taustasta johtuva syrjintä vaikeuttaa asunnon löytämistä. Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan asumiseen liittyvissä yhteydenotoissa korostuvat syrjintäperusteina alkuperä, kansalaisuus ja kieli¹⁶¹.

Vuonna 2024 asunnottomuus kääntyi Suomessa pitkästä ajasta nousuun. Suomessa oli vuoden 2024 marraskuussa 3 806 yksin elävää asunnottomia, mikä on 377 henkilöä edeltävää vuotta enemmän. Heistä noin 1 010 oli pitkäaikaisasunnottomia, joiden määrä kokonaisuutena pysyi edellisvuoden tasolla. Lisäksi asunnottomia perheitä oli noin 110. Ennen vuotta 2024 asunnottomuus laski 11 peräkkäisenä vuotena. Asunnottomuuden kehitystä seurataan poikkileikkausmenetelmällä kunnilta kerätyillä tiedoilla. Selvityksessä esitetyt asunnottomien lukumäärätiedot ovat suuntaa antavia, sillä kuntien tiedonhankintamenetelmät ja arviointiperusteet eroavat toisistaan.¹⁶²

Asunnottomuuden lisääntymiseen liittyy useita tekijöitä, kuten kustannus- ja vuokratason nousu sekä maksuhäiriöiden ja vuokravelkojen lisääntyminen. Ympäristö- ja ilmastoministeri järjesti maaliskuussa 2025 pyöreän pöydän keskustelun asunnottomuudesta ja sen poistamisen ratkaisuista. Keskustelussa painotettiin asunnottomien palvelujen pitkäjänteistä kehittämistä sekä ennaltaehkäisevää työtä, kuten talousosaamisen vahvistamista. Heikentynyt asuntorakentamistilanne herättää huolta asuntotarjonnan riittävydestä tulevaisuudessa.

Asunnottomista erityisen vaikeassa tilanteessa ovat pitkäaikaisasunnottomat. Pitkäaikaisasunnottomaksi katsotaan ihmiset, jotka ovat olleet asunnottomia vähintään yhden vuoden tai toistuvasti asunnottomana viimeisen kolmen vuoden aikana. Lisäksi heillä on joko asumista vaikeuttava sosiaalinen tai terveydellinen ongelma tai heidän asunnottomuutensa on pitkittynyt asumisratkaisujen toimimattomuuden tai tukipalvelujen puuttumisen vuoksi.

Hallitusohjelman mukaan yhteiskunnan tukemat vuokra-asunnot kohdennetaan nykyistä tehokkaammin pienituloisille, vähävaraisille ja erityisryhmille, joiden on vaikea vuokrata asuntoa vapailta markkinoilta¹⁶³. Asukasvalintaa on tarkennettu enimmäistulorajoilla vuoden 2025 alusta. Pitkäaikaisasunnottomuuden poistamiseen tähdätään valtakunnallisella ohjelmalla.

161 [Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2023](#), s. 32.

162 Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus, [Asunnottomat 2024 -selvitys](#), Selvitys 2/2025.

163 [Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023](#), s. 122.

Hankkeet

29. Pitkäaikaisasunnottomuutta vähennetään (YM)

4.3.5 Alueellinen yhdenvertaisuus

Alueellinen yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet hyvinvointiin ja palveluihin riippumatta siitä, missä päin maata he asuvat. Ihmisten asettaminen eri asemaan asuinpaikan perusteella ilman hyväksyttävää syytä on kielletty perustuslaissa. Käytännössä palveluiden saatavuudessa ja ihmisten hyvinvoinnissa on kuitenkin alueellisia eroja.

Yksi keino tasata alueellisia eroja on siirtää palvelut verkkoon. Hallitusohjelman mukaan Suomi siirtyy asteittain digitaalisten palveluiden ensisijaisuuteen viranomaisasioinnissa, ja digitaalisesta viranomaisviestinnästä tulee ensisijainen viestintäkanava¹⁶⁴. Lisäksi elämäntapahtumalähtöisen digitalisaation edistämishjelmalla sujuvoitetaan elämän eri tilanteisiin liittyvää asiointia ja kehitetään saumattomia palvelupolkuja, jotka huomioivat ihmisten erilaiset tarpeet ja tilanteet¹⁶⁵. Toteutettaessa digitaalisen asioinnin ensisijaisuutta on varmistettava digituen saatavuus sekä se, että digitaalisten palvelujen rinnalla on myös muita vaihtoehtoja, kuten puhe- tai käyntiasiointi. Tämä on merkittävää perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännöksen kannalta, sillä sähköiset asiointivälineet eivät välttämättä ole tosiasiallisesti jokaisen saatavilla¹⁶⁶.

Laki valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista (728/2021, ns. palvelulaki) edellyttää palveluiden saatavuuden järjestämistä siten, että valtion tehtävät hoidetaan tuloksellisesti ja palvelun saatavuus turvataan eri asiakasryhmien perusoikeudet turvaavalla tavalla. Lisäksi palveluiden saatavuuden sekä yksiköiden ja toimintojen sijoittamista koskevien päätösten ja suunnitelmien tulee vahvistaa elinvoimaisuutta, turvallisuutta ja valtion kilpailukykyä työnantajana maan eri osissa. Palvelulain mukaan valtioneuvoston tulee laatia toimikautensa ajaksi valtakunnallinen suunnitelma edellä mainittujen tavoitteiden toteuttamiseksi. Kuluva hallituskauden suunnitelma turvaa yhdenvertaisuutta palveluiden saatavuudessa. Vaikka digitaaliset palvelut korostuvat ensisijaisina ja hallinnossa

164 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023, s. 112.

165 Elämäntapahtumalähtöisen digitalisaation edistämishjelma -sivu [viitattu 4.9.2025].

166 Ks. esim. PeVL 32/2018 vp, s. 3.

asioivien eniten toivomana asiointitapana, jatkossakin on mahdollisuus asioida esimerkiksi paperimuotoisin asiakirjoin ja käyttäen perinteisiä asiointikanavia kuten käyntiasiointia ja puhelinasiointia.¹⁶⁷

Paras tapa turvata palveluiden yhdenvertainen saatavuus valtakunnallisesti on valtion yhteinen palveluverkko. Valtion palvelu- ja toimitilaverkon uudistaminen 2020-luvulla -hankkeessa käyntiasiointia keskitetään yhteisiin palvelupisteisiin siten, että vuoteen 2030 mennessä väestöllä on pääsääntöisesti enintään tunnin etäisyys yhteisiin palvelupisteisiin tieverkkoa pitkin. Yhteisissä palvelupisteissä tarjotaan mahdollisimman laajasti myös Kelan, kuntien ja hyvinvointialueiden palveluja.¹⁶⁸

Hankkeet

30. Valtion palveluiden yhdenvertaista saatavuutta turvataan palveluverkkoa kehittämällä (VM)

31. Palveluiden yhdenvertaista saatavuutta sekä vapautta valita asuinpaikkansa edistetään saaristolain uudistamisella (MMM)

4.4 Tiedon lisääminen ihmisoikeuksista ja oikeusvaltiosta

Perus- ja ihmisoikeudet ovat erottamaton osa oikeusvaltiota, ja niiden tunteminen on välttämätöntä, jotta ihmiset voivat puolustaa omia ja toisten oikeuksia. Esimerkiksi tietoisuus syrjinnän kiellosta lisää todennäköisyyttä puuttua syrjintään ja puolustaa sen kohteeksi joutuneiden oikeuksia.

Yksilön tietoisuuden lisäksi on keskeistä, että julkiset toimijat tuntevat perus- ja ihmisoikeudet. Julkisen vallan on perustuslain mukaan turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Tämä edellyttää sitä, että viranhaltijat hallinnon eri tasoilla tuntevat perus- ja ihmisoikeudet ja ymmärtävät niiden merkityksen omien tehtäviensä kannalta.

¹⁶⁷ Valtioneuvoston päätös valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen valtakunnalliseksi suunnitelmaksi 2024–2027, VM/2024/45, s. 5 ja 11.

¹⁶⁸ Riina Rinta-aho –Tommi Hatinen – Mette Vuola – Jaana Salmi – Marko Puttonen, *Valtion palvelu- ja toimitilaverkon uudistaminen 2020-luvulla: Väliraportti*, 2024, s. 150; *Valtion palvelu- ja toimitilaverkon uudistaminen 2020-luvulla (2. vaihe) -hankesivu*, hanketunnus VM148:00/2023.

4.4.1 Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus edistää yksilöiden tietoisuutta omista ja toisten oikeuksista sekä kehittää heidän valmiuksiaan osallistua ja vaikuttaa. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus kouluissa ja varhaiskasvatuksessa luo perustan ihmisoikeuksien kunnioittamiselle ja edistämiseksi koko elämän ajan. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on korostanut, että hyvin toteutettu perus- ja ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus voi vaikuttaa laajasti ja edesauttaa kaikkien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista¹⁶⁹. Hallitus on sitoutunut edistämään demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen kehittämistä, sekä vahvistamaan hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa jo lapsesta lähtien perustuslaillinen sanan- ja mielipiteenvapaus turvaten¹⁷⁰.

Oikeus ihmisoikeuskasvatukseen on kirjattu YK:n ihmisoikeuskasvatuksen ja koulutuksen julistukseen. Julistuksen mukaan jokaisella on oikeus olla tietoinen kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista sekä etsiä ja saada tietoa niistä. Lisäksi jokaisella tulisi olla pääsy ihmisoikeuskasvatuksen piiriin. Julistus korostaa ihmisoikeuskasvatusta elinikäisenä prosessina, joka koskee kaikenikäisiä ihmisiä ja kaikkia yhteiskunnan osia kaikilla koulutustasoilla.¹⁷¹

Suomi on saanut kansainvälisiltä ihmisoikeuselimiltä ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta koskevia suosituksia. Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu on suositellut Suomelle ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen sisällyttämistä jokaiseen toimintaohjelmaan, jonka tavoitteena on ihmisoikeuskulttuurin vahvistaminen yhteiskunnassa. Lisäksi ihmisoikeudet tulee sisällyttää koulutukseen ja tiedotustoimintaan kattavasti, käytännöllistä ja ymmärrettävää kieltä käyttäen. Opetusmenetelmien tulee rohkaista kriittiseen ajatteluun ja luoda osallistava oppimisympäristö, joka perustuu suvaitsevaisuuteen ja syrjimättömyyteen.¹⁷² Lisäksi useat YK:n ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ovat kehottaneet Suomea lisäämään yleisiä

169 PeVL 56/2017 vp, s. 3.

170 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023, s. 193.

171 United Nations Declaration on Human Rights Education and Training, A/RES/66/137.

172 Ks. Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetun Nils Muižnieksin Suomea koskeva raportti vuodelta 2012, CommDH(2012)27.

tietoisuutta ihmisoikeussopimuksista, Suomen määräaikaisraporteista ja Suomea koskevista suosituksista viranomaisten, kansalaisjärjestöjen ja suuren yleisön keskuudessa.¹⁷³

YK:n lapsen oikeuksien komitea on kehottanut Suomea tehostamaan ihmisoikeuksien ja lapsen oikeuksien opettamista koulujen pakollisen opetuksen suunnitelmassa sekä koulutettaessa ja tuettaessa opetusalan henkilöstöä. Lisäksi Suomea on kehoitettu kehittämään ihmisoikeuskasvatuksen opetusmateriaaleja, joiden avulla edistetään kulttuurienvälistä vuoropuhelua sekä lisätään kunnioitusta ja arvostusta moninaisuutta kohtaan ja tehostamaan kulttuurien moninaisuuden, vähemmistöjen oikeuksien ja yhdenvertaisuuden opetusta opettajille.¹⁷⁴

Eduskunnan oikeusasiamies on toistuvasti kiinnittänyt huomiota siihen, että viranomaisten tietoisuus perus- ja ihmisoikeuksista on joskus puutteellista eikä niiden toteutumiseen ja edistämiseen aina kiinnitetä riittävästi huomiota. Oikeusasiamiehen mukaan perus- ja ihmisoikeuksia koskevaa koulutusta ja kasvatusta ei järjestetä riittävästi, vaikka myönteistäkin kehitystä on tapahtunut.¹⁷⁵

Vuonna 2023 julkaistussa Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus Suomessa -Tilannekuva ja suositukset -raportissa suositeltiin kolmea toimenpidettä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi¹⁷⁶:

- 1) Kannustetaan korkeakouluja ottamaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatussisältöjä osaksi pakollisia opintoja opettajankoulutuksessa.

173 YK:n ihmisoikeuskomitea, [Concluding observations on the sixth periodic report of Finland](#), CCPR/C/FIN/CO/6, 2013; YK:n TSS-komitea, [Concluding observations on the sixth periodic report of Finland](#), E/C.12/FIN/CO/6, 2014; YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea, [Concluding observations on the twentieth to twenty-second periodic reports of Finland](#), CERD/C/FIN/CO/20-22, 2012; YK:n kidutuksen vastainen komitea, [Concluding observations of the Committee against Torture](#), CAT/C/FIN/CO/5-6, 2011; YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea, [Concluding observations on the seventh periodic report of Finland](#), CEDAW/C/FIN/CO/7, 2014; YK:n lapsen oikeuksien komitea, [Concluding observations: Finland](#), CRC/C/FIN/CO/4, 2011.

174 YK:n lapsen oikeuksien komitea, [Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Finland](#), suositus 36.

175 Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2024, s. 104. Ks. myös esim. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2023, s. 114.

176 Anu Gretschel – Matti Rautiainen – Liisa Vanhanen-Nuutinen – Kai Tarvainen, [Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus Suomessa: Tilannekuva ja suositukset 2023](#), Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:24, s. 112–115.

1. Määritellään demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukselle kansallisen tason suuntaviivat -ohjelma tavoitetiloineen ja resursoidaan kyseisen ohjelman toteuttamista varten kansallisen, alueellisen ja paikallisen tason kattava koordinoitirakenne.
2. Huomioidaan lapset, oppilaat ja opiskelijat subjekteina demokratia- ja ihmisoikeustilanteen ja -kasvatuksen arvioinnissa ja niihin liittyvien kehittämistoimien toteuttamisessa.

Oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi yhteiskunnassa on tärkeää, että jokaisella on tietoa perus- ja ihmisoikeuksista. Kun yksilöt tuntevat ja ymmärtävät oikeutensa ja velvollisuutensa, he voivat puolustaa niitä tehokkaammin ja osallistua aktiivisesti yhteiskunnan kehittämiseen. On tärkeää, että myös Suomeen muuttavat henkilöt saavat kattavaa tietoa Suomen lainsäädännöstä sekä omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan, mukaan lukien naisten oikeudet. Tämä tieto auttaa maahanmuuttajia sopeutumaan paremmin uuteen ympäristöön ja toimimaan yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä. Tietämys oikeuksista ja velvollisuuksista luo pohjan sujuvalle integraatiolle ja vahvistaa yhteiskunnan yhteenkuuluvuutta.

Hankkeet

32. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa vahvistetaan ja kansallisen tason yhteistyötä, koordinoitua ja seuranta tiivistetään (OKM)

33. Parannetaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti (OKM)

34. Vahvistetaan tietoisuutta oikeuksista ja velvollisuuksista suomalaisessa yhteiskunnassa (TEM)

35. Varusmiespalvelukseen, siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen ja monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon osallistuvien ihmisoikeustietämystä kehitetään (TEM)

4.4.2 Viranomaisten ihmisoikeusosaamisen kehittäminen

Perus- ja ihmisoikeuksia koskeva tieto ja ymmärrys viranomaisissa on oikeusvaltiossa välttämätön edellytys. Viranhaltijoiden on tunnettava nämä oikeudet varmistaakseen niiden toteutumisen viranomaistehtävien hoidossa. Erityisen tärkeää on viranomaisten kyky tunnistaa ja torjua perus- ja ihmisoikeusloukkauksia tilanteissa, joissa yksilö on haavoittuvassa asemassa eikä kykene itse huolehtimaan oikeuksiensa toteutumisesta. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on korostanut

opettajien, virkamiesten ja poliittisten päätöksentekijöiden perus- ja ihmisoikeusosaamisen vahvistamisen tärkeyttä sekä säädöshankkeiden perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin kehittämistä. Valiokunta on myös painottanut kuntien ja alueellisten päätöksentekijöiden ja virkamiesten perus- ja ihmisoikeusosaamisen merkitystä.¹⁷⁷

Suomi on saanut kansainvälisiltä sopimusvalvontaelimiltä suosituksia eri ammattiryhmien ihmisoikeuskoulutuksesta. YK:n ihmisoikeuskomitea on painottanut erityisesti tarvetta lisätä tuomareiden, lakimiesten ja syyttäjien tietoisuutta YK:n kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevasta sopimuksesta.¹⁷⁸ YK:n kidutuksen vastaisen komitean mukaan lainvalvontaviranomaisten koulutusta kidutuksen vastaisesta sopimuksesta ja kidutuksen kiellosta pitäisi tehostaa ja viranomaisten olemassa olevasta koulutuksesta pitäisi kerätä tietoa ja sitä pitäisi arvioida.¹⁷⁹ Lisäksi on peräänkuulutettu esimerkiksi koulutusta ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta, auttamisesta ja suojelusta ammattilaisille, jotka saattavat työssään kohdata ihmiskaupan uhreja.¹⁸⁰

Istanbulin sopimusta valvova GREVIO on vaatinut Suomen viranomaisia ottamaan käyttöön kaikille lainvalvontavirkkamiehille ja syyttäjille pakollisen ja järjestelmällisen perus- ja jatkokoulutuksen, jossa käsitellään naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan muotoja. GREVIO on myös kehottanut kouluttamaan kaikkia väkivallan uhriksi joutuneiden naisten tai lasten parissa työskenteleviä ammattihenkilöitä erilaisten haavoittuvien ryhmien erityispiirteistä ja -tarpeista.¹⁸¹ Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI) suosittanut, että lainvalvontaviranomaisten ja oikeuslaitoksen viharikoksiin liittyvää koulutusta lisätään Suomessa.¹⁸² Aiemmissa suosituksissaan Suomelle ECRI katsoi, että viranomaisten tulee ryhtyä lisätoimenpiteisiin ihmisoikeusasioiden opettamiseksi kouluissa ja lisätä opettajien valmiutta työskennellä monikulttuurisessa ympäristössä.¹⁸³

177 PeVL 56/2017 vp, s. 3.

178 YK:n ihmisoikeuskomitea, [Concluding observations on the sixth periodic report of Finland](#).

179 YK:n kidutuksen vastainen komitea, [Concluding observations on the seventh periodic report of Finland](#), CAT/C/FIN/CO/7, 2016.

180 Ihmiskaupan vastaista toimintaa koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen osapuolten komitea, [Recommendation on the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Finland](#), CP(2015)1, 2015; YK:n ihmisoikeuskomitea, [Concluding observations on the sixth periodic report of Finland](#); YK:n ihmisoikeusneuvosto, [Report of the Working Group on the Universal Periodic Review](#), A/HRC/21/8, 2012, suositus 89.34.

181 GREVIO, [Baseline Evaluation Report: Finland](#), GREVIO/Inf(2019)9, 2019, suositus 13.

182 ECRI, [Suomea koskeva viides raportti](#), CRI(2019)38, 2019, kohta 58.

183 ECRI, [Suomea koskeva neljäs raportti](#), CRI(2013)19, 2013.

Lainsäädännön arviointineuvosto antaa lausunnoissaan suosituksia siitä, miten, miten valmisteltavana olevien lakiesitysten vaikutusarviointia tulee parantaa. Yli puolessa arviointineuvoston vuonna 2024 tarkastelemista esitysluonnoksista ilmeni puutteita perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnissa¹⁸⁴. Neuvosto on korostanut tarvetta parantaa perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia myös vuosina 2022 ja 2023¹⁸⁵. Oikeusministeriö on julkaissut oppaan perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnista lainvalmistelussa vuonna 2022¹⁸⁶.

Arviointineuvoston mukaan ministeriöiden tulisi huomioida paremmin eri säädöshankkeiden yhteisvaikutukset tilanteissa, joissa suuria lainsäädäntömuutoksia jaetaan pienempiin, vaiheittain toteutettaviin osahankkeisiin. Yhteisvaikutusten arvioinnin merkitys korostuu, kun erilliset lakiehdotukset kohdistuvat samaan ihmisryhmään tai myöhemmät hankkeet voimistavat aiemmin tehtyjen muutosten vaikutuksia.¹⁸⁷

Perustuslakivaliokunta on korostanut lainvalmistelun riittävien resurssien merkitystä perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin kannalta. Valiokunta on painottanut, että oikeusvaltioperiaatteen toteutumisesta on huolehdittava asianmukaisin resursoinnein ja että lainvalmistelussa perus- ja ihmisoikeuksien huomioon ottamisessa on kyse myös käytettävissä olevista henkilöresursseista. Valiokunta on korostanut ammattitaitoisten lainvalmistelijoiden merkitystä onnistuneen säädösvalmistelun toteuttamisessa ja pitänyt tärkeänä, että ministeriöt kiinnittävät erityistä huomiota kokeneiden lainvalmistelijoiden riittävyyteen.¹⁸⁸

Hankkeet

36. Lainvalmistelun perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia kehitetään koulutuksella ja hankepiloteilla (OM)

37. Viranomaisia koulutetaan ja viranomaisten tietoisuutta yhdenvertaisuudesta lisätään (VNK)

184 [Lainsäädännön arviointineuvoston vuosikatsaus 2024](#), Valtioneuvoston kanslian julkaisu 2025:2, s. 16

185 [Lainsäädännön arviointineuvoston vuosikatsaus 2023](#), Valtioneuvoston kanslian julkaisu 2024:2, s. 35–38.

186 Hanna Rönty, [Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi lainvalmistelussa](#), Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2022:15.

187 [Lainsäädännön arviointineuvoston vuosikatsaus 2024](#), s. 27–29.

188 PeVL 19/2022 vp, s. 2; PeVM 8/2015 vp, s. 3.

4.4.3 Kansainvälinen oikeusvaltioyhteistyö

Oikeusvaltioperiaatteen toteutumisen edistäminen on vakiintunut osa Suomen ulkopoliitikkaa. Suomi tukee kehityspoliitikassaan toimivaa demokratiaa, oikeusvaltiota, ihmisoikeuksia ja elinvoimaista kansalaisyhteiskuntaa, jotka ovat kestävän yhteiskunnallisen kehityksen edellytyksiä¹⁸⁹.

Ukraina on Suomen merkittävin kehitysyhteistyön kumppanimaa taloudellisessa mielessä. Kehitysyhteistyö keskittyy oikeusvaltion rakenteiden vahvistamiseen ja korruption torjuntaan¹⁹⁰. Suomi on solminut Ukrainan kanssa sopimuksen turvallisuusyhteistyöstä ja pitkäaikaisesta tuesta vuonna 2024¹⁹¹. Sopimuksen mukaan maat muun muassa vahvistavat sitoutuneensa työskentelemään rakentavasti kohti Ukrainan asteittaista integroitumista Euroopan unioniin sen tulevaa EU-jäsenyyttä ajatellen. Suomi jatkaa yhteistyössä EU:n ja sen jäsenvaltioiden kanssa Ukrainan tukemista sen uudistuksissa ja tiellä kohti liittymistä EU:hun. Ukraina on sitoutunut toteuttamaan ja panemaan täytäntöön ne uudistukset, jotka tarvitaan, jotta EU:hun liittymisen edellytykset täyttyisivät. Sopimuksen mukaan Suomi myös jatkaa pitkäaikaista tukeaan Ukrainan oikeusvaltion kehittämiseksi, jolla varmistetaan, että Ukrainan elpymisen, jälleenrakentamisen ja keskeisten uudistusten toteuttaminen tapahtuvat EU:n sääntöjen ja vaatimusten mukaisesti. EU:n lisäksi myös Euroopan neuvostossa ja Etyjissä tehty työ on tärkeää tässä suhteessa.

Suomen kansallisen Ukrainan jälleenrakennussuunnitelman toisen osan¹⁹² mukaan Suomen kaikessa tuessa otetaan huomioon oikeusvaltiorakenteiden vahvistaminen sekä korruption torjunta. Suunnitelman mukaan Suomen antamassa oikeusvaltiotuessa keskitytään EU-jäsenyysneuvottelujen lukujen 23 (oikeuslaitos ja perusoikeudet) ja 24 (oikeus, vapaus ja turvallisuus) tavoitteiden ja ehtojen täyttämiseen¹⁹³.

Suomi on tukenut Ukrainaa pitkäjänteisen kehitysyhteistyön keinoin vuodesta 2014 lähtien, ja nykyisin Ukraina on Suomen suurin kehitysyhteistyön kumppanimaa. Suomen kehitysyhteistyöllä muun muassa tehostetaan eurooppalaisten oikeusvaltio-, demokratia- ja ihmisoikeusperiaatteiden toimeenpanoa. Suomi on mm.

189 [Kansainvälisten taloussuhteiden ja kehitysyhteistyön selonteko](#), Valtioneuvoston julkaisu 2024:37, s. 5.

190 [Kansainvälisten taloussuhteiden ja kehitysyhteistyön selonteko](#), s. 27.

191 Tasavallan presidentin kanslia, [Sopimus Suomen tasavallan ja Ukrainan välillä turvallisuusyhteistyöstä ja pitkäaikaisesta tuesta](#), 3.4.2024.

192 [Ukrainan jälleenrakentaminen: Suomen kansallinen suunnitelma, 2. osa](#), Ulkoministeriön julkaisu 2024:8.

193 Jäsenyysneuvotteluissa tarkasteltavista kysymyksistä ks. [EU-komission Ukraina-raportti vuodelta 2024](#), SWD(2024) 699 final.

antanut tukea Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön Etyjin hankkeille Ukrainassa ja rahoittanut Euroopan neuvoston Ukraina-toimintaohjelmaa. Ulkoministeriö rahoittaa kehitysyhteistyövaroista myös Helsingin yliopiston Oikeusvaltiokeskusta, joka on käynnistänyt ACCESS-Ukraine -hankkeen vahvistaakseen Ukrainan oikeudellista kapasiteettia EU:n jäsenyysneuvotteluja silmällä pitäen. Suomen ja Ukrainan oikeusministeriöiden välillä on solmittu yhteisymmärryspöytäkirja yhteistyöstä oikeusministeriöiden välillä.

Tietolaatikko: Oikeusvaltiokeskus

Helsingin yliopiston yhteydessä toimivan Oikeusvaltiokeskuksen tavoitteena on tukea kehittyviä maita oikeusvaltion perusteiden luomisessa ja vahvistamisessa, oikeusvaltioinstituutioiden toimintakyvyn kehittämisessä ja lainsäädännön vahvistamisessa tarjoamalla asiantuntemusta, koulutusta sekä muuta tukea. Keskuksen toiminta rahoitetaan kehitysyhteistyövaroista. Oikeusvaltiokeskus kokoaa yhteen suomalaisen yhteiskunnan oikeusvaltioasiantuntijoita sekä tukee heidän verkostoitumistaan.

Hankkeet

38. Toteutetaan oikeusalan yhteistyötä Ukrainan kanssa ja tuetaan oikeusvaltiokehitystä (OM)

39. Tuetaan ihmisoikeuksien, oikeusvaltiokehityksen ja demokratian vahvistamista ukrainassa (UM)

40. Lisätään lahjomattomuutta ja luottamusta Albanian ja Kosovon vaaleissa (UM)

4.5 Oikeuksien toteutumisen seuranta

Oikeusvaltiossa on tärkeä tietää, että laissa säädetyt ja ihmisoikeussopimusten turvaamat oikeudet todella myös toteutuvat ihmisten arjessa. Julkisen vallan on tiedettävä, missä ongelmat perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa ovat, jotta niihin voidaan puuttua tehokkaasti.

4.5.1 Perus- ja ihmisoikeusindikaattorit

Kolmas kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma keskittyi oikeuksien toteutumisen seurannan kehittämiseen, ja osana toimintaohjelmaa kehitettiin perus- ja ihmisoikeusindikaattorit. Indikaattorit ja niiden avulla seurattava tieto on julkaistu osoitteessa www.perusoikeusseuranta.fi. Indikaattoreihin perustuva seuranta vaatii pitkäjänteisyyttä ja sitoutumista, jotta sen avulla saadaan tuotua esiin oikeuksien toteutumisessa ajan kuluessa tapahtuvia muutoksia. Tärkeää on myös analysoida indikaattoreiden avulla kerättyä tietoa ja tuoda esiin mahdollisia syitä havaituille muutoksille.

Hankkeet

41. Edistetään Perusoikeusseuranta.fi-sivun hyödyntämistä (VNK, OM)

4.5.2 Kansainväliset ihmisoikeussuosituks

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja niiden valvontaelinten antamat suositukset ovat olennaisia välineitä ihmisoikeustilanteen arvioinnissa ja parantamisessa. Suomi on sitoutunut noudattamaan useita kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ja raportoi säännöllisesti sopimusvelvoitteidensa täytäntöönpanosta näitä sopimuksia valvoville elimille. Ihmisoikeussopimusten valvontaelimet antavat suosituksia, jotka auttavat tunnistamaan Suomen ihmisoikeustilanteen vahvuudet ja kehittämiskohteet. Ulkoministeriö on julkaissut tietopankin, joka kokoaa yhteen Suomelle annetut kansainväliset ihmisoikeussuosituks¹⁹⁴. Suositukset ohjaavat kehittämään lainsäädäntöä ja käytäntöjä kohti parempaa ihmisoikeuksien toteutumista ja lisäävät tietoisuutta ihmisoikeuksien merkityksestä yhteiskunnassa.

Hallitus on sitoutunut käsittelemään vuosittain kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten Suomelle antamat ratkaisut, päätelmät ja suositukset ja päättämään toimenpiteistä¹⁹⁵. Ensimmäinen tällainen käsittely järjestettiin 3.10.2024, jolloin hallitus tarkasteli erityisesti yhdenvertaisuuteen liittyviä ihmisoikeussuosituksia ulkoministeriön laatiman selvityksen pohjalta. Selvityksen mukaan Suomen saamista suosituksissa painottuvat muun muassa yhdenvertaisuutta koskevan lainsäädännön ja institutionaalisen kehyksen puutteet, viranomaisten osaamisen vahvistaminen,

194 [Suomelle annetut ihmisoikeussuosituks](#) -sivu [Ulkoministeriö-sivustolla](#) [viitattu 5.9.2025].

195 [Valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa](#), Valtioneuvosto 31.08.2023, s. 13 toimenpide 19.

oikeussuojakeinojen toimivuus, saamelaisten oikeudet ja terveys- ja mielenterveyspalveluiden saatavuus. Samoin vihapuhetta ja viharikoksia koskevat suositukset muodostavat merkittävän osan Suomelle annetuista suosituksista. Lisäksi merkillepantavaa on, että Suomi on saanut toistuvasti yhdenvertaisuuteen ja eri väestöryhmien oikeuksien toteutumiseen liittyvän tiedon tuottamista koskevia suosituksia. Ihmisoikeusvalvontaelimet ovat muun muassa todenneet, etteivät tilastot anna kattavaa kuvaa etnisten vähemmistöjen ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa.¹⁹⁶

Käsittelyn yhteydessä hallitus vahvisti sitoutumisensa kansainvälisen ihmisoikeusjärjestelmän edelleen kehittämiseen sekä raportointi- ja muihin sopimusvelvoitteisiin. Hallitus totesi, että ihmisoikeussuosituksen käytännön toimeenpanoa koordinoi valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto. Lisäksi päätettiin muun muassa seuraavista jatkotoimista:¹⁹⁷

- Hallituksen neuvottelussa päätettiin jatkaa ihmisoikeussuosituksen täytäntöönpanon seurantaan poliittisella tasolla ja toimittaa kooste suosituksista eduskunnalle. Ulkoministeriö kehittää edelleen ihmisoikeussuosituksia koskevaa tietopankkia.
- Vuonna 2023 yhdenvertaisuuslakiin tehtyjen muutosten toimivuutta arvioidaan jälkiarvioinnilla. Yhdenvertaisuustilastoinnin kehittämiseksi käynnistetään tutkimushanke ja laaditaan tiekartta kansallisen yhdenvertaisuustietopohjan kehittämiseksi.
- Virkamiesjohdolle ja poliittisille päättäjille järjestetään koulutusta yhdenvertaisuudesta. Ihmisoikeuskasvatuksesta linjataan osana kansallista perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaa.
- Hallituksen tavoitteena on parantaa saamelaisten itsehallinnon ja oikeuksien toteutumista. Suomen valtio on sitoutunut saamelaisten totuus- ja sovintokomission työhön.
- Vihapuhetta ja viharikoksia koskevat suositukset kartoitetaan osana yhdenvertaisuustiedonannon toimeenpanoa, ja johtopäätökset raportoidaan seuraavassa hallituksen ihmisoikeussuosituskäsittelyssä. Hallitus arvioi mahdollisuuksia selkiyttää kiihottamista kansanryhmää vastaan koskevaa sääntelyä kansainvälisiä velvoitteita vastaavasti.

¹⁹⁶ Valtioneuvoston tiedote 14.10.2024, [Hallitus käsitteli Suomen saamia ihmisoikeussuosituksia](#).

¹⁹⁷ [Hallitus käsitteli Suomen saamia ihmisoikeussuosituksia](#).

Hankkeet

42. Lisätään tietoisuutta Suomelle annetuista ihmisoikeussuosituksista kehittämällä suositustietopankkia ja edistämällä sen tunnettavuutta (UM)

4.5.3 Tietopohjan kehittäminen

Perus- ja ihmisoikeuksien tulee oikeusvaltiossa toteutua kaikille yhdenvertaisesti, ja tämän varmistamiseksi tarvitaan kattava ja ajantasainen tietopohja oikeuksien toteutumisesta. Syrjinnän seuranta on tärkeä osa yhdenvertaisuuden edistämistä. Kansallisen syrjinnän seurantajärjestelmän tehtävänä on tuottaa eri kohderyhmille ajantasaista, objektiivista ja täydentävää tietoa syrjinnän esiintymisestä ja sen eri muodoista, syistä ja seurauksista suomalaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi seurantajärjestelmä edistää syrjinnän vastaisen tutkimuksen parissa työskentelevien tahojen yhteistyötä, ja tuottaa toimenpide-esityksiä syrjinnän vastaisen politiikan ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Valtioneuvoston Uutta vauhtia yhdenvertaisuuteen Suomessa -toimenpideohjelmassa sitoudutaan kehittämään yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyvää tietopohjaa. Osana tätä on asetettu valtioneuvoston syrjinnän seurannan asiantuntijaryhmä analysoimaan syrjintää koskevaa tutkimustietoa tiedonannon tavoitteiden tukemiseksi. Ryhmän tehtäväksi on annettu muun muassa laatia tiekartta kansallisen yhdenvertaisuustietopohjan kehittämiseksi. Lisäksi valtioneuvosto sitoutuu tuottamaan tietoa yhdenvertaisuustiedonannon tueksi syrjinnän seurannan asiantuntijaryhmässä tunnistettujen tarpeiden mukaisesti.¹⁹⁸

Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ovat antaneet Suomelle suosituksia tietopohjan parantamiseksi perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurannassa. Esimerkiksi YK:n ihmisoikeuskomitea on suositellut, että Suomi kehittää tiedonkeruutaan niin, jotta sen avulla voidaan saada luotettavia ja eriteltyjä tietoja¹⁹⁹. TSS-komitea puolestaan suositteli, että Suomi parantaa tiedonkeruujärjestelmäänsä tuottaakseen luotettavia ja kiellettyjen syrjintäperusteiden mukaan eriteltyjä tietoja. Näin voidaan tunnistaa ne ryhmät, jotka ovat muita heikommassa asemassa käyttäessään taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksiaan.²⁰⁰

198 [Uutta vauhtia yhdenvertaisuuteen Suomessa: Valtioneuvoston toimenpideohjelma rasismin torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi](#), Valtioneuvoston julkaisuja 2024:40, s. 29.

199 YK:n ihmisoikeuskomitea, [Concluding observations on the seventh periodic report of Finland](#), kohta 7.

200 YK:n TSS-komitea, [Concluding observations on the seventh periodic report of Finland](#), kohta 13.

Hankkeet

43. Vahvistetaan rasismia ja yhdenvertaisuutta koskevaa tietopohjaa (VNK)

44. Kehitetään vammaisuuteen liittyvää tietopohjaa (STM)

4.6 Demokratia, hyvä hallinto ja sananvapaus

Demokratia on kansanvaltainen järjestelmä, jossa yksilöillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Perustuslain mukaan valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta. Demokratian kannalta on keskeistä, että jokainen kokee voivansa osallistua ja vaikuttaa yhdenvertaisesti. Tämä kokemus on osa osallisuutta, joka tarkoittaa myös kuulumista yhteisöön ja merkityksellisiin vuorovaikutussuhteisiin osallistumista²⁰¹.

Hyvä hallinto ja siihen sisältyvät hallinnon oikeusperiaatteet ovat erottamaton osa oikeusvaltiota. Hyvään hallintoon kuuluu, että viranomaiset kohtelevat hallinnossa asioivia tasapuolisesti ja käyttävät toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin. Hallinnon julkisuusperiaate tukee viranomaisten toiminnan läpinäkyvyyttä, mikä lisää luottamusta julkisiin instituutioihin. On tärkeää torjua kaikenlainen vaikutusvallan väärinkäyttö yksityisen edun tavoittelemiseksi eli korrupatio, sillä se heikentää hyvän hallinnon ja oikeusvaltion periaatteiden toteutumista.

Yksi oikeusvaltion keskeisistä ainesosista on perus- ja ihmisoikeuksien suoja. Saamelaiden ihmisoikeuksiin alkuperäiskansana kuuluu itsemääräämisoikeus, joka takaa heille oikeuden vapaasti päättää poliittisista, yhteiskunnallisista ja taloudellisista asioistaan. Saamelaiden oikeuksien toteutumisen kannalta on välttämätöntä, että viranomaiset tuntevat omat itsemääräämisoikeuden toteuttamiseen liittyvät velvollisuutensa, joihin kuuluu muun muassa saamelaiskäräjälain mukainen neuvotteluvollisuus.

Sananvapaus takaa yksilöille oikeuden ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä ilman ennakkosensuuria. Sananvapauden ja median moniarvoisuuden turvaaminen oikeusvaltiossa on tärkeää, sillä ne estävät vallan väärinkäytöksiä ja edistävät hallinnon läpinäkyvyyttä ja vastuullisuutta.

201 Osallisuuden käsitteen erilaisista määritelmistä ks. Elina Nivala, [Osallisuuden moninaisuus](#), Kansalaisyhteiskunta, 2021.

4.6.1 Demokratia ja osallisuus

Oikeusvaltiossa päätöksenteko ja viranomaistoiminta perustuvat demokraattisesti säädettyihin lakeihin. Demokratia on yhdessä oikeusvaltioperiaatteen sekä perus- ja ihmisoikeuksien kanssa osa tiiviisti yhteen kietoutunutta kokonaisuutta, jossa kukin osa-alue tukee toisen toteutumista ja on riippuvainen toisistaan. Oikeusvaltioperiaate ja kansanvaltaisuus on vahvistettu perustuslain 2 §:ssä suomalaisen yhteiskunnan peruspilareina. Kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen.

Terve demokratia edellyttää, että yksilöt kokevat voivansa osallistua päätöksentekoon ja olevansa osa yhteiskuntaa. Perustuslain 14 §:n mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Suomalaisen demokratian erityisinä haasteina voidaan tutkimusten mukaan pitää yhteiskunnallisen osallistumisen eriarvoistumista sekä äänestysaktiivisuuden vähenemistä. Eri väestöryhmien välillä on myös eroja luottamuksessa poliittista järjestelmää kohtaan, ja liian moni kokee, ettei kykene vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin ja yhteiskunnan kehitykseen.²⁰² Äänestysaktiivisuudessa on suuria sosioekonomisia ja alueellisiakin eroja, mikä heijastelee myös yhteiskunnallisen osallisuuden kokemuksen eriytymistä²⁰³.

Vuoden 2022 aluevaaleja koskevan tutkimuksen mukaan äänestäminen on muita väestöryhmiä yleisempää ylemmissä tuloluokissa ja korkeakoulutettujen keskuudessa. Myös ruotsia äidinkielenään puhuvien äänestysaktiivisuus oli korkea. Nuorten miesten ja ulkomaalaistaustaisten äänestysaktiivisuus puolestaan oli matala.²⁰⁴ Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös vuoden 2021 kuntavaaleja koskevassa tutkimuksessa.²⁰⁵

Maahanmuuttajataustaisten äänestysaktiivisuus on lähtökohtaisesti suomalais-taustaisia heikompaa. Tilastokeskuksen julkaisemien rekisteritietojen mukaan ulkomaalaistaustaisten äänestysaktiivisuus esimerkiksi vuoden 2022 aluevaaleissa oli huomattavan matala verrattuna suomalaistaustaisiin. Suomalaistaustaisista kävi äänestämässä lähes puolet (49 prosenttia), mutta ulkomaalaistaustaisista

202 [Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokradiapolitiikasta 2020-luvulla](#), Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:40, s. 17.

203 Hannu Lahtinen, [Socioeconomic differences in electoral participation: Insights from the Finnish administrative registers](#), Helsingin yliopisto, Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisu, 2019.

204 Tilastokeskus, [Äänestysaktiivisuus matala ensimmäisissä aluevaaleissa](#), katsaus 14.6.2022 [viitattu 2.1.2025].

205 Tilastokeskus, [Äänestäneet kuntavaaleissa 2021](#) [viitattu 2.1.2025].

äänioikeutetuista äänesti ainoastaan 14 prosenttia.²⁰⁶ Myös taustamaalla on merkitystä äänestysaktiivisuudessa. Vuoden 2021 kuntavaaleissa eri maista tulleiden välillä on äänestysaktiivisuudessa suuria eroja²⁰⁷:

Valtioneuvosto teki maaliskuussa 2025 periaatepäätöksen kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi vuosille 2025–2027²⁰⁸. Demokratiaohjelman keskeisiä tavoitteita ovat äänestysaktiivisuuden lisääminen sekä lasten ja nuorten osallisuuden, hyvän keskustelukulttuurin ja demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen vahvistaminen. Valtioneuvoston tavoitteita demokratian ja osallistumisen edistämiseksi toimeenpannaan ensisijaisesti demokratiaohjelman puitteissa.

Osallisuutta voidaan tarkastella usealla eri tasolla. Osallisuus on ennen kaikkea kuulumista ja kuulluksi tulemistä. Osallisuudella tarkoitetaan yksilön tasolla kokemusta siitä, että ihminen tuntee voivansa vaikuttaa omaan elämäänsä ja kuuluvansa itselle merkitykselliseen ryhmään tai yhteisöön. Yhteisön tasolla osallisuus ilmenee sen jäsenten keskinäisenä arvostuksena ja luottamuksena sekä mahdollisuutena vaikuttaa yhteisössä. Yhteiskunnan tasolla osallisuus tarkoittaa mahdollisuuksien ja oikeuksien toteutumista sekä ihmisten keskinäistä vastavuoroisuutta.²⁰⁹

Yksi merkittävä yhteiskuntaan osallistumisen tapa on järjestötoiminta. EU:n komission vuoden 2025 oikeusvaltiokertomuksessa todetaan, että Suomessa kansalaisyhteiskunnalla on edelleen avoimet puitteet toiminnalleen, mutta joidenkin sidosryhmien mukaan kansalaisyhteiskunnan toimijoiden roolia koskeva narratiivi on muuttumassa.²¹⁰ Toimivista osallistumisen väylistä on pidettävä huolta, sillä kansalaisjärjestöt edistävät ihmisten hyvinvointia, demokratiaa ja osallisuutta. Niillä on myös merkittävä rooli luottamuksen lisääjinä sekä yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden ja kriisinkestävyyden vahvistajina. Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä pyritään kehittämään kansalaisjärjestöstrategialla, jonka tavoitteena on vahvistaa kansalaisjärjestöjen omavaraisuutta, parantaa valtionavustustoiminnan vaikuttavuutta ja vähentää byrokratiaa. Lisäksi strategialla edistetään julkisen hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutusta.²¹¹

206 [Äänestysaktiivisuus matala ensimmäisissä aluevaaleissa.](#)

207 THL, [MoniSuomi 2022 ilmiöraportti – Poliittinen osallistuminen](#), 2023 [viitattu 2.1.2025].

208 [Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi: Valtioneuvoston periaatepäätös](#), Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:12.

209 [Osallisuuden edistäminen -sivu THL:n sivustolla](#) [päivitetty 21.11.2024, viitattu 5.9.2025].

210 [Oikeusvaltiokertomus 2025](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 16.

211 [Kansalaisjärjestöstrategia 2023–2027: Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten kehittämisestä](#), Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:20.

Oikeusvaltiokertomuksessa on myös kiinnitetty huomiota lyhentyneisiin kuulemisaikoihin lainvalmistelussa. Sidosryhmien mukaan ohjeen mukaisia kuudesta kahdeksan viikon lausuntoaikoja ei aina ole noudatettu, mikä on heikentänyt mahdollisuuksia lausua erityisesti merkittävistä lakiesityksistä.²¹² Liian lyhyisiin lausuntoaikoihin on kiinnittänyt huomiota myös oikeuskansleri, jonka mukaan liian lyhyitä lausuntoaikoja oli käytetty ilman perusteltua syytä useassa tapauksessa vuoden 2024 aikana²¹³. Uudistettu lainvalmistelun kuulemisopas julkaistiin syksyllä 2025²¹⁴.

Suomen aikuisväestön osallisuutta tarkastelleessa tutkimuksessa todettiin, että osallisuuteen vaikuttavat monet tekijät. Osallisuus on ensinnäkin yhteydessä yhteiskunnalliseen asemaan. Varsinkin työkyvyttömyys ja työttömyys vaikuttavat siihen, että henkilö kokee heikompaa osallisuutta. Sen sijaan vaikutusvaltainen ja arvostettu asema työelämässä on yhteydessä vahvempaan osallisuuden kokemukseen. Myös terveysongelmat, siviilisääty, sukupuoli ja ikä vaikuttavat osaltaan osallisuuden kokemukseen. Esimerkiksi keski-ikäiset kokevat vahvempaa osallisuutta kuin nuoret ja ikääntyneet. Erittäin heikko osallisuuden kokemus kertoo syrjäytymisen uhasta ja heikentää henkilön mahdollisuuksia tehdä hyvinvointiaan ja terveystään palvelevia valintoja.²¹⁵

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa linjataan, että poikiin ja miehiin kohdistuviin tasa-arvo-ongelmiin kiinnitetään entistä enemmän huomiota erityisesti nuorten miesten syrjäytymisen ehkäisemiseksi²¹⁶. Yksi nimenomaan poikia ja miehiä koskettava sukupuolittunut ilmiö on syrjäytyminen, jota voidaan pitää osallisuuden vastailmiönä. Monet syrjäytymisen taustatekijöistä, kuten asunnottomuus ja vankeusrangaistukset, ovat yleisempiä miehillä kuin naisilla. Hallitus on sitoutunut selvittämään miehiin ja poikiin kohdistuvia tasa-arvo-ongelmia ja niiden yhteyttä nuorten miesten syrjäytymiseen ja ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin.²¹⁷

Koulutukseen liittyvillä yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa edistävillä toimenpiteillä on suuri potentiaali poikien ja miesten syrjäytymisen ehkäisyssä. Valtioneuvoston tasa-arvo-ohjelmassa on sitouduttu ottamaan sukupuoli huomioon

212 [Oikeusvaltiokertomus 2025](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 15. Ks. myös [Oikeusvaltiokertomus 2024](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 21–22.

213 Oikeuskanslerin ratkaisu 14.3.2024, OKV/608/10/2024.

214 [Lainvalmistelun kuulemisopas](#), Valtioneuvoston julkaisuja 2025:88.

215 Sakari Karvonen – Laura Kestilä – Paula Saikkonen (toim.), [Suomalaisten hyvinvointi 2022](#), THL, 2022, s. 106–108.

216 [Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023](#), s. 193.

217 [Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2024–2027](#), Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2025:1, s. 25–29.

perusopetuksen oppimistulosten vahvistamistyössä. Sukupuolen huomioiminen on tärkeää, koska pojat ovat yliedustettuina niiden oppilaiden joukossa, joiden oppimistulokset ovat keskimääräistä heikompia.²¹⁸

Osallisuus tukee yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta, ja sen vuoksi on tärkeää, että myös vähemmistöihin kuuluvat ihmiset kokevat olevansa merkityksellinen osa yhteiskuntaa ja voivansa vaikuttaa sen kehittämiseen. Suomi on sitoutunut turvaamaan vähemmistöjen oikeudet ja edistämään heidän osallistumistaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Suomen romanipoliittinen ohjelma 2023–2030 edistää romanien osallisuutta ja yhdenvertaisuutta erityisesti koulutuksen, työllisyyden, asumisen ja terveyden alueilla. Vaikka yhteisöllisyys on romanien vahvuus, haasteita tuovat matala koulutus-taso ja työttömyys. EU:n perusoikeusvirasto pitää ohjelmaa esimerkkinä hyvästä tavasta torjua romanien asunnottomuuteen liittyvää syrjintää.²¹⁹

Hankkeet

45. Äänestyspaikkojen ja valtuustosalien esteettömyyttä parannetaan (OM)

46. Parannetaan nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon (OKM, OM)

47. Edistetään digitaalisia taitoja, medialukutaitoa sekä digitaalisen asioimisen ja osallisuuden taitoja (OKM)

48. Järjestetään kansalaisyhteiskunnan toimijoille koulutusta kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden täytäntöönpanon valvontaan osallistumisesta (UM)

49. Vahvistetaan kansalaisyhteiskunnan osallistumista Etyj-puheenjohtajuuskaudella 2025 (UM)

50. Vahvistetaan aktiivista toimijuutta kehittämällä sosiaalipalveluita (STM)

4.6.2 Hyvä hallinto ja luottamus viranomaisiin

Perustuslaissa todetaan, että julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Suomen perustuslain 21 §:ssä turvataan myös hyvä hallinto, jonka takeista säädetään lailla. Hyvään hallintoon kuuluu muun muassa se, että viranomaisen on kohdeltava hallinnossa asioivia

²¹⁸ Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2024–2027, s. 16.

²¹⁹ Marko Stenroos, Suomen Romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2023–2030, Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:3.

tasapuolisesti sekä käytettävä toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviiin tarkoituksiin. Lisäksi viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Hyvän hallinnon edistämiseen ja siten korruption ennaltaehkäisyn ja torjunnan näkökulmasta keskeiset säännökset liittyvät muun muassa perustuslaissa säädettyyn oikeusvaltioperiaatteeseen ja hallintolain hyvän hallinnon oikeusperiaatteisiin. Hyvässä hallinnossa ei ole sijaa korruptiolle, joka on omiaan rapauttamaan oikeusvaltiota.

Korruptiolle on useita määritelmiä, mutta ytimekkäästi todettuna korruptio on vaikutusvallan väärinkäyttöä edun tavoittelemiseksi. Sekä EU:n komissio että World Justice Project tarkastelevat oikeusvaltioarvioinneissaan tärkeänä osatekijänä korruption esiintymistä yhteiskunnassa. Suomessa korruption on useissa arvioissa todettu olevan vähäistä.²²⁰ World Justice Projectin oikeusvaltioindeksissä Suomi on luokiteltu viiden vähiten korruptoituneen maan joukkoon vuonna 2024. Arvioinnissa huomioidaan kolme korruption muotoa: lahjonta, julkisten tai yksityisten etujen epäasiallinen vaikuttaminen hallintoon sekä julkisten varojen tai muiden resurssien väärinkäyttö.²²¹ Komission oikeusvaltiokertomuksen mukaan asiantuntijat, kansalaiset ja yritysjohtajat pitävät Suomea yhtenä maailman vähiten korruptoituneista maista.²²²

Korruption torjunta on yksi YK:n kestävän kehityksen Agenda 2030 -toimintaohjelman tavoitteista. Tämä merkitsee sitä, että Suomelta odotetaan toimenpiteitä kaiken tyyppisen korruption vähentämiseksi vuoteen 2030 mennessä. Tämän lisäksi Suomi on sitoutunut OECD:n, Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin korruption vastaiseen työhön osana kansainvälistä korruption vastaista yhteistyötä. EU:n komissio on oikeusvaltiokertomuksessaan myös antanut Suomelle korruption vastaiseen työhön liittyviä suosituksia.²²³ Kesäkuussa 2024 oikeusministeriön asettama ministeriöiden välinen valmistelu- ja ohjausryhmä on valmistellut kansalliseen

220 Ks. mm. 2025 julkaistu [Transparency Internationalin korruptioindeksi 2024](#), jossa Suomi sijoittui toiselle sijalle sekä Euroopan unionissa että maailmanlaajuisesti. Heinäkuussa 2025 julkaistun Eurobarometrin [Kansalaisten asenteet korruptiota kohtaan EU:ssa 2025](#), [Erityiseurobarometri 561:n](#) mukaan 74 prosenttia suomalaisista ei pidä korruptiota yleisenä ongelmana Suomessa. Tämä on kaikkien EU-maiden korkein luottamusluku, mutta viime vuosina osuus on laskenut joitakin prosenttiyksikköä vuosittain.

221 [World Justice Project Rule of Law Index 2024](#), s. 29.

222 [Oikeusvaltiokertomus 2025](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 7.

223 [Oikeusvaltiokertomus 2025](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 3: Suomea on kehoitettu viemään eteenpäin ulkomaisen lahjontarikoksen määritelmän tarkistamista sekä jatkamaan toimia ministereihin ja ylimpiin virkamiehiin sovellettavan lahjomattomuus- ja vastuuvollisuuskehyksen lujittamiseksi hyväksymällä heitä koskevat käytännösäännöt.

korruption vastaiseen strategiaan liittyvän toimenpideohjelman, jossa on huomioitu kansalliset näkökohdat ja korruption riskialueet, kansainväliset suositukset, EU:n korruption torjunnan viitekehys sekä aiemman toimenpideohjelman toimeenpanon tulokset ja jatkuvuus. Toimenpideohjelman hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä kesällä 2025 ja sen toimeenpanokausi jatkuu vuoden 2027 loppuun.²²⁴

Demokraattisen yhteiskunnan toiminta pohjaa luottamukseen. Suomessa luottamus julkisiin instituutioihin on perinteisesti ollut korkealla tasolla. Suomi on kansainvälisessä vertailussa edelleen korkean luottamuksen yhteiskunta, vaikka luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin onkin OECD:n tutkimuksen mukaan laskenut vuosien 2021 (61 %) ja 2023 (47 %) välillä merkittävästi. Erityisen vahvaa luottamus on poliisiin, johon luottaa lähes yhdeksän kymmenestä vastaajasta, sekä oikeuslaitokseen, johon luottaa kolme neljästä vastaajasta. Luottamuksessa julkisiin instituutioihin on havaittavissa eroja eri toimijoiden ja toisaalta ihmisryhmien välillä. Muiden tekijöiden ohella heikko sosioekonominen tilanne ja syrjinnän kohteeksi joutuminen voivat heikentää luottamusta viranomaisiin.²²⁵ Maahan muuttaneiden henkilöiden luottamus julkisiin instituutioihin on yleisesti ottaen korkealla tasolla, mutta vaihtelee jonkin verran taustamaan ja sukupuolen perusteella. Vuonna 2022 toteutetun kyselytutkimuksen mukaan poliisiin luotti 88 prosenttia maahan muuttaneista miehistä ja 91 prosenttia naisista. Suomen oikeuslaitokseen luotti 83 prosenttia maahan muuttaneista miehistä ja 84 prosenttia naisista.²²⁶ Kiinnostavaa on, että maahan muuttaneiden luottamus poliisiin ja oikeuslaitokseen oli jopa hieman korkeammalla tasolla kuin koko väestön keskuudessa OECD:n tutkimuksen mukaan.

Digitalisaation aikakaudella myös virheellinen tai valheellinen tieto leviää entistä helpommin, mikä voi horjuttaa luottamusta julkisiin instituutioihin. Luottamuksen ylläpitämiseksi ja vahvistamiseksi jokaisen viranomaisen tulee hyvän hallinnon takeet varmistaen huolehtia siitä, että viranomaisen toimialasta ja toiminnasta on saatavilla oikeaa tietoa. Viestinnässä tulisi ottaa huomioon erityisryhmät kuten lapset ja nuoret, ikääntyneet henkilöt, vammaiset henkilöt ja ulkomaalaistaustaiset henkilöt siten, että viranomaisen toimintaa sekä yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia koskeva tieto on tuotettu ymmärrettävällä kielellä sekä niin, että tietoa tarjotaan erityisryhmien käyttämiä viestintäkanavia ja -muotoja hyödyntäen.

224 Valtioneuvoston periaatepäätös kansalliseksi korruptionvastaiseksi strategiaksi ja toimenpideohjelmaksi 2025–2027, Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:30.

225 OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions – 2024 Results: Building Trust in a Complex Policy Environment, OECD Publishing, 2024.

226 THL, *MoniSuomi 2022 ilmiöraportti: Luottamus*, 2023 [viitattu 2.1.2025].

Yhteiskunnan toiminta siirtyy enenevässä määrin verkkoon ja kyberturvallisuus onkin yksi keskeinen osa kansallisen turvallisuuden varmistamista. Kyberuhat voivat kohdistua niin kriittiseen infrastruktuuriin, valtion päätöksentekoon kuin terveydenhuoltosektorin toimijoihin. Kybervaikuttamisen pyrkimyksenä voi myös olla päätöksenteon ja yhteiskunnan toimintakyvyn yleinen häiritseminen, heikentäminen ja pahimmillaan lamauttaminen. Kyberturvallisuuden keinoin pyritään myös puuttumaan informaatiovaikuttamiseen, jolla saatetaan pyrkiä horjuttamaan yhteiskunnallista vakautta tai vaikuttamaan valtionjohdon päätöksentekoon. Yksi esimerkki tällaisesta on ns. deepfake-sisältö, jossa tekoälyllä luodaan valheellista mutta realistista kuva- tai äänimateriaalia henkilöistä. Ymmärrettävästi nämä uhat voivat horjuttaa kansalaisten luottamusta yhteiskunnallisiin instituutioihin ja päätöksenteon oikeellisuuteen.

Jotta viranomaistoiminnan lainmukaisuudesta ja hyväksyttävyydestä voidaan varmistua, tulee toiminnan olla pääasiassa julkista. Vallankäytön julkisuus ja siten mahdollisuus saada siitä tietoja on edellytys sille, että sitä voidaan valvoa ja tarvittaessa kritisoida. Julkisuusperiaatteesta säädetään perustuslain 12 §:ssä yhdessä sananvapauden kanssa, johon sillä onkin tiivis linkitys. Yksilöiden mahdollisuus tosiasiallisesti vaikuttaa ja osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan on riippuvaista viranomaistoiminnan riittävästä julkisuudesta.²²⁷ Julkisuusperiaatteen mukaista tiedonsaantioikeutta toteutetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetulla lailla (julkisuuslaki, 621/1999).

Komission oikeusvaltiokertomuksessa yksi Suomelle osoitetusta suosituksesta on julkisuuslain ajantasaistamista koskevan työn jatkaminen siten, että Suomi edistäisi edelleen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain uudistamista, jotta voidaan varmistaa asiakirjojen tosiasiallinen ja laajempi saatavuus ottaen huomioon virallisten asiakirjojen julkisuutta koskevat eurooppalaiset vaatimukset.²²⁸ Suomi on saanut myös Euroopan neuvoston viranomaisten asiakirjojen julkisuudesta tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevat ensimmäiset maakohdattaiset suositukset, joiden toteuttamisesta on raportoitava 6.10.2025 mennessä.²²⁹ Julkisuuslain ajantasaistamistyötä jatketaan selvittämällä lain salassapitoperusteiden uudistamistarpeet.²³⁰

227 HE 309/1993 vp, s. 58.

228 [Oikeusvaltiokertomus 2025](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 3; [Oikeusvaltiokertomus 2024](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 2.

229 Euroopan neuvosto, [Consultation of the Parties: Conclusions and recommendations on the implementation of the Council of Europe Convention on Access to Official Documents by Finland](#), TC-CP(2024)03, 2024.

230 Oikeusministeriön tiedote 17.1.2025, [Julkisuuslain uudistamista jatketaan salassapitoperusteiden muutostarpeiden arvioinnilla](#).

Hankkeet

51. Korruptiontorjunnan osaamista kehitetään (OM)

52. Korruptiontorjunnan tilannekuvaa parannetaan (OM)

53. Vahvistetaan luottamusta yhteiskuntaan ja varaudutaan kyberturvallisuusuuhkiin (LVM)

4.6.3 Saamelaisten itsehallinto

Saamelaisilla on alkuperäiskansana oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan sekä osallistua näitä koskevaan päätöksentekoon. Saamelaisten oikeudet turvataan Suomen perustuslaissa (17.3 § ja 121.4 §), sitä konkretisoivassa muussa lainsäädännössä sekä kansainvälisissä sopimuksissa. Sääntelyn keskeinen tavoite on alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan alkuperäiskansojen oikeutta päättää vapaasti poliittisista, yhteiskunnallisista ja taloudellisista asioistaan. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaan hallitus tukee saamelaisten oikeuksia ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan sekä edistää rakentavaa vuoropuhelua ja yhteistyötä saamelaisten kanssa²³¹.

Valtioneuvosto asetti vuonna 2021 Saamelaisten totuus- ja sovintokomission, jonka työtä hallitus päätti hallitusohjelmansa mukaisesti jatkaa vuoden 2025 loppuun asti. Saamelaisten totuus- ja sovintoprosessin päämääränä on tunnistaa ja arvioida saamelaisten historiallista ja nykyistä syrjintää, mukaan lukien valtion sulauttamispolitiikkaa, sekä oikeuksien loukkauksia. Lisäksi selvitetään, miten tämä vaikuttaa saamelaisiin ja heidän yhteisönsä nykyisessä tilanteessa. Osana prosessia tehdään ehdotuksia siitä, miten yhteyttä saamelaisten ja Suomen valtion välillä sekä saamelaisten keskuudessa voitaisiin edistää. Prosessin tavoitteena on lisätä tietoisuutta saamelaisista alkuperäiskansana.²³²

Hallituksen esitys saamelaiskäräjälain muuttamisesta annettiin eduskunnalle joulukuussa 2023 hallitusohjelmassa linjatun aikataulun puitteissa²³³. Saamelaiskäräjälain muutos hyväksyttiin kesäkuussa 2025, ja laki tuli voimaan 1.8.2025. Uudistuksen tavoitteena on edistää saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista ja parantaa saamelaisten kieltään ja kulttuuriaan koskevan itsehallinnon ja saamelaiskäräjien toimintaedellytyksiä.²³⁴

231 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023, s. 188.

232 Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio -sivusto [viitattu 5.9.2025].

233 HE 100/2023 vp.

234 Oikeusministeriön tiedote 27.6.2025, Saamelaiskäräjälaki uudistuu. Ks myös laki saamelaiskäräjistä annetun lain muuttamisesta (414/2025).

Suomessa saamelaisten edustajana toimii Saamelaiskäräjät, jonka saamelaiset valitsevat keskuudestaan vaaleilla. Viranomaisilla on saamelaiskäräjälain 9 §:ään perustuva velvollisuus neuvotella Saamelaiskäräjien kanssa tietyistä, laissa määritellyistä kysymyksistä, mikä varmistaa saamelaisten osallistumisen heitä koskevaan päätöksentekoon. Kansainvälisen oikeuden piirissä on kehittynyt vapaan, tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen (Free, Prior and Informed Consent, FPIC) käsite, joka korostaa alkuperäiskansojen oikeutta osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon oikea-aikaisesti. Tämä periaate sisältyy YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistukseen (UNDRIP, artikla 19). Sen mukaan valtiot neuvottelevat vilpittömässä mielessä ja toimivat yhteistyössä kyseisten alkuperäiskansojen kanssa näiden omien edustuselinten kautta saadakseen niiden vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen ennen kuin valtiot hyväksyvät ja panevat täytäntöön lainsäädännöllisiä tai hallinnollisia toimia, jotka voivat vaikuttaa alkuperäiskansoihin²³⁵.

Suomi on saanut kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelimiltä suosituksia liittyen FPIC-periaatteen asianmukaiseen toteuttamiseen. Euroopan neuvoston ministerikomitea on suositellut, että Saamelaiskäräjien oikeuksia osallistua vahvistetaan merkittävästi muun muassa turvaamalla sille riittävät resurssit ja kouluttamalla virkahenkilöitä neuvotteluelvoitteen asianmukaisesta täytäntöönpanosta²³⁶. Myös YK:n ihmisoikeuskomitea on antanut Suomelle FPIC-periaatteen toteutumiseen liittyviä suosituksia²³⁷.

Suomi on lisäksi saanut vuonna 2022 YK:n lapsen oikeuksien komitealta ja taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitealta ratkaisut, joissa todetaan Suomen loukanneen saamelaisten oikeuksia²³⁸. Nämä valitukset koskivat lupien myöntämistä malminetsintävarauksille saamelaisten perinteiselle alueelle ilman vaikutusarviointia tai vapaata, tietoon perustuvaa ennakkosuostumusta. Ratkaisuissaan lasten oikeuksien komitea ja TSS-komitea kehottivat Suomea muuttamaan lainsäädäntöään ja hallinnollisia käytäntöjään niin, että FPIC-periaate vakiinnutetaan kansainvälisten standardien mukaisesti.

235 United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, A/RES/61/295, artikla 19.

236 Euroopan neuvoston ministerikomitea, [Resolution CM/ResCMN\(2020\)1 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Finland](#), CM/ResCMN(2020)1, 2020, kohta 3.

237 YK:n ihmisoikeuskomitea, [Concluding observations on the seventh periodic report of Finland](#), kohta 42 ja 43.

238 YK:n lapsen oikeuksien komitea, [M.E.V. ja muut v. Suomi](#), CRC/C/97/D/172/2022, 2022; TSS-komitea, [J.T. ja muut v. Suomi \(nro 251/2022\)](#) ja [J.T. ja muut v. Suomi](#), E/C.12/76/D/251/2022, 2022.

Perustuslakivaliokunta on toukokuussa 2022 Tenojoen kalastuskieltoa koskevassa lausunnossaan käyttänyt YK:n alkuperäiskansajulistuksen sanamuotoa tuodessaan esille, että neuvottelut tulisi käydä vilpittömästi ja molemminpuolisen arvostuksen hengessä sekä oikea-aikaisesti siten, että neuvotteluilla on aidosti mahdollista vaikuttaa suunniteltuun toimenpiteeseen²³⁹. Elokuun alussa 2025 voimaan tulleen saamelaiskäräjälain muutoksen yhtenä tavoitteena on varmistaa vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen periaatteen toteutuminen kansainvälisen oikeuden edellyttämällä tavalla. Muutoksen esitöissä tuodaan kuitenkin esille, että yhteistoiminta- ja neuvotteluelvoitteessa ei ole kyse saamelaiskäräjien veto-oikeudesta²⁴⁰.

Lakiin perustuvan yhteistoiminta- ja neuvotteluelvoitteen asianmukainen toimeenpano on viranomaisten tehtävä ja edellyttää viranomaisilta aktiivisuutta ja aloitteellisuutta. Viranomaisten tulee tunnistaa ja arvioida valmistelemiensä toimenpiteiden vaikutuksia saamelaisten kieleen, kulttuuriin ja oikeuksiin, jotta he voivat ottaa nämä huomioon toimenpiteitä suunnitellessaan ja toteuttaessaan, ja jotta neuvotteluiden pohjaksi on olemassa riittävästi tietoa. Ratkaisujen ja Suomen aiemmin saamien suositusten valossa on tarpeen lisätä neuvotteluelvoitteeseen, FPIC-periaatteeseen ja saamelaisten kieleen ja kulttuuriin liittyvää koulutusta viranomaisille. Tiedon lisäämisellä ja koulutuksella voidaan lisäksi tukea hyvää hallintoa ja auttaa kehittämään päätösten tietopohjaa ja niiden laatua. Tämä vahvistaa oikeusvaltion periaatteiden toteutumista ja edistää saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista.

Hankkeet

54. Vahvistetaan viranomaisten yhteistoimintaa saamelaisten kanssa (OM)

4.6.4 Sananvapaus ja median moniarvoisuus

Perustuslain 12 §:ssä taataan jokaiselle sananvapaus, joka sisältää oikeuden ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä ilman ennakkosensuuria. Lisäksi pykälässä turvataan viranomaisten toimintaa koskeva julkisuusperiaate, jonka mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat

239 PeVL 27/2022 vp, s. 4.

240 HE 100/2023 vp, s. 85.

julkisia, ellei niiden julkisuutta ole lailla erikseen rajoitettu välttämättömistä syistä. Sananvapaudella on keskeinen merkitys oikeusvaltiossa demokratian ja osallistumisen ehdottomana edellytyksenä.

Toimittajat ilman rajoja -järjestön julkaisemassa lehdistönvapausindeksissä Suomi on vuosi toisensa perään kärkisijoilla mitattaessa tiedotusvälineiden vapautta. Vuonna 2025 Suomi sijoittuu kansainvälisessä vertailussa sijalle 5. Vaikka suomalainen mediamarkkina on pieni ja melko keskittynyt, on se kuitenkin monipuolinen ja suurin osa tiedotusvälineistä on täysin riippumattomia poliittisista puolueista. Lehdistönvapaudelle on Suomessa vahvat perustuslailliset takeet.²⁴¹ Medialla on tärkeä tehtävä vallan vahtikoirana, ja siksi sen moniarvoisuus ja riippumattomuus turvaavat osaltaan oikeusvaltion toimintaa.

Komission oikeusvaltiokertomuksessa nostetaan esiin, että ihmisoikeustoimijat ja kansalaisjärjestöt ovat ilmaisseet huolensa julkisen keskustelun viimeaikaisesta polarisoitumisesta Suomessa.²⁴²

Hankkeet

55. Edistetään mediapalveluiden moniarvoisuutta ja riippumattomuutta (LVM)

241 Reporters Without Borders, [World Press Freedom Index 2025 – Country Fact File: Finland](#), 2025. Lehdistönvapauden näkökulmasta keskeinen on erityisesti sananvapautta ja julkisuutta koskeva perustuslain 12 §.

242 [Oikeusvaltiokertomus 2024](#), Oikeusvaltiotilanne Suomessa luku, s. 24.

5 Toimintaohjelman toteutumisen seuranta

5.1 Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto on valtioneuvoston sisäinen koordinaatio- ja yhteistyöelin, joka tukee suunnitelmallista ja johdonmukaista perus- ja ihmisoikeuspolitiikkaa. Nykyinen verkosto on järjestyksessään neljäs, ja sen toimikausi on 26.2.2024–31.12.2027.

Verkosto on osoittautunut hyödylliseksi välineeksi perus- ja ihmisoikeusasioiden koordinaation ja tiedonvaihdon vahvistamiseen valtioneuvoston piirissä. Sillä on keskeinen rooli kansainvälisten ihmisoikeuselinten Suomelle antamien suositusten käsittelyssä. Verkosto varmistaa, että suositukset käsitellään koordinoitusti ja että tieto suosituksista leviää tehokkaasti kaikkiin ministeriöihin.

Verkostossa on jäsen jokaisesta ministeriöstä, ja sen työtä tukevat ylimmät laillisuusvalvojat sekä Ihmisoikeuskeskus pysyvinä asiantuntijoina. Pysyvät asiantuntijat tuovat omien tehtäviensä ja osaamisensa kautta tärkeitä näkökulmia ja merkittävää lisäarvoa verkoston työhön.

Perus- ja ihmisoikeusverkoston keskeiset tehtävät

1. Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelu ja toimeenpanon seuranta

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto koordinoi perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelua ministeriöissä ja seuraa sen toimeenpanoa ohjelman hyväksymisen jälkeen.

2. Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden ja suositusten täytäntöönpanon seuranta

Verkosto seuraa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden ja -sitoumusten täytäntöönpanoa, raportointia kansainvälisille sopimusvalvontaelimille sekä toimenpiteitä, joihin on ryhdytty Suomen saamien suositusten johdosta. Näin verkosto edistää ihmisoikeusvelvoitteiden tehokasta ja yhtenäistä toteuttamista kansallisella tasolla.

3. Valtioneuvoston sisäisen koordinaation vahvistaminen

Verkosto tukee valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusasioden sisäistä koordinoitua ja käsittelee tarvittaessa myös muita keskeisiä perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä. Verkoston rooli on erityisen tärkeä, kun kyse on sellaisista kysymyksistä, joiden parissa työskennellään monessa eri ministeriössä.

5.2 Toimeenpanon seuranta

Seuranta on keskeinen osa toimintaohjelman tehokasta toimeenpanoa. Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman toimeenpanoa seurataan valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkoston kautta. Seurannan tavoitteena on varmistaa toimintaohjelman hankkeiden eteneminen suunnitellusti, tunnistaa mahdollisia haasteita ja edistää ohjelman vaikuttavaa toteutusta.

Seurantaprosessin käytännön toteutus suunnitellaan niin, että seuranta ei muodostu hallinnollisesti raskaaksi ja ministeriöiden resurssit voidaan käyttää ensisijaisesti toimintaohjelmahankkeiden toteuttamiseen. Kunkin ministeriön edustajat perus- ja ihmisoikeusverkostossa kokoavat tiedot oman ministeriönsä hankkeiden edistymisestä ja raportoivat hankkeiden tilasta verkostolle yhteisesti sovitun aikataulun ja mallin mukaisesti. Toimintaohjelman toimeenpanoa käsitellään verkoston kokouksissa säännöllisesti, mikä tukee osaltaan tiedonvaihtoa ja hyvien käytäntöjen jakamista valtioneuvoston sisällä.

Oikeusministeriö laatii vuosittain ministeriöiltä saatujen tietojen perusteella koosteen toimintaohjelman toimeenpanon tilanteesta ja hankkeiden etenemisestä. Perus- ja ihmisoikeusverkosto hyväksyy tämän koosteen pohjalta seurantaraportin, jossa annetaan arvio toimintaohjelman tavoitteiden etenemisestä ja voidaan tarvittaessa tuoda esiin keinoja toimeenpanon tehostamiseksi. Seurantaraportti toimitetaan tiedoksi valtioneuvoston sisäisen turvallisuuden ja oikeudenhoidon ministerityöryhmälle.

Avoimuus ja läpinäkyvyys ovat keskeisiä periaatteita niin perus- ja ihmisoikeuspolitiikan valmistelussa kuin myös sen seurannassa. Verkoston laatima vuosittainen seurantaraportti julkaistaan toimintaohjelman hankesivuilla, jotta kansalaiset, kansalaisyhteiskunnan toimijat ja muut sidosryhmät voivat seurata toimintaohjelman etenemistä. Toimintaohjelmakauden päätteeksi järjestetään kuulemistilaisuus, jossa sidosryhmät voivat esittää oman arvionsa toimintaohjelmasta ja sen tavoitteiden toteutumisesta. Kuulemistilaisuuden tavoitteena on edistää vuorovaikutusta ja hyödyntää eri tahojen asiantuntemusta tulevien toimintaohjelmien valmistelussa. Näin varmistetaan, että perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmilla tuetaan mahdollisimman tehokkaasti perus- ja ihmisoikeuksien edistämistä ja toteutumista Suomessa.

6 Lyhenteet

Lyhenne	Selitys
ECRI	Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio
EIGE	Euroopan tasa-arvoinstituutti
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
Etyj	Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö
EU	Euroopan unioni
EUI	European University Institute
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
FPIC	Vapaa ja tietoon perustuva ennakkosuostumus
FRA	Euroopan unionin perusoikeusvirasto
GRETA	Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastainen toimikunta
GREVIO	Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan vastaisen toiminnan asiantuntijaryhmä
HE	hallituksen esitys
LVM	liikenne- ja viestintäministeriö
MMM	maa- ja metsätalousministeriö
NAPE	naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta
OECD	Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö
OKM	opetus- ja kulttuuriministeriö
OM	oikeusministeriö
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
SERI	seksuaaliväkivallan uhrin tukikeskukset
SM	sisäministeriö
STM	sosiaali- ja terveysministeriö
TEM	työ- ja elinkeinoministeriö
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Lyhenne	Selitys
TSS-komitea	YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea
UM	ulkoministeriö
UNDRIP	YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistus
VANE	vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta
VM	valtiovarainministeriö
VNK	valtioneuvoston kanslia
WJP	World Justice Project
YK	Yhdistyneet kansakunnat
YM	ympäristöministeriö

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN pdf: 978-952-383-853-6
ISSN pdf: 2490-0966